

SOCIJALISTIČKA PARTIJA FRANCUSKE (SFIO) (1905—1914)

Šefko Kurtović

I. STANJE POLITIČKOG POKRETA FRANCUSKOG PROLETARIJATA DO UJEDINJENJA

Nakon Pariske komune francuski proletarijat bio je razbijen. Vlastodršci Treće republike, oličeni u Thiersu i Mac-Mahonu, nastojali su uništiti svaki trag Komune i radničkog pokreta. Radikalska buržoazija u svom razračunavanju s konzervativnom i monarhističkom većinom u Skupštini traži oslonac u proletarijatu, a i inače — kao opoziciona snaga i kao snaga koja je odana ideji buržoaske demokracije — sklona je napuštanju Thiersovih metoda: ona traži amnestiju za komunare i slobodu sindikalnog organiziranja proletarijata.

Usprkos konzervativnoj Skupštini, radnički pokret polako se pridiže, dolazi do stvaranja sindikalnih organizacija; te organizacije osjećaju potrebu međusobnog povezivanja; prvi pokušaj u tom pravcu učinjen je već 1876. Kao rezultat ponovljenih pokušaja, 1879. dolazi do kongresa u Marseilleu, koji već predstavlja kvalitativan skok, u smislu prerastanja ekonomskog udruženja proletarijata u političko. Ovakav karakter marseiljskog kongresa uvelike je rezultat dominantnog utjecaja koji na tom kongresu ima Guesde. 1880. na kongresu u Havreu, Parti ouvrier français (POF), usvajanjem programa, potpuno se konstituirala. POF okuplja vrlo heterogene elemente: anarhizam, blan-kizam, prudonizam, marksizam, kao i »socijalizam« koji je veoma blizak radikalizmu — sve se to nalazi tu skupa. Ta heterogenost je element koji uz odvojenost sindikalnog pokreta i pretežni utjecaj radikalizma na lijevo orijentirane političke snage — čini POF organizacijom koja je još daleko od utjecaja na globalni politički život zemlje. Takav sastav POF naglasio je i uzrokovao unutrašnje razmirice; te su razmirice prvenstveno doktrinarne prirode; one se svode na razlike između dogmatizma i prakticizma, idejne čistoće i eklekticizma. Partija, odalečena od bilo kakvih realnih poluga, kojima bi oprobala realnu vrijednost svojih ideja, svedena je na propagatora i kao takva je igrom realnosti gurana u »doktrinarnu čistoću« i sukobe posve spekulativne prirode.

Već na kongresu u Reimsu 1881. sukob, koji se očitovao u izvjesnom stupnju na kongresu u Havreu prilikom usvajanja programa, mnogo je izrazitiji: ovaj put povod je vrlo konkretan — općinski izbori. Na tom kongresu prisutne su dvije koncepcije partije: jedni (gedisti) smatraju da se partija ne može odreći idejne čistoće radi dobivanja glasova na izborima, a drugi (Brousse,

Malon) da partija, ukoliko želi živjeti u svom vremenu, ne može dalekim idealima žrtvovati neposredne, makar i djelomične političke rezultate. Taj sukob tada još nije bio na nivou principijelnog pitanja, nego se odnosio na očekivane općinske izbore, pa se i zaključak kongresa odnosio samo na to konkretno pitanje — svaki komitet može za izbore izgraditi program, koji ne smije biti u suprotnosti s partijskim programom¹. Ali rezultat takve formulacije uskoro se pokazao: iste godine prilikom parcijalnih izbora (Montmartre je trebao izabrati svog predstavnika za Skupštinu), Joffrin se kandidirao kao član POF i pri tome prezentirao program više sensimonistički i prudonistički nego marksistički. U povodu toga programa nastaje sukob dviju struja POF, koji poprima izgled sukoba između dva socijalistička lista: »Egalité« i »Proletaire«, odnosno između dvije osobe: Guesdea i Joffrina. Joffrin je odgovorio u »Proletaireu«²: »Mi više volimo napustiti (taktiku) *sve odjednom*, prakticiranu do sada, a koja, općenito, završava na *sasvim ništa*, razdijeliti idealni cilj u više važnih etapa, imedijatizirati neke od naših zahtjeva da bismo ih najzad učinili mogućim, umjesto da se zamaramo koračajući na mjestu.«³ Ta polarizacija POF došla je do pune jasnoće na VI. kongresu u Saint-Etienneu 1882; gedisti, ostavši u manjini, napustili su kongres. Time, pored rascjepa između ekonomskog i političkog pokreta francuskog proletarijata počinje i rascjep unutar samog političkog pokreta proletarijata; to će ostati karakteristika francuskog socijalizma sve do 1905.

Manjina na kongresu u Saint-Etienneu, koja je ostala uz Guesdea, zadržala je ime i program POF, a brusistička većina — posibilisti (tako ih je nazvao Guesde) — konstituirala se kao »La Fédération des Travailleurs Socialistes« (FTS), koja se osniva na Joffrinovu programu, a u pogledu organizacije naglašava decentralizam. Ligou (jedan od najboljih poznavalaca historije francuskog socijalizma) smatra neospornim da su najbolji elementi ostali uz Brousseau, ali da već iduće godine FTS gubi u korist POF, a to najviše pripisuje Guesdeovu organizacionom geniju.⁴

Posibilisti brojno jačaju, imaju i izbornih uspjeha — naročito zahvaljujući bloku s radikalima — ali upravo to dovodi do njihovog rascjepa. Na kongresu FTS u Chatellerautu 1890. manjina koja se protivi suradnji s radikalima napušta, pod Allemandovim vodstvom, kongres i stvara »Le Parti Socialiste Ouvrier Révolutionnaire« (PSOR). Tako su snage koje u Marseilleu čine cjelinu već 1890. razbijene u tri partije. Ali ni PSOR (alemanisti) nisu dugo ostali cjelina; uzrok ovog odcjepljenja — za razliku od prethodnih — nije toliko idejne prirode koliko čisto materijalne. Ovim partijama treba dodati i petu: »Parti socialiste révolutionnaire« (PSR) u koju su se 1898. konstituirale snage (blankisti s Vaillantom na čelu) koje imaju svoju organizaciju od 1881, Comité Révolutionnaire Central (CRC). Svim do sada nabrojanim partijski organizira-

¹ D. Ligou, Histoire du socialisme en France 1871—1961, Presse universitaire de France, Paris 1962, 44 i dalje; P. Louis, Istorija socijalizma u Francuskoj, Beograd 1956, 242; A. Philip, Les socialistes, Paris 1967, 14.

² Prema A. Philip, n. dj., 12.

³ U osnovi toga sukoba, koji će ostati prisutan u francuskom socijalizmu sve do 1914, nalazi se spor o dvije koncepcije partije: za jedne je partija prije svega ideološka organizacija, za druge ona je prvenstveno političko sredstvo. O toj razlici: R. Lukić, Političke stranke, Beograd 1966, 34—35.

⁴ Ligou, n. dj., 50.

nim socijalističkim snagama stoje — na izvjestan način — nasuprot tzv. nezavisni socijalisti; to su svi oni koji se deklariraju i smatraju socijalistima, a koji ne pripadaju ni jednoj od navedenih socijalističkih partija.

Uzrok razjedinjenosti socijalističkih snaga bio je — bar na prvi pogled — idejne prirode; zato ćemo ukratko izložiti doktrinu svake od tih socijalističkih grupacija; čini se to još opravdanijim što će razlike u znatnoj mjeri ostati i nakon ujedinjenja i što će nam poznavanje tih razlika olakšati razumijevanje izvjesnih pojava u okviru SFIO.

Doktrinarne razlike

POF je isticala da je ona partija marksizma utjelovljenog u njenu program, koji je gotovo potpuno Marxovo djelo. Taj njen program, usvojen u Havreu 1880, u svom teoretskom dijelu ističe: borbu klasa, revoluciju kao put u socijalizam, proletarijat organiziran u partiju kao nosioca revolucije, kolektivno vlasništvo itd.; u političkom dijelu: ukidanje zakona o štampi, o zborovima i udruženjima, ukidanje radne knjižice, ukidanje svih odredbi Građanskog zakonika koje su protiv radnika, ukidanje budžeta za vjeroispovijesti, oduzimanje imovine vjerskih korporacija, zamjenjivanje stajaće vojske naoružanjem naroda, općinsku samoupravu u pogledu administracije i policije; u ekonomskom dijelu: nedjeljni odmor, osamsatni radni dan, zakonom zagaran tirane minimalne nadnice, izjednačenje plaća stranih radnika s domaćim radnicima te izjednačenje plaća za muškarce i žene, opće i stručno školovanje na državni trošak, invalidske i starosne penzije, predaju državnih tvornica radnicima koji u njima rade, progresivni porez na prihod, ukidanje indirektnog poreza i njegovo pretvaranje u direktni, izvjesna ograničenja u pogledu nasljednih prava itd. Pored toga partija je svoju doktrinu dopunjavala i konkretizirala na kongresima; među tim dopunama posebno je važna ona koju su učinili kongresi u Marseilleu 1892. i u Nantesu 1894. — to je agrarni program POF; bit je tog programa u ovome: koncentracija proizvodnje u poljoprivredi »nije sada bar u Francuskoj«⁵ takva da bi se u toj oblasti nametala kolektivizacija, te tamo gdje se vlasništvo poklapa s proizvodnjom vlastitom radnom snagom socijalisti nemaju što mijenjati; treba samo ukinuti veleposjede i tu zemlju upotrijebiti za ukidanje bezemljaštva i napolice. Na istim principima partija je na kongresima 1895. i 1896. izgradila program za ribare, pomorce i sl. Da bi idejna slika POF bila potpuna, trebalo bi se osvrnuti i na njene idejne i političke nosioce; na prvom mjestu (ako ne gotovo i isključivo) to su Guesde i Lafargue; oni su bili ti koji su oživjeli i konkretizirali savitljive i širokim interpretacijama podatne pojmove i ideje programa. U tom pogledu Guesdeovo mjesto je izuzetno; čak toliko da »ne bez razloga može se Radnička partija i »gedizam« asimilirati.«⁶ Sa stanovišta ideologije, čini mi se da se može prihvatiti — koliko god izgleda reska, kratka i sažeta — Lefrancova ocjena Guesdea: »Oštar i sarkastičan propagandist, snažan polemičar, Jules Guesde

⁵ Louis, n. dj., 246.

⁶ Isto, 50.

nije originalan mislilac. Zbog toga on nije ništa manje vršio dubok utjecaj, putem shematskog karaktera koji je on dao izvjesnim marksističkim tvrdnjama.«⁷ Ako nije doktrinarni kreativac, Guesde je svakako politički kreativac — u tom smislu da je ideje znao učiniti svojinom masa, dakle da ih je znao »materijalizirati.«⁸ Među Guesdeovim idejama ističu se: internacionalizam, kolektivizam, politička akcija kao dominantna za osvajanje vlasti, politička eksproprijacija buržoazije prethodni ekonomskoj eksproprijaciji, borba protiv klerikalizma, militarizma, rata i kolonijalizma, ostvarenje socijalizma putem revolucije,⁹ prevlast partije nad sindikatima, tj. sindikati su samo poluga jedne posebne aktivnosti partije;¹⁰ prema parlamentu i buržoaskoj izbornoj demokraciji Guesde je do 1885. neprijateljski raspoložen (veli da su to samo »mamci«), a nakon te godine on im daje ulogu propagandne tribine, da bi onda 1892. konačno prihvatio parlament i počeo izrađivati izborni program.¹¹ Ideje POF i gedizma bile bi veoma okrnjene ako se ne bi osvrnuli na organizaciju partije. Za Guesdea bit partije je ne samo u ideologiji nego i u organizaciji: »Partija živi samo od discipline.«¹² Guesde je u Francuskoj ne samo stvorio prvu partiju¹³ u modernom smislu riječi¹⁴ nego u tu zemlju unio ideju o partiji kao organizaciji. Koliko god takva organizacija dovela kod rukovodilaca do mentaliteta autoriteta, zatim do birokratizma, kod članstva stvarala duh slijepe poslušnosti, rečeno suvremenim rječnikom, do izvjesne vrste kulta ličnosti,¹⁵ te naglašava više centralizam nego demokratizam, ipak, i pored tih devijacija, samo je takva organizacija — u uvjetima u kojima je ta partija živjela — ovoj formaciji dala kvalitetu akcione snage.

Podrobnije smo izložili stavove POF-a ne samo zato što su »suvremene socijalističke partije, a naročito SFIO 1905, preuzele od gedizma bit svojih doktrina, stabilne elemente organizacije, čitavu jednu »filozofiju Partije«, ...¹⁶

⁷ G. L e f r a n c, Histoire des doctrines sociales dans l'Europe contemporaine, Paris 1960, 112. U osnovi isto mišljenje o Guesdeu imaju: E. V. T a r l e, Istorija novog veka II, Beograd 1949, 341; Ligou, n. dj., 52; Philip, n. dj., 15.

⁸ Seihač procjenjuje da je Guesde održao preko 1500 konferencija. Prema: Ligou, n. dj., 51 u bilješci.

⁹ Gedističko shvaćanje revolucije prilično je mehanicističko, kao što u čitavom gedizmu ima puno mehanicizma. Mehanicističkog shvaćanja materijalizma nije se mogao osloboditi ni P. Lafarque, najveći teoretičar u krilu POF; vidi: P. V r a n i c k i, Historija marksizma, Zagreb 1961, 154.

¹⁰ 1886. osnovana je »Fédération des Syndicats« koja je do 1894. pod kontrolom POF. Čak bi se moglo govoriti o izvjesnom stupnju »personalne unije« između te dvije organizacije. Ova veza će se prekinuti 1894. na problemu generalnog štrajka; to odvajanje sindikalizma od POF mnogi smatraju najvećim porazom koji je ikada pretrpjela POF; Ligou, n. dj., 60.

¹¹ Time gedizam deset godina nakon sukoba s posibilistima zapravo prihvaća taktiku »imedijatzacije«, parcijalnih uspjeha, jer izborni program predstavlja samo mali dio minimalnog stranačkog programa.

¹² Ligou, n. dj., 64.

¹³ F. G o g u e l, Histoire des institutions politiques de la France de 1870 à 1940, Les cours de droit, Paris, b. g. i., 367.

¹⁴ Lukić, n. dj., 31; M. D u v e r g e r, Les partis politiques Paris 1954, IX i X; S. P u l i š e v i ć, Političke partije, Zagreb 1967, 36.

¹⁵ Zévaès za Guesdea veli »papa francuskog socijalizma«; Zévaès je do 1905. gedist. Ligou, n. dj., 64.

¹⁶ Ligou, n. dj., 66.

nego i zato što će nam to olakšati razmaranje doktrine drugih socijalističkih partija pošto su one nastale odvajanjem od POF, odnosno svoju samostalnost temeljile na neslaganju s nekim postavkama gedizma.

Uzroci samostalne egzistencije (od 1881) Comité révolutionnaire central, odnosno od 1898. Parti socialiste révolutionnaire na planu doktrine jesu: prvo (i u prvo vrijeme) u pogledu organizacije partije: blankisti su za još zatvoreni tip organizacije, hoće organizaciju elite revolucionara, profesionalnih revolucionara, dok POF, koliko god želi čvrstu i discipliniranu partiju, želi partiju masa; u ovom pogledu CRC nakon bulanžističke krize, odnosno otkad je Vailant postao šef blankista, trpi evoluciju koja ide u pravcu otvaranja organizacije za širi krug; kraj te evolucije je pretvaranje Komiteta u Partiju 1898; time nastupa era novog blankizma, različita od onoga koga je stvorio »zatvorenik«. U sferi političkih ideja CRC naglašava ukidanje religije i njenih organizacija prinudom, pojam borbe klasa, odnos klasnog i nacionalnog interesa shvaća na način drugačiji od gedističkog; odnos internacionalizma i nacionalizma je u korist nacionalnog (ali kasnije dolazi do jačanja internacionalizma, čega je rezultat ostajanje CRC izvan bulanžizma).¹⁷ Zatim između POF i CRC je razlika u pogledu odnosa partija-sindikata (za razliku od POF, CRC naglašava autonomiju sindikata) te prema generalnom štrajku (CRC ga prihvaća kao jedno od sredstava revolucije). Ipak ove razlike nisu priječile da dođe do suradnje između POF i CRC (odnosno PSR)¹⁸; ta suradnja u vrijeme borbe protiv »ministerijalizma« postaje tijesna te dolazi i do organizacionog povezivanja ovih organizacija. Centar aktivnosti PSR bio je Pariz; socijalističkim pokretom Pariza tada (a i nakon 1905) dominira blankizam.

Treća socijalistička partija je Fédération des travailleurs socialistes (FTS) — posibilisti.¹⁹ Do odvajanja iz POF došlo je zbog stava prema buržoaskoj državi, odnosno parlamentarizmu, odnosno metodama za ostvarenje socijalizma. Gedizam (u vrijeme rascjepa) je protiv parlamentarizma; neposredno nakon rascjepa gediti su na sastanku u Raonneu usvojili rezoluciju koja definira bit spornog problema s posibilistima: »Odbacujući, kao izdaju, ideju da se Radnička partija (POF) parlamentarizira i da se spas proletarijata učini ovisnim od mirnog i postepenog osvajanja municipalne i legislativne vlasti, kongres smatra da za eksproprijaciju kapitalističke klase, što je naš cilj, postoji samo jedno sredstvo, revolucionarna akcija.«²⁰ Posibilisti naglašavaju municipalni socijalizam; oni napadaju »gedistički ekstremizam«, njegovu nepomirljivost; oni preko Brousseove teorije javnih službi sve više upadaju u refor-

¹⁷ Bulanžizam je povukao dio blankista, među njima i jednog od vođa blankizma — Grangera; povodom bulanžizma se u krilu blankizma po posljednji put manifestirao nacionalizam.

¹⁸ Isti stav za vrijeme bulanžizma; skupa sazivaju kongres 1889. na kome je osnovana Internacionala; 1893. uzajamno se pomažu na izborima; isti stav u Dreyfusovoj aferi.

¹⁹ Istaknute su ličnosti u toj partiji: Brousse, Clément, Allemand, Joffrin, Malon, Chabert itd.

²⁰ A. Philip, n. dj., 17.

mizam²¹; iako Brousse nije sasvim i izričito odbacio revoluciju,²² ipak ona za FTS postaje himera zbog neprestanog straha od »rđavo pripremljene akcije«; posibilizam, iako verbalno ne poriče borbu klasa, također je i ne naglašava²³ i stvarno negira. Idejno, posibilizam predstavlja »spoj« socijalizma i lijevog radikalizma, a gledajući historijski — on predstavlja oblik prudonizma. Inače u neposrednoj političkoj aktivnosti FTS postavlja niz zahtjeva za koje se ne može reći da ne predstavljaju napredak:²⁴ ukidanje budžeta za religiozne korporacije i za stalnu armiju; traže zakon o invalidima rada, o minimalnim dnevnicama, i uopće radničko zakonodavstvo koje bi ograničilo poslodavce; traže intervenciju države u privredni život u smislu pretvaranja buržoaske privrede u javnu službu; traže fiskalnu reformu; traže ukidanje Senata i položaja predsjednika Republike, te transformaciju Treće republike u pravcu skupštinskog sistema; traže zakonodavnu inicijativu za građane te da se zakoni podnose narodu na potvrdu; traže imperativni mandat za poslanike; posibilisti imaju posebno razvijen municipalni program. U organizacionom pogledu FTS je decetralizirana partija (treba podsjetiti da je do rascjepa 1882. došlo prvenstveno zbog organizacionog pitanja), i u tom pogledu FTS je izraz Proudonova »federalizma«. Kao politička snaga FTS doživljava »regionalizaciju« — FTS je sve više pariski fenomen; Pariz je baza u kojoj prudonizam — pored blankizma — ima priličnu snagu. Potrebno je još reći da je gledište FTS na odnos članstvo-ideologija sasvim antipodan stavu POF; dok gedizam od članstva zahtijeva određeni idejni nivo i izgrađenost (u tom pogledu on i djeluje), dotle FTS pretendira da bude okvir za sve radnike »bez razlike škole«, tako da je idejni nivo članstva sekundaran, potisnut neposrednim zahtjevima pragmatizma.²⁵

U krilu FTS već 1887. dolazi do polarizacije: desnica (Brousse) — ljevica (Allemand); kongres u Châtelleraultu dovodi do organizacionog odvajanja ljevice, koja osniva Parti socialiste ouvrier révolutionnaire (PSOR). PSOR, alemanizam, uvrijerizam izraz su reakcije na politikantstvo, parlamentarnu i izbornu kombinatoriku FTS-a; alemanizam je pokušaj odstranjenja političara iz političkog pokreta proletarijata; ona je isto tako pokušaj odstranjenja birokratizma iz socijalističke partije. U kontekstu onih premisa PSOR se okreće gotovo isključivo radništvu²⁶; kao partija, ona je, krajnje decentralizirana; partijsko rukovodstvo (ukoliko se o njemu uopće može govoriti) ima posve

²¹ Teoriju javnih službi Brousse je razradio u »Kolektivnom vlasništvu i javnim službama«; suština te teorije: razvoj kapitalizma vodi monopolizmu, monopolizam državnom upravljanju; državno upravljanje postaje oblik javne službe; ta se evolucija zbiva na svim poljima društvene aktivnosti. U osnovi ova teorija predstavlja izvjesnu anticipaciju austromarksizma i postepene socijalizacije.

²² Da partija ne odbacuje potpuno revoluciju kao političko sredstvo ostvarenja socijalizma, trebao je da potvrđuje i podnaslov partije: »Parti ouvrier socialiste révolutionnaire«.

²³ Zato posibilističku propagandu primaju i tzv. srednje klase, tj. oni koji ne poznaju strogu klasnu polarizaciju: samostalni zanatlije, sitni trgovci, srednji zemljoposjednici.

²⁴ Gledajući očima historijskog relativizma, tj. pogotovo za ono vrijeme.

²⁵ U ovom pogledu FTS je preteča Labour party.

²⁶ Iako kasnije na kongresu u Parizu 1896. i PSOR izrađuje poljoprivredni program, koji je sav u znaku kooperativizma, veza PSOR sa seljaštvom uvijek je ostala u sferi želja.

tehničku ulogu; poslanici, izabrani kao kandidati PSOR, strogo su pod kontrolom partije; borba klasa se ističe,²⁷ ali tako da se ona »spušta s visina teorije u svakodnevnu praksu društvenih činjenica«²⁸; parlamentarizam, osvajanje pozicija u vlasti buržoaske države ima ulogu ne samo sredstva za postupno ostvarenje socijalizma (Brousse) nego i sredstva (čak bi se moglo reći — još više) propagande²⁷; alemanizam ostaje privrženik posibilističkog komunizma, ali — suprotno posibilizmu — revolucija je isključivo sredstvo ostvarenja konačnog cilja — socijalizma²⁷; suprotno gedizmu, alemanizam ne stavlja u prvi plan politička sredstva, političku revoluciju, nego političku i ekonomsku akciju čini neodvojivom, pa čak ekonomskoj akciji daje prednost; posljedica toga: za alemanizam sindikat nije samo sredstvo partije, čak bi se reklo da je protivno. Suprotno gedizmu generalni štrajk (ne samo nacionalni nego i internacionalni) izvanredno je sredstvo pritiska; suprotno posibilizmu — proletarijat nema što da dobije u državnim poduzećima socijalističke države, nego poduzeća treba predati na upravu samim radnicima.

Ovakvim idejama alemanizam uskoro zadobiva radne mase,²⁹ i to u prvom redu uskom vezom sa sindikatima; alemanističkom akcijom gedizam gubi kontrolu i nad onim sindikatima nad kojima ju je imao. Alemanizam na sindikalnom planu doživljava izvjesnu devijaciju, čiji je izraz anarho-sindikalizam. I za alemanizam Pariz je uporište, a »u preiodu 1890—1900. PSOR je prva socijalistička partija prijestolnice«.³⁰

PSOR je nepovjerljiva i prema političarima koje je i sama stvorila — uputivši ih kao svoje predstavnike u organe vlasti; ona ih ne samo kontrolira nego, dosljedna ideji uvrijerizma, želi ih ne samo po ideologiji nego i po uvjetima života zadržati na nivou radnika, pa ih zato obvezuje da veliki dio svojih poslaničkih primanja predaju partiji; 1896. neki poslanici i članovi gradskih vijeća odbili su da ispune tu obvezu, i zato su isključeni. Isključene je slijedio izvjestan broj članova, te oni osnivaju Alliance communiste; ali ona nije bila dugog vijeka, jer se brzo priključila blankistima u PSF.

Ipak ni ovaj veliki broj socijalističkih partija i socijalističkih programa s tako nijansiranim stavovima nije zadovoljio sve one koji su se idejno vezali za socijalizam. Specifičnost francuskog socijalizma su nezavisni socijalisti³¹. Politička boja nezavisnih socijalista vrlo je različita; ona ide od čistih reformista do čistih revolucionara³², od onih koji su na pozicijama predmarksističkog socijalizma do onih koji su na nivou marksizma i ekleticizma³³; od onih koji principijelno osuđuju »partijski sektarizam, autoritativnost i kaporalizam«, do

²⁷ U tom smislu alemanizam znači okretanje gedizmu.

²⁸ Ligou, n. dj., 79.

²⁹ Alemanizam osvaja radnike ne u industrijskim, nego u malim poduzećima. Ali ne treba zaboraviti da mala poduzeća predstavljaju francusku industriju toga doba.

³⁰ Ligou, n. dj., 80.

³¹ Danas su oni brojni među francuskim intelektualcima, koji se grupiraju u socijalističke klubove, koji su više ideološke grupe nego političke organizacije u smislu »partije«. O klubovima danas u Francuskoj vidi napis Sfeza u: J. G i c q u e l et L. S f e z, Problèmes de la réforme de l'état en France depuis 1934, Paris 1965.

³² Vallès i Lissagaray, revolucionari blankističkog tipa.

³³ Ekletičari: Benoît Malon, Millerand.

onih koji usvajaju partijsku disciplinu, ali ne stupaju u partiju iz najrazličitijih razloga³⁴; među nezavisnima ima onih koji su na pozicijama lijevog radikalizma, klemensizma³⁵ do onih koji su se digli do socijalizma u njegovoj marksističkoj koncepciji. Zato je nezavisne socijaliste teško prikazati sa stano- višta doktrine; za to bi bilo potrebno raširiti idejnu lepezu koja bi bila još šira od one koja obuhvaća socijaliste partijski omeđene. Nezavisni ipak nisu uvijek i sve do 1905. ostali organizaciono³⁶ nezavisni; nakon efemerne Alliance socia- liste révolutionnaire (koja je bliže radikalizmu nego socijalizmu) oni su pred parlamentarne izbore 1893. osnovali Fédération des socialistes indépendants u kojoj su vrlo aktivni Camélinat, Millerand i Viviani; zaslugom ove organizacije Nezavisni jačaju i postaju snaga o kojoj moraju voditi računa i ostali socijalisti organizirani u partijama.

Možemo zaključiti, u razdoblju do 1895. francuski socijalizam ostavlja utisak idejnog kaleidoskopa; pa ipak, ne može se osporiti da je to period u kome je socijalizam idejno vrlo aktivan, pa i kreativan; ta kreativnost nosi pečat spekulativnosti, idejne iskonstruiranosti, jer, nemajući praksu i njenu stvaralačku korekciju, on je uglavnom u sferi misaonog.

Organizaciono okupljanje

Prvih deset godina, dakle do oko 1890-te, socijalizam je u okviru idejne propagande; potkraj toga perioda on čini prve korake koji znače izlazak iz čisto idejne sfere i okušavanje političke realnosti. Bilo bi krivo uzroke toga nalaziti u dotadašnjoj idejnoj ili propagandnoj slabosti socijalističkih grupa³⁷; u idejnom pogledu one su bile daleko nadmašile idejne zahtjeve i nivo masa; propagandna slabost nije uzrok, nego posljedica nedostatka tla koje bi primilo takvo idejno sjemenje. Mase su još rješenje socijalnih problema tražile prven- stveno u republici, u političkoj demokraciji, a ne u promjeni ekonomske i so- cijalne strukture; lijevi radikalizam klemansizam je — u Skupštini—predstav- nik ekstremno lijevih zahtjeva tadašnje Francuske (ovo su generalizacije); prvi socijalisti ušli su u Burbonsku palaču preko radikalske liste.³⁸

Kao što su uzroci slabosti i organizacione razjedinjenosti socijalizma u »gruboj društvenoj realnosti«, tako su u njoj i uzroci njegova uspjeha i orga- nizacionog okupljanja.

³⁴ Lissagaray, Zévaès.

³⁵ Hovelacque, Laguerre, Michelin, Laisant, Millerand.

³⁶ Politički — oni to nikad nisu bili.

³⁷ Takvo objašnjenje realno-političkog fenomena počiva na voluntarizmu, idea- lizmu, a ne na materijalističkom shvaćanju historije.

³⁸ Na izborima 1885; 1886. oni formiraju zasebnu »radničku grupu«, koja ima oko 20 članova. Povod distanciranja te grupe od ostalih radikala je štrajk u rudni- cima Decazevillea i stav radikala prema njemu (taj stav je pokazao buržoasko ob- ličje radikalizma), ova grupa već tada predlaže nacionalizaciju rudnika. Ipak socija- lizam ove grupe treba uzeti suviše relativno; o tome Louis veli: »Program prve radničke grupe koja je obrazovana u parlamentu išao je, ustvari, nešto malo dalje od radikalnog program i nije imao ničeg revolucionarnog.« — Louis, n. dj., 253.

Uzroci organizacionog okupljanja

Bulanžizam je predstavljao ne samo opasnost za Republiku, ne samo traženje rješenja socijalne krize u nacionalizmu i reakciji, ne samo zavođenje radnih masa — nego je on djelovao i kao purgatorij socijalističke misli i snage. Podijelivši socijaliste na pristalice³⁹ i neprijatelje⁴⁰ bulanžizma, te na one koji su neutralni⁴¹, on je iz krila socijalizma odstranio ultranacionalističke i pučističke elemente, a preostale grupirao oko dva pola; ne zadovoljivši i razočaravši mase, bulanžizam ih je otrijeznio i, u znatnom dijelu, uputio k socijalizmu; socijalizam, spoznavši hitnost i neposrednost određenih radničkih zahtjeva, tu hrid od koje se odbijala ili pokazivala zavodljivom na kratko vrijeme revolucionarna frazeologija, počeo je urastati u svoju realnost, a da ipak nije upao u posibilizam. Bulanžizam je znatan dio socijalista povezao s radikalima, ali su uskoro prvomajske demonstracije i štrajkovi pokazali klasnu boju radikalizma i istovremeno akciono jedinstvo svih socijalista bez obzira na partijsku pripadnost; u to vrijeme, i u političkim tijelima u kojima sjede socijalisti različitih »nijansi« počinju međusobno sve više surađivati s obzirom na pojedine konkretne probleme.⁴² Prvi kongres Druge internacionale svojom odlukom o osamsatnom radnom danu, odnosno proslavi prvog maja radi njegova realiziranja, ubrizgala je francuskom socijalizmu duh konkretnosti i tako pridonijela njegovu jačanju i okupljanju. Prvomajske demonstracije 1890. kanalizirale su revolucionarno raspoloženje masa i tako pridonijele jačanju socijalizma; vrh toga uspjeha su demonstracije u Parizu na čijem su čelu članovi »radničke grupe« iz Skupštine, i koje, na kraju manifestacije, prima predsjednik Skupštine. Te su demonstracije u prvom redu djelo blankista i gedista i njihov uspjeh prisilio je i posibiliste da ih i oni prihvate i da 1891. zajedno sa svim ostalim socijalističkim partijama sudjeluju u njihovoj pripremi; ta prva zajednička akcija dala je snagu tom pokretu i događajima koje simbolično zovemo »događaji u Fourniesu«. Prvi znak idejnog okupljanja je list »La petite République«, koji, iako pod Millerandovim vodstvom, okuplja socijaliste svih nijansi: Vaillant, Guesde, Brousse, Viviani, Sembat, Jaurès i drugi, i što tom listu daje izgled ne samo eklektičnosti nego i organa socijalističkog jedinstva; kao takav on je mnogo pridonio da izbori 1893. poprime karakter klasnog bloka. Upravo zato 1893. ima karakter prekretnice, ona je godina »eksplozije socijalizma«, godina kad u Burbonsku palaču ulaze prvi poslanici izabrani kao kandidati socijalističkih partija, ona je godina kojom počinje period u kome »socijalizam stječe vjeru u svoje snage«. ⁴³ Period od 1893. ne znači samo uključivanje francuskog socijalizma u realne političke tokove nego i — na idejnom planu — konkretizaciju teorijskih diskusija; na organizaciono-političkom planu to je period jačanja socijalizma i približavanja do tada suprotstavljenih socijalističkih partija. To približavanje nije posljedica ideologije; čak bi se moglo reći da je i u tom

³⁹ Dio blankista i dio članova »radničke grupe« u Skupštini.

⁴⁰ Posibilisti.

⁴¹ Gedisti i većina blankista iz CRC.

⁴² U tom pogledu eklatantna je suradnja blankista Vaillanta i posibilista Joffrina i Chaberta u Conseil municipal Pariza.

⁴³ Ligou, n. dj., 6.

periodu — sve do 1905 — ideologija i pod njenim utjecajem različito tumačenje političkih fakata bilo faktor koji je kočio proces jedinstva; ovo približavanje rezultat je pomirenja doktrinarnog čistunstva i pragmatizma. Sve socijalističke partije pod pritiskom realnosti, koja se transformira i kao pritisak članstva, osjećaju potrebu jedinstva. Ali jedinstvo nije izviralo samo iz tabora socijalizma i proletarijata; na jedinstvo su upućivale i snage izvan socijalizma; i na tom planu realnost je gurala na jedinstvo. Pedeset socijalističkih poslanika⁴⁴ različitih boja našlo se u konzervativnoj Skupštini u akcionom jedinstvu, u opoziciji spram parlamentarne većine i njenih vlada.⁴⁵ Ali, suviše desna orijentacija parlamentarne većine vukla je socijaliste k jedinstvu koje prelazi okvir »socijalističkog tabora«; jačanje lijevih snaga u Skupštini (radikali i socijalisti, što čini oko 190 poslanika) alarmiralo je sve desne snage⁴⁶ koje radi borbe protiv demokracije — nju tada identificiraju s Republikom — zbijaju svoje redove; desnica politički eksploatira anarhistički atentat u Lyonu, ne samo u smislu da pokušava u očima masa socijalizam identificirati s anarhizmom nego taj događaj koristi kao predtekst za donošenje tzv. »zločinačkih zakona«. Ljevica je isto tako aktivna; ona izbor Casimira Périera za predsjednika Republike ocjenjuje kao izazov i opasnost po samu republiku; socijalisti su u kampanji protiv njega neumorni, te ga na kraju prisiljavaju na demisiju. Ta pobjeda ljevice, i to u prvom redu socijalističke ljevice, predstavlja uvod u još potpuniju pobjedu — izbor radikalnog kabineta L. Bourgoisa, koga su podržali svi socijalisti bez obzira na nijanse; iako ta taktika »nije socijaliste uvukla u ministarske čete«, nego ih je »angažirala da obustave neprijateljstva«,⁴⁷ ipak to je prvi put da je socijalizam napustio opoziciju i postao dio parlamentarne većine koja podržava vladu. Za vrijeme te vlade održavaju se općinski izbori, koji su pokazali napredak socijalizma. U povodu proslave tog uspjeha održan je banket (30. svibnja 1896) na kome je Millerand održao govor koji predstavlja doktrinu parlamentariziranog socijalizma.⁴⁸ Svi prisutni na tom banketu suglasili su se o potrebi akcionog jedinstva socijalističkih snaga, koje se može ostvariti i uz teorijska razilaženja (na sastanku su zastupljene sve nijanse: Guesde, Vaillant, Jaurès, Sembat, Viviani, Millerand itd.); uz jednoglasnost o akcionom jedinstvu, pokazale su se razlike u pogledu organizacionog jedinstva: Jaurès je za bezuvjetno organizaciono jedinstvo, a Guesde i Vaillant za organizaciono jedinstvo

⁴⁴ Taj broj je relativne vrijednosti, jer među ovim znatan je broj nezavisnih socijalista, a socijalizam mnogih od njih malo je različit od lijevog radikalizma. Osim toga, lijeva, ultralijeva orijentacija, socijalizma, kod mnogih je moda, pa se deklariraju socijalistima iako sa socijalizmom nemaju nikakve veze. O »efemernom trijumfu« Jaurès je govorio u siječnju 1914: »One koje nam je moda dala, moda nam ih je i oduzela. Neka ih zadrži; oni će zastarjeti s njom.« Ligou, n. dj., 215.

⁴⁵ Za vrijeme te legislature desno orijentirane vlade jesu: Dupuy, Périer, Ribot, Meline. Izuzetak u ovom slijedu konzervativnih je radikalna vlada Léona Bourgoisa (od listopada 1895. do travnja 1896), koja znači skretanje ulijevo i koja je zato oborena u Senatu.

⁴⁶ Taj alarm postaje frenetičan kad je vlada L. Bourgoisa podnijela prijedlog zakona o progresivnom oporezivanju. Taj »atentat na tradicionalni društveni poredak«, na fiskalne privilegije bogatih ujedinio je desnicu i centar u Skupštini i oborio vladu »suviše reformatorskog« zastupnika »demokratskog solidarizma« L. Bourgoisa.

⁴⁷ Lafargueove riječi; prema: Ligou, n. dj., 129.

⁴⁸ Louis, n. dj., 256.

koje prati i jedinstvo doktrine.⁴⁹ Taj duh jedinstva traje sve do Dreyfusove afere; ugrozivši Republiku, afera je socijaliste potakla da vezu s radikalima smatraju isto tako dragocjenom kao i međusobno povezivanje socijalističkih partija, — dolazi do »bloka ljevice«⁵⁰; blok ljevice je jedinstvo socijalista — koje se činilo tako bliskim 1898 — ne samo odgodio nego i učinio polovičnim. Sama Dreyfusova afera, koliko god je podijelila socijaliste, sama po sebi ne bi bila ozbiljna smetnja jedinstvu; jer svi socijalisti—bilo da tu aferu uzimaju kao »buržoaska posla«, bilo kao »povredu humanih ideala socijalizma«. — bili su jedinstveni u osudi nacionalističke šačice čiju je prisutnost u »socijalističkom bloku« otkrila afera; pored toga, izbori koji se održavaju na početku afere pokazali su koliko su se rasplamsale nacionalističke strasti, što se na izbornim rezultatima odrazilo kao jačanje reakcije i stagnacije socijalista⁵¹; to je za socijaliste bilo dovoljno upozorenje o potrebi zbivanja, o potrebi organizacionog okupljanja. U jeku afere, listopada 1898⁵² socijalisti formiraju »Komitet budnosti«,⁵³ koji treba da koordinira akcije svih socijalističkih snaga radi spasa republike; to je prvi, »konfederalni oblik« socijalističkog jedinstva, jedinstva koje je samo privremeno. Ovaj oblik suradnje, naročito zbog načina odlučivanja (Komitet budnosti svoje odluke donosi jednoglasno), pokazao se nedovoljnim te je PSOR predložio čvršću i trajniju suradnju. Dolazi do stvaranja »Comité d'Entente Socialiste«, koji okuplja sve socijaliste koji prihvataju »transformaciju kapitalističkog u socijalističko vlasništvo, osvajanje političke vlasti pomoću organiziranog proletarijata, međunarodni savez radnika...⁵⁴; to jedinstvo nastalo je dakle na bazi ideološkog minimuma koji su prihvatile sve socijalističke partije. Ovaj je komitet aktivan u zaštiti republike i pri tome surađuje s radikalima.⁵⁵ U te dane republika je toliko ugrožena da dio umjerenih koji su dotada podržavali konzervativnu vladu, napuštaju je, dolazi do izmjene parlamentarne većine; ona obara vladu Dupuya, i izbacuje vladu umjerenih,

⁴⁹ Ligou, n. dj., 132.

⁵⁰ Pregrupiranje političkih snaga koje je nastupilo za vrijeme Dreyfusove afere različito je od onoga za vrijeme bulanžizma. Gogouel opravdano smatra da je to prestrojavanje nastupilo već 1896 (pad vlade L. Bourgoisa) i da je od kapitalne važnosti jer će se njegove reperkusije osjetiti tokom III republike. Gogouel, Histoire..., 327. Vidi: Philip, n. dj., 29.

⁵¹ »Sve u svemu gubitak i dobitak su u ravnoteži«; Ligou, n. dj., 138; P. Louis, »Na izborima 1898 socijalizam je, uzev u cjelini, zabilježio neznatan porast u poređenju sa 1893«; P. Louis, n. dj., 257.

U departmanu Nord (najjača gedistička federacija) socijalisti gube svoja ranija dva poslanička mjesta, a od 18 kandidata ni jedan nije izabran. Izvjestan dobitak socijalisti bilježe na jugu zemlje, ali uz suradnju s radikalima. F. Gogouel, Géographie des élections françaises de 1870 à 1951, Paris 1951, 59.

⁵² Nakon niza inicijativa koje su dolazile s raznih strana: 7. lipnja 1898, Jaurèsov govor; u srpnju, PSR i u rujnu, na kongresu POF-a; u listopadu, i blankisti traže ujedinjenje akcije; 13. listopada, u Skupštini sastanak poslanika svih socijalističkih partija, koji se također izjašnjava za jedinstvo akcije.

⁵³ Članovi Komiteta budnosti su Jaurès, Guesde, Vaillant, Allemane, Viviani, Brousse, Zévaès, Briand i drugi.

⁵⁴ Ligou, n. dj., 142.

⁵⁵ Takva zajednička akcija je organiziranje manifestacija od 11. lipnja 1899. na Longchampsu, koje su trebale biti podrška predsjedniku Republike, odnosno samoj Republici.

ali koja u svome sastavu ima predsjednike svih političkih snaga⁵⁶; ta vlada — vlada Waldeck-Rousseaua — zaustavila je proces jedinstva i dovela do polarizacije socijalističkih snaga.

Waldeck-Rousseau je sastavio vladu republikanske koncentracije, vladu u kojoj su pored većine progresista bila još 3 radikala, 1 socijalist i 1 konzervativac; uključivanje socijalista Milleranda i konzervativca Gallifeta trebalo je vladi dati široku podršku, ali ta dva pola trebala su istovremeno vladu — što se tiče svih drugih pitanja osim republikanske forme — neutralizirati. Nema sumnje da bi u tim teškim danima socijalisti podržali vladu Waldeck-Rousseaua⁵⁷; a da ta suradnja ne bude uvjetovana dodjelom mjesta u vladi; naprotiv, to je mjesto učinilo da dio socijalista u Skupštini (poslanici POF i PSOR) odbiju podršku vladi.

Slučaj socijalista u vladi, Milleranda, doveo je do rascjepa u francuskom socijalizmu, a uskoro on je to učinio i u okviru Internacionale. Slučaj Millerand nije odmah imao onaj vid principijelnog pitanja kakav će kasnije poprimiti, pa čak možda nikad ne bi ni poprimio (pogotovo ne u političkim uvjetima kakvi su tad u Francuskoj) da u istoj vladi uz Milleranda ne sjedi »krvnik Komune« — Gallifet; ne toliko njegova konzervativnost koliko ta mračna uloga »strijeljanja Komune« smetala je Vaillanta i Allemana, koji nisu mogli zaboraviti da je u danima »obračuna« njima »s druge strane barikada« stajao Gallifet; njima kao i Guesdeu i Zimmeru⁵⁸ spas republike nije mogao zamračiti uspomenu na Komunu. Za Jaurès, Milleranda, Viviania, Brianda itd. spas republike je iznad prošlosti, iznad uspomena, makar se one ticale i voljene Komune. Socijalistička grupa u Skupštini se cijepa: nezavisni (8 glasova) čine dio vladine većine, a POF, PSR, PSOR i Alliance communiste (24 glasa), iako su protiv vlade, ipak ne glasaju protiv nje, nego se samo uzdržavaju od glasanja.⁵⁹ I pored toga Comité d'entente — usvojivši formulu »ulazak socijalista u buržoasku vladu angažira samo njega osobno« — postoji i dalje, on nastoji da

⁵⁶ Gogouel, Histoire... 408.

⁵⁷ Oni su već ranije podržavali vladu L. Bourgoisa. Breton (prema Ligou) te A. Philip tvrde da su socijalisti, kad su saznali za ponudu učinjenu Millerandu, ali ne znajući da je to isto učinjeno i prema Gallifetu, bili skloni prihvatu te ponude. Ligou, n. dj., 144; A. Philip, n. dj., 29.

⁵⁸ Zimmer, blankist, prvi je »slučaj Millerand« postavio kao principijelno pitanje. Ligou, n. dj., 144; M. Prélot, L'Evolution politique du socialisme, Paris 1939, 133.

Ne treba zaboraviti da spas Republike, ako je zavisio od podrške socijalista, nije zavisio od njihova ulaska u vladu. A. Zévaès, Histoire de la Troisième République, Paris 1938, 240.

Stav socijalista prema vladi Waldeck-Rousseaua ilustrira Allemane u svom listu »Parti ouvrier«: »Waldeck još može proći. Ali markiz ubojica Nijeme, prisni prijatelj Tuilleriesa, vješatelj republikanaca koji dolaze u pomoć Republici! Stoj, družo Jaurès. To je zalogaj koji ne bi odgovarao želucu komunara.« Izjava Nacionalnog savjeta POF-a od 24. lipnja 1898: »Nema ništa zajedničkog između predstavnika Radničke partije i jedne vlade koja među svojim članovima broji i majskog ubojicu«; prema Ligou, n. dj., 145. Isti smisao ima i govor koji je Vaillant održao u Skupštini prilikom izglasavanja povjerenja vladi Waldeck-Rousseaua.

⁵⁹ Oni se suzdržavaju od glasanja iako su ulazak nove vlade u Skupštinu pratili povicima: »Živjela Komuna!« »Dolje ubojice!« Vaillantova grupa, iako je ogorčeni protivnik vlade, ipak u studenom 1899, kad se vlada našla u krizi i kad se pojavila mogućnost njenog pada, glasa za nju. Ligou, n. dj., 145, bilješka.

taj slučaj izolira, da to ostane samo konkretno-političko pitanje, tj. da mu se ne daje forma načelnog pitanja socijalizma, te odlučuje da sazove kongres koji će to pitanje pretestiti. Prije saziva toga kongresa, gedistički POF je imao svoj kongres kolovoza 1899; taj je kongres pokazao da ni ti najgorčuniji protivnici ministerijalizma nisu složni, pa čak i to da ga nisu potpuno osudili; ministerijalizam se principijelno odbacuje, ali kao izuzetno sredstvo u izuzetnim okolnostima on se dopušta. Isti je stav Prvog kongresa ujedinjenja prosinca 1899; on je s 818 protiv 634 glasa usvojio rezoluciju koja načelno osuđuje ministerijalizam, »borba klasa ne dopušta ulazak socijalista u buržoasku vladu«, a zatim odmah, s 1140 protiv 240 glasova — da partija to u izuzetnim okolnostima može dopustiti.⁶⁰ Tada se činilo da Millerandov slučaj neće zakočiti proces ujedinjenja: Kongres je formirao stalni zajednički organ Comité général, u kome su predstavljene sve socijalističke partije i koji svoje odluke donosi većinom glasova.

Ali kao što je realnost bila jača od doktrine — pa usprkos Millerandovu slučaju nije zakočila, nego još potakla proces ujedinjenja, tako je ta realnost, kada se izmijenila, postala — usprkos doktrini — kočnica jedinstva.

Kad je vlada Waldeck-Rousseaua, pritisnuta radničkim zahtjevima i poteškoćama na koje je naišao kolonijalizam, pokazala svoje klasno lice,⁶¹ a istovremeno republika prešla kulminaciju opasnosti po svoju egzistenciju — tada dopuštanje ministerijalizma ima izgled suudjela u politici vlade koja počiva na ministerijalizmu; tako ljeti 1900. ministerijalizam poprima karakter krutog doktrinarnog pitanja. Ta je krutost potpuna u rujnu 1900. na Kongresu POF, čiji sav rad možemo svesti na devizu »odbijanje svake suradnje s buržoazijom«. Uskoro se održava V. kongres Internacionale u Parizu; na njemu gedističko-blankistička rezolucija, koja borbu klasa tumači kao apsolutnu zabranu ulaska u buržoasku vladu (ali ne zabranjuje i podršku buržoaskoj vladi), dobiva 9 glasova, dok većina od 29 glasova usvaja rezoluciju Kauckoga, koja stoji na Jaurèsovu stanovištu, odnosno na stanovištu koje je prihvatio Prvi kongres ujedinjenja francuskih socijalista prosinca 1899. Treba reći da faktički čitav »Millerandov slučaj« u uvjetima razjedinjenosti francuskog socijalizma, pa čak i potpune neorganiziranosti nezavisnih socijalista (Millerand pripada njima), sve te diskusije, gledano konkretno-politički, čini prilično jalovim⁶²; na Kongresu Internacionale Auer (predstavnik njemačke socijal-demokracije) s punim je opravdanjem rekao: »pri razjedinjenosti, pri raznim mišljenjima, pri vavilonskoj kuli u kojoj se nalaze francuski drugovi, koga je ustvari Millerand trebao da pita?«⁶³ Za rezoluciju Kauckog P. Louis veli: »ustvari nije ništa rješavala«⁶⁴; bolje bi bilo da je rekao: u uvjetima u kojima se nalazio francuski

⁶⁰ Philip, n. dj., 30; Louis, n. dj., 260; Prélot, n. dj., 141; Ligou, n. dj., 150.

⁶¹ Projekt zakona Millerand-Colliard od siječnja 1900; incident, ubojstva radnika u Chalonu 3. VI. 1900; isto Martinique 10. II. 1900. itd.

⁶² Neorganiziranost nezavisnih socijalista je Milleranda stavljala više u poziciju politički suverene ličnosti, neovisne od stava i podrške određene organizacije (ali ne i neovisne od određenih političkih shvaćanja), nego u poziciju eksponenta jedne socijalističke partije.

⁶³ Kongresi Druge internacionale I, Beograd 1953, 436.

⁶⁴ Louis, n. dj., 262.

socijalizam rezolucija nije mogla ništa riješiti⁶⁵; ta rezolucija možda više rješava nego što su dopuštale prilike, jer iako ona ministerijalizam izuzetno dopušta, dopušta ga samo kao »opasan eksperiment«; uostalom, kad se izmijene prilike u francuskom socijalizmu, onda će i »kaučukova« rezolucija biti dovoljna da onemogući ministerijalizam. Ministerijalizam nije ni uzrok ni posljedica »kaučukovih rezolucija«.

Slijedećeg dana nakon Kongresa Internacionale u istoj sali Wagram održava se Drugi opći kongres socijalista Francuske; duh i atmosfera jučerašnjeg kongresa⁶⁶ samo se produžavaju; u toku diskusije, praćene vikom i lupom, POF, ostavši u manjini, napušta kongres, a sve ostale struje francuskog socijalizma, dakle i blankisti, ostaju. Interesantno je da se i kongres u sali Wagram i POF na svom odvojenom kongresu — i pored svega — izjašnjavaju za ujedinjenje; kongres u sali Wagram čak bira Comité général, koji treba da u roku od 6 mjeseci pripremi kongres ujedinjenja. U međuvremenu blankisti pokušavaju posredovati⁶⁷, ali »participacija« i stav prema sindikatima ostaju nepremostivi. Tako je zapravo rezultat Trećeg općeg kongresa francuskih socijalista u Lyonu u svibnju 1901, bio već unaprijed jasan; njemu prisustvuju, kao i u sali Wagram, sve partije osim POF. Ali se uskoro pokazalo da ni prisutni nisu složni; blankistička manjina predložila je rezoluciju: »jedan put zauvijek, nikada Millerand, koji se stavio izvan partije ušavši u buržoasku vladu pod svojom odgovornošću i svojom osobnom inicijativom, nije mogao angažirati socijalizam, koji on ne predstavlja«, i drugo: »držanje partije prema sadašnjoj vladi (vlada Waldeck-Rousseaua) mora biti isto kao i njeno držanje prema svim buržoaskim vladama«⁶⁸; ova rezolucija odbijena je s 910 : 286 glasova; blankisti su napustili kongres; faktički, bio je sporan drugi dio rezolucije, jer nakon ovoga glasanja kongres je izglasao isključenje Milleranda iz »partije«.

U ovim razmatranjima ne smije se previdjeti činjenica da je članstvo vršilo pritisak na rukovodstvo tražeći ujedinjenje. Manje sklono doktrinarnim spekulacijama, a također i osobnim sukobima zavisti, koji su postojali među partijskim vrhovima, članstvo je osjećalo potrebu jedinstva socijalističkih snaga; ono je vidjelo kolika je snaga izvirala za njemačku socijal-demokraciju iz jedinstva, a isto tako je ocijenilo da francuski socijalisti u odnosu na buržoaske snage imaju dovoljno zajedničkog da bi činili jedinstvenu partiju. Kako do tog jedinstva nije dolazilo na nacionalnom planu, to su sekcije i grupe različitih partija po departmanima počele napuštati vezu s razjedinjenim nacionalnim rukovodstvima, ujedinjuju se i tako formiraju samostalne federacije.⁶⁹ Tako jedinstvo francuskog socijalizma niče odozdo.

Od rascjepa na Kongresu u Lyonu 1901. u Francuskoj postoje dvije socijalističke partije: Parti socialiste de France (PSDF), u kojoj su gedisti i blankisti, odnosno — po prijašnjim formacijama — POF, PSR i Alliance communiste, te

⁶⁵ Nemogućnost ove rezolucije da praktički išta riješi mogla bi se proširiti i na cijelu Internacionalu s obzirom na njen »izvršni mehanizam« i akcione mogućnosti.

⁶⁶ Čitav Pariški kongres Internacionale protekao je u krajnjem sukobu dviju struja francuskog socijalizma. Vidi: Kongresi I, 392 i dalje, te 437.

⁶⁷ Interesantan je splet idejnih i političkih okolnosti koje blankiste stavljaju u ulogu posrednika.

⁶⁸ Ligou, n. dj., 156.

⁶⁹ Gogouel, Histoire, 487.

druga — Parti socijaliste français (PSF) u kojoj su nezavisni, posibilisti i alemanisti, — odnosno po ranijim formacijama — FTS, PSOR i nezavisni. Neke ranije samostalne federacije prihvatile su to polovično jedinstvo i priključile se jednoj od ovih partija, dok su druge ostale po strani čvrsto zahtijevajući puno jedinstvo.⁷⁰

Među PSDF i PSF sukob započet Millerandovim slučajem transformira se iz sukoba u pogledu »sudjelovanja u buržoaskim vladama« u sukob u pogledu »parlamentarne podrške buržoaskoj vladi«; naime, ostavka Waldeck-Rousseaua u ljeto 1902. i formiranje vlade Combesa dokinuli su problem »participacije« i zamijenili ga »podrškom«. Pored svega toga, 1901-vu i zatvaranje francuskog socijalizma u dvije partije možemo smatrati prvom i velikom stepenicom prema punom jedinstvu francuskog socijalizma.

PSDF, koja ima podnaslov »Unité socialiste révolutionnaire« (USR), konstituirala se na principima izloženim u Deklaraciji usvojenoj studenoga 1901, a u kojoj je bitno: »Partija revolucije, i prema tome opozicije buržoaskoj državi, iako ima zadatak da iščupa sve reforme koje su prikladne za poboljšanje uvjeta borbe radničke klase, ne može, ni pod kakvim okolnostima, putem sudjelovanja u centralnoj vlasti, putem izglasavanja budžeta, putem saveza s buržoaskim partijama, pribaviti nikakvo sredstvo koje bi moglo produžiti dominaciju neprijateljske klase«.⁷¹

PSF⁷² je reformistička, parlamentarna; za nju je demokracija — parlamentarna i politička — preduvjet izgradnje i egzistencije socijalizma; demokracija oličena u tadašnjoj republici, je vrijednost čiji spas opravdava suradnju s lijevim buržoaskim snagama.

Parlamentarni izbori u travnju 1902, koji su protekli u znaku borbe oko Zakona o vjerskim kongregacijama od srpnja 1901, donijeli su pobjedu ljevici⁷³; što se tiče socijalista: PSF je- uvelike zahvaljujući povezivanju s radikalima u drugom glasanju-zabilježila velik skok dobivši 37 poslanika, dok je PSDF dobila svega 14 poslanika.⁷⁴ U Skupštini poslaničke grupe PSF i PSDF su podijeljene: Vaillantova grupa (PSDF) pretendira da sistematski glasa protiv vlade, a Jaurèsova grupa (PSF), iako u vladi nema svog člana, podržava vladu. Jaurès to opravdava time što Combes svojom borbom protiv klerikalizma, korporacija i liga (koje su udarna snaga desnice)⁷⁵, jača demokraciju, dakle ono što je temelj na kojem niče socijalizam. U parlamentu se formira Délégation des Gauches,⁷⁶ u kojoj je poslanička grupa PSF najmanja, ali u kojoj je Jaurès glavna ličnost, a budući da Delegacija okuplja vladinu većinu, Jaurès nazivaju »porte-parole Combesove vlade«. Iako Vaillantova grupa nije dio Delegacije i Jaurès napada zbog toga, ipak — stjecanjem okolnosti — ni ona nije mogla da ne podrži Combesove akcije; Sembat, član PSDF i Vaillantove

⁷⁰ Takve samostalne federacije sve do ujedinjenja 1905. bile su: Bretagne, Bouches-du-Rhône, Somme, Nord, Var, Yonne, Hérault. Ligou, n. dj., 171.

⁷¹ Isto, 157.

⁷² Briand je njen generalni sekretar. Zévaès, n. dj., 266.

⁷³ Gogouel, Histoire, 415; Ligou, n. dj., 159.

⁷⁴ Guesde ni na ovim izborima nije izabran.

⁷⁵ Gogouel, Histoire, 420; Zévaès, n. dj., 255.

⁷⁶ Délégation des Gauches okuplja poslanike vladine većine: PSR, Radikal-socijalisti, Radikali, Alliance démocratique de Carnot, Républicains de Gauche, što je činilo preko 350 poslanika. Gogouel, Histoire..., 417, 463 i dalje.

grupe, potkraj 1904. (dakle neposredno pred ujedinjenje) priznaje: »Mi u grupi socijalista revolucionara trudili smo se da uvijek istaknemo našu volju da ne budemo ministerijalisti, i da ne damo naše glasove vladi osim kad ona to zasluži. Ali, stvarno, ne može se poreći da mi sistematski ne podržavamo vladu.«⁷⁷

I opet je politička realnost bila jača od doktrine; i opet je praksa približila suprotne polove francuskog socijalizma. S jedne strane akcije vlade⁷⁸, s druge strane konsolidacija Republike; ni PSDF ni PSF nisu ministerijalističke u smislu »participacije«; i PSDF i PSF podržavaju vladu Combesa; i PSDF i PSF ocjenjuju da je Republika prebrodila krizu, ali i PSDF i PSF su faktički složne da radi njena spasa treba pomoći akciju lijevih buržoaskih snaga. Realnost je približila PSDF i PSF gledajući i njih same: PSDF je organizaciono čvrsta i jedinstvena, PSF zbog prenaglašenog »federalizma« više je savez organizacija nego jedinstvena partija⁷⁹; organizacija PSDF je pridonijela porastu članstva i jačanju akcionih mogućnosti, PSF je na oba ta područja pokazala slabosti; PSDF čvrsto kontrolira svoju poslaničku grupu, PSF je razdirana sukobom između partijske ljevice i poslaničke grupe, koja ne samo odbija kontrolu nego želi biti tutor partije; PSDF je odbacila ministerijalizom, PSF ga prihvaća samo kao »opasan eksperiment«, i to »u izuzetnim okolnostima«; PSDF je idejno homogena, PSF razdiru sukobi desnice, centra i ljevice⁸⁰; što se tiče izbornih uspjeha, PSF je i na parlamentarnim izborima 1902. i općinskim 1904 — u oba slučaja vezom s radikalima — zabilježila znatne uspjehe, za razliku od PSDF⁸¹; broj članova partije: PSDF je puno brojnija, (1905 ima 17.000) nego PSF (1905 ima 10.000).

Tako je svaka od ovih partija mogla ocijeniti svoja pozitivna iskustva, a negativna odbaciti usvajanjem pozitivnog iz druge partije. Jedinstvo će biti zbroj pozitivnih iskustava.

⁷⁷ Zévaës, n. dj., 256. Nešto nijansiranije se o tome izjašnjava Louis: »Druga frakcija, čiji vođi su bili Vajan i Ged (on ovdje spominje Guesdea kao vanparlamentarnog vođu, jer on nije poslanik — S.K.) odbijala je ovu stalnu suradnju«. Louis, n. dj., 264.

⁷⁸ Combesova vlada je naročito oštra spram desnice; ona zavodi najoštrije mjere političkog pritiska protiv nje, a naročito protiv njenih snaga i utjecaja u armiji. Combes to čini jer je Dreyfusova afera pokazala odakle dolazi najveća opasnost za režim. Odras takve politike je relativna naklonost režima lijevim snagama, među kojima su i socijalisti. Čak i vođa blankista Vaillant, jedan od najnepomirljivijih neprijatelja buržoaskog sistema, priznaje da je Combesova vlada »učinila manje teškom ruku Države nad radničkom klasom«; Ligou, n. dj., 264. O Combesovoj vladi i desnici: Gogouel, Histoire, 415—429.

⁷⁹ PSF je preuzela organizaciju FTS, dakle svaka federacija ima široku autonomiju; unutar PSF alemanisti (PSOR) su sve do ujedinjenja 1905. zadržali svoju organizacionu neovisnost.

⁸⁰ Ljevicu u PSF čine elementi PSOR; na čelu ljevice su Renaudel i Cipriani; centar u PSF predstavlja Jaurès; desnici PSF pripada većina parlamentaraca te partije, od kojih najveći dio 1905. neće pristupiti SFIO i koji će ostati »nezavisni«.

⁸¹ Na općinskim izborima 1904. i PSDF prakticira dogovaranje s radikalima u drugom glasanju.

Što se tiče rezultata općinskih izbora od 1904, P. Louis — vjeran svojoj metodi — navodi samo apsolutne brojke, koje — ostavši bez ikakve relacije — ne govore ništa; te brojke vidi: Louis, n. dj., 266. Za rezultate općinskih izbora 1904. Ligou veli da su za socijaliste »osrednji«. Ligou, n. dj., 162.

Ovaj dio može se činiti neopravdano dug, obzirom na to da je predmet ovoga rada »SFIO 1905—1914«; pa ipak mi se čini da ono što prethodi tome zaslužuje ovoliku pažnju, jer nam objašnjava: zašto francuski socijalizam nalazi zajednički jezik 30 godina nakon njemačkog; zašto je za jedinstvo najzad ostvareno 1905. trebalo gotovo 10 godina nagađanja; zašto francuski socijalizam predstavljaju male grupice, dok druge — daleko manje — zemlje imaju brojnije socijalističke partije; kako to da ljudi koji godinama stoje, čini se, na potpuno suprotnim polovima, između kojih postoji provalija, koji jedni druge optužuju da »nemaju nikakva osjećaja klasne borbe«, da tu »borbu praktično nisu, nikada ni vodili«⁸², a drugi odgovarali da tzv. idejna čistoća znači bijeg od akcije, strah od političke odgovornosti, nepovjerenje u proletarijat⁸³, — kako to, što je te ljude nagnalo da postanu partijski drugovi, da brane istu taktiku i istu politiku. Osim toga, ne obraditi ovaj period znači ne razumjeti i ne moći objasniti mnoge pojave u francuskom socijalizmu nakon ujedinjenja; ne obraditi ovaj period — bar vrlo kratko — znači nemati onaj komparativnohistorijski aršin, znači nemati jedinu uporišnu točku — historijski relativizam, koji nam pomaže da ocijenimo i smjestimo stvari u historijski bitak, a ne da lebdimo u apstraktnoj faktologiji i pozitivističkom nabranjanju činjenica koje, istrgnute iz historijskog totaliteta, ne govore ništa i postaju pars pro toto.

II. UJEDINJENJE FRANCUSKOG SOCIJALIZMA

Ujedinjenje francuskog socijalizma nije bilo, kako se to katkad prikazuje, posljedica najedanput stvorene dobre volje socijalističkih partija za ujedinjenjem ili, kako se to još češće prikazuje, posljedica autoriteta ili čak pritiska međunarodnog socijalizma — Internacionale. Francuski socijalizam ujedinio se pod pritiskom mnogobrojnih faktora, među kojima je teško razlučiti onaj u svojstvu »prauzroka«; mnogi od tih faktora istovremeno su i uzrok i posljedica, odnosno djelomično uzrok, djelomično posljedica. Ako bismo te faktore ipak htjeli, ali samo u konačnoj analizi (a ona se u konkretnim političkim zbivanjima i svijesti masa jedva nazire), svesti na zajednički nazivnik, onda bi to bio — kapitalizam, kapitalizam u stadiju imperijalizma.

Među mnogobrojnim faktorima izdvojiti ćemo one najbitnije i osnovne: ekonomske i političke prirode; svaki od tih faktora na francuskom i na međunarodnom planu, te faktore unutar socijalističkog pokreta i izvan njega.

1. Faktori izvan socijalističkog pokreta koji su upućivali na jedinstvo

O ekonomskom razvoju u posljednjoj četvrtini 19. stoljeća, općenito o razvoju imperijalizma, njegovu odrazu na položaj proletarijata — ovdje nećemo govoriti.⁸⁴

⁸² Guesdeove riječi na Amsterdamskom kongresu upućene Jaurèsu, vidi: Kongresi, II, 116—117.

⁸³ Jaurèsov odgovor istom prilikom, kao što je rečeno u bilješci broj 82.

⁸⁴ R. Hilferding, *Financijski kapital*, Beograd 1958; V. I. Lenjin, *Imperijalizam kao najviši stadij kapitalizma*; E. V. Tarle, *Istorija novoga veka*, Beograd 1949, itd.

Ukratko, tzv. mirni razvoj kapitalizma do 1904. predstavlja nagli razvoj kapitalističkih zemalja. Porast proizvodnje, a s druge strane jačanje zahtjeva proletarijata, koji se oštro bori protiv pooštavanja eksploatacije, upućuju kapitalizam na međunarodni plan, gdje se imperijalističke pretenzije sukobljavaju.

Polarizacija kapitalističkih zemalja sve je potpunija; sve se one spasavaju »izolacionizma« putem međusobnih alijansi. Devedesetih godina, francuska vlada oportunistička (vlada Freycinet) ne samo da pokušava paralizirati njemačku ekonomsku premoć putem protekcionizma,⁸⁵ nego, oživljavajući tradicionalnu politiku »saveznika iza leđa najbližeg i najmoćnijeg neprijatelja«, nastoji se što tješnje povezati s Rusijom. Njemačko-francuski sukob raste; simbol politike zaoštavanja odnosa s Njemačkom je dugogodišnji ministar vanjskih poslova Delcassé.⁸⁶

Međunarodna situacija naročito je zaoštrena za vrijeme rusko-japanskog rata, u kome su došle do sukoba suprotstavljene težnje imperijalističkih sila na azijskom tlu. Istovremeno se imperijalističke sile sukobljavaju i na afričkom tlu, najoštrija forma toga sukoba, nakon francusko-engleskog sukoba oko Fashode, 1898, jest francusko-njemačko neprijateljstvo oko Maroka, koje kulminira u Tangerskoj krizi 1905.

Vođe socijalističkog pokreta uviđaju uzroke imperijalističkih sukoba, a rat ocjenjuje kao najveću opasnost za socijalistički pokret. Jaurèsovi socijalisti, koji dotada podržavaju Combesovu vladu, nastoje francusku vanjsku politiku odvojiti od Rusije, pa kao protutežu toj alijansi nastoje da se Francuska tješnje poveže s Engleskom i Italijom. Marokanska kriza dovela je do povezivanja s Engleskom, a tu vezu s liberalnijom Engleskom, u odnosu na apsolutističku Rusiju, Jaurès ističe kao veliku zaslugu svoje parlamentarne grupe,⁸⁷ a to mu služi i kao opravdanje podrške koju pruža Combesovoj vladi.⁸⁸ Pa ipak, baš vanjska politika Combesove vlade je ona točka zbog koje je Jaurès odlučio prekinuti suradnju s buržoaskom vladom.

U samoj Francuskoj, ako je Combes konsolidirao Republiku i više pritiskivao reakcionarnu desnicu nego socijalističke partije, on nije ipak izvršio nikakve korjenitije ekonomske ni socijalne promjene u korist proletarijata;⁸⁹ čak Millerand već potkraj 1903. napada vladu zbog njene inertnosti u pogledu socijalnih reformi.⁹⁰ Francuski proletarijat tada još nema ni ona prava koja je proletarijatu dala Hohenzollernska imperija.⁹¹ Radni dan u Francuskoj traje

⁸⁵ Zakon o carinskoj tarifi od 1892.

⁸⁶ Delcassé je ministar vanjskih poslova u svih pet vlada od lipnja 1898. do lipnja 1905.

⁸⁷ Jaurès to ističe i na Amsterdamskom kongresu Internacionale; vidi: Kongresi, II, 114.

⁸⁸ Ustvari nakon 10 godina pokazat će se da to nije bila politika ubijanja jedne alijanse drugom, nego samo učvršćenje i proširenje postojeće.

⁸⁹ Gogouel, Histoire... 418. Suprotno se izražava Jaurès: »Mi (tj. socijalisti okolo Jaurèsa, suradnjom s vladom — Š.K.) smo u Francuskoj počeli da provodimo korijenite socijalne reforme...« — dalje vidi: Kongresi, II, 114.

⁹⁰ Gogouel, Histoire, 426.

⁹¹ Tarle, n. dj., II, 327; »I u XX veku Francuska je ostala zemlja s najzaoštališim radničkim zakonodavstvom.«

— u poduzećima s mješovitom radnom snagom — deset sati; u poduzećima koja zapošljavaju samo mušku radnu snagu — 11 do 12 sati; za radnike s domicilom radni dan traje 14—15 sati; jedino se u rudnicima radi samo 8 sati. Radnik nema ni plaćenog dopusta, ni (do 1906) zagarantirani nedjeljni odmor; nikakva osiguranja, nikakve penzije (jedino rudari i javni službenici imaju penziju), pa je jedino uštedevina garancija za starost i iznemoglost.⁹² Nadnica je minimalna; iako je ona porasla u posljednjih deset godina 19. stoljeća, ona je daleko ispod porasta životnih troškova, a još više ispod porasta proizvodnje i uvjeta koje je stvorila industrijalizacija. Žene-radnice gotovo su upola manje plaćene od muškaraca.⁹³ Industrijski porast, napredak zemlje — to služi uskom sloju, buržoaziji. Da ni Treća republika, koja je dala političke slobode, nije natklasna; da je Combesova vlada, kad se radi o socijalno-ekonomskoj strukturi, isto toliko buržoaska koliko i njene reakcionarne prethodnice, socijalistima svih boja glasno su rekli pucnjevi koji su trebali ušutkati zahtjeve što su se usudili iskaliti u štrajkove.

2. Faktori unutar francuskog socijalističkog pokreta koji su upućivali na jedinstvo

Francuski socijalistički pokret, oličen u malim partijama, uviđao je koliko njegove ionako male akcione mogućnosti postaju minimalne zbog razjedinjenosti; on osjeća da, iako postoje osnovne demokratske institucije, iako on pretendira da predstavlja proletarijat u tim institucijama, faktički nije imao radne mase iza sebe. Iako socijalizam napreduje, taj napredak — s obzirom na brojnost radničke klase — ide vrlo sporo. Pred ujedinjenje sve socijalističke partije skupa broje oko 35.000 članova, prema oko četiri milijuna industrijskih radnika.⁹⁴ Neki navode⁹⁵ da je uzrok tome »individualistički i neorganizirani duh« Francuza a da se i ne pitaju odakle takav »duh«. Svakako da način organiziranja socijalističkih partija ima utjecaja na broj njihova članstva⁹⁶; pa ipak tome faktoru ne treba pridavati preveliko značenje, pogo-

⁹² Te uštedevine sitnih štediša su, najviše, učinile Francusku »bankarom svijeta«.
⁹³ J. Chastenot, Histoire de la Troisième République IV, Jours inquiets et jours sanglants, Paris 1955, 15; E. Dolléans, Histoire du mouvement ouvrier 1871—1920, Paris 1953.

⁹⁴ Dolléans, n. dj., 31.

⁹⁵ P. Louis, n. dj., 287.

⁹⁶ Gogouel, Histoire, 368: »Pristupanje jednoj socijalističkoj partiji, na primjer, ne manifestira se jednostavno razgovorom između apotekara i notarskog bilježnika iz nekog gradića, gdje apotekar veli notarskom bilježniku: »Vi biste trebali doći u naš radikalni odbor, ja sam zadužen da vas povezem«, jer to je tako kad se ulazi u odbor (radikalne partije — Š. K.). U jednoj socijalističkoj partiji nipošto nije tako, treba potpisati pristupnicu, koja sadrži obavezu na plaćanje članarine, koja sadrži izričit pristanak na jednu doktrinu koja je rezimirana u nekoliko frapantnih i pojednostavnjenih formula; da bi se izbjegli špijuni, socijalističke partije će čak biti brzo dovedene do toga da traže, pored ličnog pristupa, kumstvo od strane članova partije koji poznaju kandidata, koji garantiraju da on neće denuncirati aktivnost partije policiji ili drugim rivalskim partijama. Često se čak vrši ispitivanje o osobi i o ranijem ponašanju onoga koji traži tu čast da postane član socijalističke partije.«

tovo kad se ima u vidu broj sindikalno učlanjenih radnika. 1902. sindikati okupljaju 614.000 ili 17% industrijskih radnika,⁹⁷ a 1904. 715.000⁹⁸ Dakle, ako je broj članova sindikata malen u odnosu na broj industrijskih (ako uzmemo samo njih) radnika, ipak, bar u apsolutnim brojkama sindikati predstavljaju masovne organizacije; dok socijalističke partije — u najboljem slučaju — možemo nazvati kadrovskim grupama.⁹⁹ A odnos socijalističkih partija prema sindikatima, u prvom redu prema CGT, odnosno ove prema partijama, takav je da partije ni na koji način ne mogu računati na akciju posredstvom sindikata. Dakle, ne samo zbog međusobnog nesporazuma nego i zbog odvojenosti od sindikata, partije ostaju prilično nemoćne. Sindikati, u prvom redu CGT, preko svog generalnog sekretara Griffuelhesa, ljubomorno čuvaju svoju nezavisnost od partija; a partije — ni jedna nije u stanju da zadobije izrazito jači utjecaj nad radnim masama — međusobno se optužuju. Ipak, svaka se od njih izražava za jedinstvo, ali i pored toga što svaka ima u svom krilu jaku struju koja je sklona kompromisnom jedinstvu-nijedna nije spremna da žrtvuje određene principe koje smatra bitnima. Malobrojno članstvo vrši pritisak na vodstva da se slože, jer je manje sklono doktrinarnom sektaštvu, a više osjeća težinu realnosti koja je vapila za ujedinjenjem ionako malobrojnih socijalističkih snaga, i jer je uvidjelo, u periodu koji je prethodio Millerandovu slučaju (kad se jedinstvo činilo tako bliskim), koliko socijalizam dobiva na snazi kad se ujedine sve njegove struje.

Razjedinjenost socijalističkog pokreta nije bila specifičnost Francuske, i druge zemlje ga poznaju, ali Francuska je bila izrazit primjer oštine sukoba i po radnički pokret, poraznih posljedica. Već Pariski kongres Internacionale 1900. poziva suprotstavljene partije francuskog socijalizma na jedinstvo,¹⁰⁰ ali uzalud. Pred istim problemom razjedinjenosti francuskog socijalizma našao se (mogli bismo reći inicijativom gedista) Amsterdamski kongres Internacionale 1904. god.

3. Faktor međunarodnog socijalističkog pokreta koji je upućivao na jedinstvo francuskog socijalizma

Amsterdamski kongres počeo je u znaku međunarodne solidarnosti proletarijata; tu je solidarnost simboliziralo prisustvo Plehanova i Katajame u predsjedništvu prve sjednice kongresa, te je njihovo rukovanje pozdravljeno aplauzom svih prisutnih. Ali uskoro diskusija o »Međunarodnim pravilima socijalističke taktike«¹⁰¹ pokazala je da je, čini se, teže ostvariti jedinstvo suprot-

⁹⁷ Dolléans, n. dj., 31.

⁹⁸ Od toga ukupnog broja sindikaliziranih radnika samo mali dio je u okviru CGT: 1904. od ukupno 715.000 samo je 132.000 ili manje od 20%. Ali postotak sindikalnog članstva u okviru CGT uskoro će početi rasti na štetu samostalnih sindikalnih federacija.

⁹⁹ Gogouel, Histoire, 497; Philip ih naziva »malim grupama«; Philip, n. dj., 5.

¹⁰⁰ Zinger: »Mi, Nemci, gajimo žarku želju da i francuska braća postignu ovakvo jedinstvo (Buran aplauz)... svim socijalistima treba da je uvijek pred očima potreba sjedinjenja taktike i akcije (Opšte odobravanje kod Francuza)«. Kongresi, I, 395.

¹⁰¹ Ta točka se našla na dnevnom redu kongresa na prijedlog francuske PSDF-gedista.

stavljene partije francuskog socijalizma nego jedinstvo socijalističkih partija zaraćenih naroda. Gedisti su predložili da i Internacionala usvoji drezdensku rezoluciju, tj. rezoluciju kojom je njemačka Socijaldemokracija osudila Bernsteinov revizionizam; gedisti su željeli da svoju osudu Jaurèsove taktike, odnosno njegova ministerijalizma u formi sistematske podrške buržoaske vlade, pokriju autoritetom Internacionale. Dok je četiri godine ranije na Pariskom kongresu, izražavajući mišljenje većine, Auer mogao reći: »Za nas je ovo pitanje (ministerijalizam - Š. K.) čisto doktorsko pitanje. Naše partijske vođe, kojima bi se moglo pristupiti s ovakvim pitanjem, u ovom času stoje mnogo bliže zatvorskoj ćeliji nego ministarskoj fotelji«¹⁰² a Jaurès dalekovidno, ali usamljeno, prognozirati: »Vendervelde je jutros izjavio da je »pitanje Millerand« čisto francusko. Zacelo. Danas je ono — a to je možda za žaljenje — moguće samo u Francuskoj. Njega je kod nas omogućio viši razvoj demokratije. Malo pomalo ono će se nametati u svim ustavnim zemljama«¹⁰³ dotle je na Amsterdamskom kongresu Guesde glasno izustio mišljenje većine: »... to pitanje je opšta pojava; ono se pojavljuje u Njemačkoj, Belgiji i Italiji isto tako jasno kao i u Francuskoj«.¹⁰⁴ Rasprava o tom pitanju zauzela je najveći dio rada toga kongresa; za francuski socijalizam ona je značila osudu Jaurès-a. Usvojena rezolucija ne razlikuje se mnogo¹⁰⁵ od one Kauckyoga prije 4 godine, ali sama diskusija u plenumu i komisiji donijela je mnogo novih i oštrijih riječi na račun Jaurès-a, na njegovu ulogu u Délégation des Gauches, na njegovu sistematsku podršku Combesu, na to da taktika trajne suradnje s buržoaskim vladama »ozlovoljava energične elemente« te da »anarhizam izbija na površinu«¹⁰⁶; da Republika nije ništa bolja od njemačke polufeudalne monarhije itd. Kongres je Drezdensku rezoluciju usvojio sa 25 glasova protiv 5 i 12 uzdržanih. Zatim je kongres usvojio—jednoglasno — »rezoluciju jedinstva«, kojom se pozivaju socijalističke organizacije pojedinih zemalja »da ulože sve svoje snage kako bi se sprovelo ovo jedinstvo partija na osnovu načela koja su utvrđena na međunarodnim kongresima«.

Usvajanje drezdenske rezolucije znači poraz Jaurèsove taktike, ali ne i njegova stava s obzirom na jedinstvo socijalističkih partija Francuske. On je prilikom razmatranja te rezolucije u komisiji rekao: »Ja sam došao sa namepom pomirenja. I u našim redovima ima drugova koji smatraju da nas je suviše daleko odvela trka za trenutnim uspjesima. Drugi opet misle da bi trebalo da više naglasimo našu reformističku taktiku«.^{107 108} Pa ipak, osuda taktike sistematske suradnje značila je snažan moralni pritisak, odnosno moralnu podršku gedizma: to priznaje i sam Jaurès: »... ja bih ovom rezolucijom, ako se ovdje usvoji, bio izigran od strane gedista«.¹⁰⁹

¹⁰² Kongresi, I, 435.

¹⁰³ Isto, I, 427.

¹⁰⁴ Isto, II, 87.

¹⁰⁵ Ni ta rezolucija ne zabranjuje svaku suradnju s buržoaskom vladom; ona zabranjuje to da sudjelovanje postane osnovna težnja i slobodno odabrana taktika socijalističkih partija.

¹⁰⁶ Bebelove riječi u diskusiji u Komisiji. Kongresi, II, 101.

¹⁰⁷ Kongresi, II, 87.

¹⁰⁸ U okviru PSF struju koja teži što bržem jedinstvu vode Renaudel i Longuet.

¹⁰⁹ Kongresi, II, 53.

I pored svega toga čini mi se da je pretjerano tvrditi da je Internacionala, odnosno njena »Drezdenska« rezolucija, bila bitan faktor ujedinjenja francuskog socijalizma.¹¹⁰ Jer, nije socijalizam razjedinjen jedino u Francuskoj,¹¹¹ niti je samo ministerijalizam kamen smutnje; i nakon ujedinjenja socijalizma u Francuskoj Internacionala se bavi istim pitanjem i ponovo na Kongresu u Kopenhagenu 1910. donosi novu rezoluciju ujedinjenja.¹¹² Tvrditi: »Da su Jaurès i njegova partija ustrajali u održavanju nezavisnosti njihove grupe u odnosu na partiju Julesa Guesdea, nema sumnje da bi oni bili isključeni iz Internationale«¹¹³ čini mi se neosnovano. Dovoljno je spomenuti dvije socijalističke partije SAD (Socijalistička radnička partija i Socijalistička partija), obadvije prisutne u Internacionali. S druge strane, Internacionala nije bila tako jednoglasna u osudi Jaurèsa; dok su Bebel, Kaucky i R. Luxemburg čvrsto uz Guesdea, Vandervelde, Adler i Ansele su skloniji Jaurèsu; Drezdenska rezolucija usvojena je sa 25 protiv 5 i 12 uzdržanih glasova.¹¹⁴ Osim toga, Internacionala nije nimalo sklona isključenjima¹¹⁵; u samoj njemačkoj Socijal-demokraciji ona nije nikoga, pa ni Bernsteina, isključila; sam najžešći pobornik te rezolucije, Bebel, je na kongresu Internationale rekao: »Kažu da je Drezdenska rezolucija anatemisanje, da ona znači ekskomunikaciju i isključenje; ona nije ni jedno ni drugo, što najbolje pokazuju događaji u Njemačkoj... Rezolucija je bila samo opomena predstavnicima jedne struje koju partija smatra kobnom i osuđuje je«. Ako je tako učinila njemačka socijal-demokracija i pored sredstava kojima raspolaže kao partija, onda je mogućnost isključenja Jaurèsove partije iz Internationale bila mnogo manja.

Sve ovo nije rečeno da bi se obezvrijedila uloga Internationale za ujedinjenje francuskog socijalizma, nego da bi se ta uloga pravilno ocijenila, te da bi se odbacio voluntarizam koji izbija iz ovakva stava pri ocjeni činjenice ujedinjenja, koja nosi svu težinu i kompliciranost realnosti. Ovakva ocjena utjecaja Internationale znači i nepoznavanje organizacionih i idejno-političkih principa Druge internationale i njenih akcionih mogućnosti¹¹⁶; sama Internacionala svjesna je da njene rezolucije često ostaju »pobožne želje«, ali je tek na kongresu u Kopenhagenu smogla snage da donese jednu blijedu rezoluciju,

¹¹⁰ Tako misle: Gogouel, Histoire, 487; Philip, n. dj., 32; Louis, n. dj., 267; Dolléans, n. dj., 104.

¹¹¹ Npr.: u SAD (Socijalistička radnička partija i Socijalistička partija), u Engleskoj (Nezavisna radnička partija i Laburistička partija), u Bugarskoj, u Rusiji, itd.

¹¹² Na kongresu u Kopenhagenu 1910. De Leon (Amerika): »I u Amsterdamu je jedna rezolucija o jedinstvu bila jednoglasno primljena, ali je samo jedna nacija ispunila taj nalog — Francuska, U drugim zemljama stara podvojenost i dalje se održava...« Kongresi, II, 341. Kongres u Kopenhagenu je — ponovo jednoglasno — donio Rezoluciju o jedinstvu.

¹¹³ Gogouel, Histoire, 487.

¹¹⁴ Kongresi, II, 74; isto: Ligou, 168; Dolléans: n. dj., 105; drugačije: Philip, n. dj., 32; Louis, n. dj., 267. Ova dva posljednja autora navode glasanje koje je zapravo bilo u Komisiji, a ne u plenumu. Rezolucija je u Komisiji usvojena s 27 glasova protiv 3 i 10 suzdržanih; u plenumu je rezolucija usvojena s glasovima kako smo naveli. Glasanje u Komisiji vidi: Kongresi, II, 118.

¹¹⁵ Dovoljan primjer je kongres u Kopenhagenu, kada se Česi nalaze nasuprot cijelom kongresu i optuženi za nacionalizam; pa i tada se nije postavljalo pitanje isključenja.

¹¹⁶ Zato je Lenjin odbacio ne samo uspostavljanje nego i rekonstrukciju II internationale; jer, ni rekonstrukcija ne bi mnogo izmijenila tu trošnu zgradu.

kojom pokušava pridonijeti realizaciji svojih odluka.¹¹⁷ Zato i »Drezdensku« rezoluciju i Rezoluciju o jedinstvu te njihovu ulogu na ujedinjenje francuskog socijalizma ne treba precjenjivati.¹¹⁸ Svakako su navedene rezolucije Internacionale bile snažna podrška, odnosno moralni pritisak; a taj faktor uz ostale navedene — i samo u rezonanciji s njima — otvorio je vrata jedinstvu ostvarenom 1905.

Taj prag, ta 1905. predstavlja revoluciju u historiji francuskog socijalizma¹¹⁹; 1905. znači napuštanje gotovo dvadesetpetogodišnje pocijepanosti francuskog socijalizma. Francuskom socijalizmu trebalo je četvrt stoljeća da bi izivio mladenaštvo razjedinjenosti i kapricioznosti i stupio u godine stvaralačkog življenja.

4. Ujedinjenje u sali Globe u travnju 1905.

Potkraj 1904. stekle su se niti ujedinjenja. Na završetku Amstedamskog kongresa Internacionale u kolovozu 1904. Vaillant (u ime gedista) i Renaudel (u ime Jaurèsove PSF) izjavili su da će poraditi da se ostvari jedinstvo.¹²⁰ Oni su to stvarno i uradili: već 30. kolovoza Commission administrative permanente PSDF izjasnila se da je spremna ostvariti jedinstvo na principima odluka Internacionale, te već 4. listopada Conseil central PSDF imenuje delegaciju koja treba stupiti u kontakt sa PSF. PSF, pozvana na pregovore, sazvala je 20. listopada svoj Conseil nacional, koji se također izjasnio za jedinstvo. Ali poteškoće su nastupile čim se počelo pregovarati o konkretnim uvjetima, posebno kad je PSDF jedinstvo uvjetovala napuštanjem politike »bloka« i Délégation des Gauches. Jaurès je odlučio da ispunji te uvjete; unutar partije on je naišao na velik otpor; jedni su ili napustili partiju ili izjavili da će to učiniti¹²¹; i među onima koji su ostali bilo ih je koji su pružali otpor — to su najčešće bili poslanici, članovi partije.¹²² Jaurès je i pored tog relativnog rasipanja partije odlučio jedinstvo prihvatiti, jer ne samo da Combesova vlada nije zaslužila podršku nego je ocijenilo da će uskoro Républicains des Gauche

¹¹⁷ Ta je rezolucija donesena kao jedna od dvije dopunske na Rezoluciju o osiguranju mira; tu je rezoluciju predložila holandska delegacija; ta rezolucija počinje ovako: »Međunarodni Kongres priznaje da bi bilo teško davati normativna uputstva za sprovođenje rezolucija...«; vidi: Kongresi, II, 459.

¹¹⁸ Poput Gogouela o ulozi Internacionale misle: Philip, n. dj., 31; Dolléans, n. dj., 104.

¹¹⁹ Louis, n. dj., 270.

¹²⁰ Postoje nijanse u izjavama: Vaillant: »Radnička partija daje izjavu da će ona uvijek biti za jedinstvo, ali ovo jedinstvo moguće je samo na liniji klasne borbe, na liniji zaključaka ovog kongresa...« Renaudel: ...»...da će iznijeti zaključke kongresa, te da će učiniti sve kako bi se sprovelo željeno jedinstvo.« Kongresi..., II, 84. Nije slučajno da baš Vaillant i Renaudel daju izjave: oni su u svojim partijama vodili snage koje su bile za jedinstvo.

¹²¹ Bilo je i takvih koji su ostali, pa i dočekali ujedinjenje, ali su je ubrzo napustili zbog ministarske stolice. Briand je bio član SFIO godinu dana, a onda ju je napustio zbog portfeja u Sarrienovoj vladi.

¹²² Među ovima naročito Breton i Deville.

napustiti Délégation des Gauches, što će dovesti do pada Combesa makar ga i podržavala PSF.^{123 124}

U studenom 1904. PSF je napustila Délégation des Gauches, te odmah dolazi do sastanka poslanika PSF i PSDF, koji stvaraju Commission d'unification, u koju pozivaju i predstavnike alemanističke PSOR i samostalnih federacija. Ta je komisija 30. prosinca 1904. prihvatila Deklaraciju koja predstavlja bazu jedinstva. Budući da je to temelj na kome je ne samo najzad izgrađeno jedinstvo nego i na kome je ono održavano, Deklaraciju ćemo u izvacima citirati:

»Delegati francuskih organizacija... izjavljuju da akcija Ujedinjene socijalističke partije treba da se rukovodi načelima koja su utvrdili međunarodni kongresi, a naročito posljednji: Pariski od 1900. i Amsterdamski od 1904.

Oni konstatuju da razlike u gledištima i različita tumačenja taktike, koja su se do sada javljala, proizlaze pre svega iz naročitih okolnosti koje postoje u Francuskoj i iz nepostojanja jedne opšte organizacije.

Oni izjavljuju svoju zajedničku želju za osnivanjem partije klasne borbe, koja — bilo da za interes rada iskorišćava sporedne sukobe vladajućih ili povremeno povezuje svoju akciju sa akcijom neke političke partije radi odbrane prava ili interesa proletarijata — ostaje uvek partija nepokolebljive čvrste opozicije protiv cele buržoaske klase i države, koja je njeno oružje.

Dosledno tome, delegati izjavljuju da su njihove organizacije spremne da neposredno sarađuju na delu ujedinjenja socijalističkih snaga na sledećim osnovama«.

(najvažnije tačke glase)

»1. Socijalistička partija je klasna partija, čiji je cilj socijalizacija sredstva za proizvodnju i razmenu, to jest pretvaranje kapitalističkog društva u kolektivističko ili komunističko društvo, i to ekonomskim i političkim organizovanjem proletarijata. Po postavljenom cilju, po svom idealu, po sredstvima kojima se služi, Socijalistička partija, i pored toga što se *zalaže za hitno sprovođenje reformi koje od nje traži radnička klasa* (!, istakao Š. K.), nije partija reforme već partija klasne borbe i revolucije.

2. Parlamentarni poslanici čine jednu jedinstvenu grupu naspram svih građanskih političkih frakcija. Socijalistička grupa u parlamentu treba da odbije vladi sva sredstva koja obezbeđuju prevlast buržoazije i njeno održavanje na vlasti; prema tome, ona neće odobriti vojne kredite, kredite za kolonijalna osvajanja, tajne izdatke, kao i budžet u celini.

Čak i u slučaju izuzetnih okolnosti, poslanici ne mogu da obavežu partiju bez njenog pristanka.

U parlamentu socijalistička grupa treba da se slaže za odbranu i proširenje političkih sloboda i prava radnika, za donošenje i sprovođenje reformi koje će poboljšati uslove života i borbe radničke klase.

¹²³ Raspored snaga u Délégation des Gauches: Républicains de Gauche — 100, Radikali — 130, Radikal-socijalisti — 90 i PSF — 32.

¹²⁴ Dakako da ta parlamentarna računica ne bi bila sama za sebe dovoljna Jaurèsu; naprijed smo opisali dublje razloge te odluke.

Poslanici treba da stoje na raspoloženju partiji za njenu akciju u zemlji, za njenu opštu propagandu, za organizovanje proletarijata i za konačni cilj socijalizma.«¹²⁵

Commission d'unification je pri tom odlučila da će biti sazvan kongres na kome će se izvršiti konstituiranje nove partije.

Gornja Deklaracija (koja će postati Deklaracija jedinstva) pokazuje da su se Jaurès i njegov »vječni protivnik« Guesde našli na pola puta. Ako je Jaurès napustio »taktiku bloka«, Guesde je napustio tezu apsolutne zabrane suradnje i ulaska u buržoasku vladu. Guesde je pobijedio sa svojom modernom koncepcijom političke partije u parlamentu, tj. da su poslanici strogo podvrgnuti odlukama partije; Jaurès, sam iskusivši slabost neorganiziranosti partije, odnosno iskusivši tip partije koja predstavlja tek uvod u modernu partiju, prihvatio je gedističku koncepciju partije. Jaurès je pristao da radi svakodnevnih uspjeha manje kompromitira ideale, Guesde je pristao na koncepciju politike u neposrednoj datosti, priznao da se političkim idealima ne može (a oni to i ne traže!) stopostotno žrtvovati današnjica, jer politika je borba u neposrednoj datosti, a radnička klasa traži od svoje partije »hitno sprovođenje reformi«.¹²⁶ Ova deklaracija, osim toga značila je, uzajamno opraštanje za politiku i taktiku koju su provodili. Uostalom, i bez jedinstva, taktika »bloka«, koju je prakticirala PSF, pokazala bi se nemogućom; kao posljedica odbijanja podrške Républicains de Gauche, Combes je bio prisiljen podnijeti ostavku; tu vladu zamijenila je vlada Rouviera, koja, iako ne znači potpun prekid s politikom prethodne vlade, ipak znači pokušaj izmirenja s desnicom, a takva politika ne bi dobila podršku PSF. Neki idu tako daleko da socijaliste, posebno Jaurès, njegovo odbijanje podrške Combesu, indirektno optužuju za ovo skretanje francuske politike udesno¹²⁷; svakako, takva je tvrdnja pretjerana

U ožujku 1905. u Rouenu se održava četvrti i posljednji kongres PSF, koji raspravlja o jedinstvu. Nasuprot Jaurèsu su, još jednom, Briand i Viviani, vođe onih koji su protiv jedinstva uz žrtvovanje taktike »bloka«. Jaurèsova pobjeda na tom kongresu značila je otvaranje vrata Kongresu ujedinjenja u sali Globe u travnju 1905.

Tako je najzad, nakon dugih peripetija, ostvareno jedinstvo koje se već 1898. činilo tako bliskim. U tom duhu najzad ostvarenog cilja — održan je i kongres ujedinjenja. Na njemu je donesen Statut, koji sadrži osnovne ideološke principe i političke ciljeve partije te određuje partijsku organizaciju.

Tako je počela živjeti Socijalistička partija Francuske, nazvana (čl. 2 Statuta) Séction française de l'Internationale ouvrière (SFIO). O njenu početku P. Louis veli: »Tako je po cenu hiljada teškoća i posle mnogih cepanja, obrazovana francuska sekcija Radničke Internacionale. Različite težnje slile su se u jednu celinu. Stare polemike pale su u zaborav; reformistička i revolucio-

¹²⁵ Louis, n. dj., 270.

¹²⁶ U tom smislu je na Amsterdamskom kongresu Internacionale govorio belgijski delegat Ansele: »U Belgiji je ovakvo stanje stvari: na posljednjim izborima mi smo izgubili mjesta u parlamentu. A hoćete li da znate zašto? Upravo zato što su liberali govorili, ponavljali i ubjeđivali da mi nismo partija koja je spremna da uđe u vladu. A sada naši radnici hoće da se reforme što pre sprovedu, i oni imaju pravo.« Kongresi, II, 72.

¹²⁷ Philip, n. dj., 32; Zévaès, n. dj., 256.

narna struja tražile su i našle srednju liniju. Na mesto manjih grupacija, koje su dotle postojale jedne pored drugih ili se međusobno sukobljavale, došla je jedna partija, koja je branila jedan program i jednu politiku.¹²⁸

III. SOCIJALISTIČKA PARTIJA FRANCUSKE DO 1914.

1. Organizacioni principi i organizacija SFIO¹²⁹

Organizacioni principi i koncepcija organizacije usvojena na kongresu ujedinjenja nisu novost. Većina tih principa i koncepcija je usvojena jer su već bili izloženi preši historije i lupi kritike, pa tek pošto su im ti učitelji dali prolazne ocjene, bili su primljeni i od onih koji su iskusili loše usluge i suprotnih principa. Pa ipak, sve te koncepcije i principi, koliko god dobri, ne izmiču neumitnoj historičnosti; oni su bili dobri, možda i najbolji za svoje vrijeme i njegove uvjete; glorificirati ih značilo bi upasti u klopku racionalizma i apstraktnog apsolutiziranja.

Dva osnovna principa na kojima počiva organizacija SFIO-a jesu teritorijalnost i demokracičnost. Tzv. industrijski princip organiziranja prakticirale su sindikalne organizacije. Sve postojeće partije prije ujedinjenja preferirale su teritorijalni princip, dakle nalazile da ukupnost socijalističkih interesa manje narušava teritorijalni partikularizam nego partikularizam tvorničkog, odnosno strukovnog interesa. Taj princip, kombiniran s onim demokracičnosti, stavio je u bazu organizacije SFIO sekciju. Sekcija je osnovna organizaciona ćelija, koja okuplja članove partije na području komune.¹³⁰ Sekcija može biti podijeljena na grupe, ali ipak ostaje osnovna i redovna jedinica. Ti isti principi podignuti su na slijedeću stepenicu organizacione hijerarhije: sve sekcije na području departmana čine federaciju; na čelu federacije je federalni kongres, što ga čine delegati sekcija koje su na kongresu predstavljene prema striktnoj primjeni principa proporcionalnosti, dakle svaka je sekcija predstavljena prema svojoj snazi mjerenoj brojem članova; na taj je način isključena idejna majorizacija iza koje ne bi stajala majorizacija u članstvu. Između kongresa poslovloma federacije rukovodi komitet federacije. Inače su federacije prilično autonomne, čak bi se moglo reći da su one jedinice iz kojih emanira ideologija i politika partije. Neki smatraju¹³¹ da u pogledu uloge federacija u partijskoj strukturi gedizam čini ustupak drugim tendencijama — u prvom redu federalističkoj, odnosno posibilističkoj. Slijedeća, treća organizaciona stepenica je nacionalna organizacija oličena u nacionalnom kongresu. On je skup delegata federacija, koje također delegiraju onaj broj predstavnika koji je proporcionalan broju njihovih članova. Kongres se održava svake godine, da bi tako članstvo imalo kontrolu nad organizacijom i da bi ono kreiralo

¹²⁸ Louis, n. dj., 270.

¹²⁹ Organizacija SFIO je, s vrlo malim izmjenama, ista sve do 1945. Inače (historijski) organizacija SFIO znači preuzimanje u bitnim linijama organizacije PSDF i PSF, odnosno (gledajući u historiju još dalje) preuzimanje organizacije POF.

¹³⁰ Izuzetak od toga pravila je Pariz, gdje je sekcija okupljala članove s područja arondismana.

¹³¹ Philip, d. dj., 33.

politiku partije te imalo kontrolu nad izvršnim organima partije, koji su samo egzekutori odluka kongresa, a ne da partijska egzekutiva saziva kongres onda kad to ona želi i da njime manipulira onako kako to njoj odgovara. Kongres donosi svoje odluke po jednoj (bar teoretski) demokratskoj proceduri: na prijedlog sekcija određena se pitanja raspravljaju na federalnim kongresima; zatim se rasprava prenosi na nacionalni kongres, gdje delegati glasaju »često s imperativnim mandatom«¹³², jer su o tim pitanjima federacije već zauzele svoj stav. Odluke kongresa obavezuju sve organe i članove partije.

Ali pri postavljanju organizacione konstrukcije SFIO-a najviše problema stvorila je organizacija vrhovnih izvršnih organa. Alemanistički uvrijerizam, posibilistički federalizam i žoresistički demokratizam bili su vrlo oprezni i nepovjerljivi prema svemu što bi moglo pridonijeti i razviti već ispoljene tendencije birokratiziranja i diktature partijske egzekutive. Te su se premise manifestirale najprije u pitanju da li vrhovni izvršni organi treba da budu izraz jedinstva partije oličenog u kongresu ili to jedinstvo treba da se temelji direktnije na federalističkom principu, tj. da federacije budu direktno predstavljene u vrhovnim izvršnim organima. Nađena je kompromisna formula na taj način što postoje dva izvršna organa: stalni i niži Commission administrative permanente (CAP) i širi i viši Conseil national (CN). Commission administrative permanente ima 23 člana, koje bira kongres, ali tako da u tome tijelu, proporcionalno svojoj snazi, budu zastupljene sve idejne struje u partiji. CAP je trebalo biti izraz idejnog jedinstva partije, ali tako shvaćenog da CAP bude najpotpuniji refleks idejnih tokova u partiji, dakle jedinstvo uz slobodu i suprotnog mišljenja, idejna majorizacija ali uz davanje prilike i suprotnom mišljenju da se čuje. U CAP su pojedine idejne struje imale onoliko svojih predstavnika koliko ona ima iza sebe partijskog članstva, odnosno koliko delegata na kongresu stoji iza nje.¹³³

Koliko god takva koncepcija i konstitucija CAP-a, za SFIO imala velikih prednosti, jer često i većini koristi da čuje i zna mišljenje manjine, ipak ni ovi principi koji su stajali iza ovakve organizacije nisu mimoišli sudbinu principa: nađu se oni koji ih zloupotrijebe, i tako kompromitiraju. Naime, pojedinci unutar partije, želeći prodrijeti u CAP, pokušavaju to ostvariti stvaranjem neke »idejne« struje, frakcije, manjine. Pojavili su se kritičari koji su te zloupotrebe, rezonirajući apstraktno-pozitivistički, iskoristili za napad na sam princip »proporcionalnog predstavnštva« i zastupstva idejnih manjina, smatrajući to opasnim za jedinstvo partije; oni su navodili da to predstavlja oblik u kome produžavaju da žive ranije »formacije« i nakon ujedinjenja, pa navode (čak i tako čudan argument) da proporcionalno predstavnštvo znači ograničenje slobode mišljenja.¹³⁴ Naročito je Vaillant bio protiv proporcionalnog predstavnštva; na V kongresu u Toulouseu 1908. on ironizira: »Stvaraju se nove, čak privremene, da bi se tako zadobila uloga... da bi se prodrlo na

¹³² M. Duverger, *Institutions politiques et droit constitutionnel*, Paris 1965, 686.

¹³³ Jaurèsovo je načelo: »manjina mora biti zaštićena«; takav princip može frapirati i činite se podržavanjem frakcionaštva, faktički on je to i bio djelomično; samo, za Jaurèsa je frakcija emanacija demokracije u partiji, a njeno isključenje oblik idejne sterilnosti koja lijeno uživa u idejnoj isključivosti i diktaturi.

¹³⁴ Ovaj argument slobodu vidi samo u nedijalektičkim antipodima: najširi kolektivitet — jedinka.

primjer u Administrativnu komisiju. .. Jednog dana ćemo vidjeti dolazak takve nijanse koja će nam predložiti hodanje na glavi zato jer hodamo na nogama (smijeh), i na osnovi toga prijedloga ona će tražiti mjesto u Administrativnoj komisiji.¹³⁵ Ali Guesde i Jaurès iz različitih razloga, ali u istom cilju — jedinstva partije — nisu dijelili mišljenje bivšeg blankističkog vođe; bila im je poznati historija francuskog socijalizma.

Šta se tiče Conseil national, on je trebao biti najviši organ partije u vrijeme između zasjedanja kongresa. Kao takav on je morao biti dovoljno reprezentativan. Pa ipak to tijelo ne bira kongres. CN je tripartitan; njega čini CAP, delegacija socijalističke parlamentarne grupe i osobe koje direktno delegiraju partijske federacije. CAP je trebao unutar CN predstavljati partiju kao cjelinu. Delegati federacija trebali su biti spona između partijskog vrha i baze te garancija — nazovimo je — teritorijalne demokracije, odnosno poštivanja federacije kao nosioca snage partije. Treći element unutar CN — delegacija parlamentarne grupe — pobudila je najživlje diskusije. Taj element bio je — pored onoga glavnog, dokidanje »republikanskog bloka« — jedan od bitnih uzroka zbog kojih su parlamentarci iz PSF bili protiv ujedinjenja. U gedističkoj koncepciji partije parlamentarci su bili u drugom planu. Neki misle da je to posljedica blankističkog antiministerijalizma u čiji okvir je doveo i nepovjerenje prema vlastitim parlamentarcima.¹³⁶ Istina je da se u PSDF slabo čuo glas ionako malobrojnih parlamentaraca. U toj partiji parlamentarci su imali samo svoja 3 delegata u Conseil national, dok su bili potpuno isključeni iz Administrativne komisije. U PSF je bilo drugačije. I u toj partiji u početku su, pod utjecajem ljevice, iz vrhovnog »upravnog« organa Comité interfédéral potpuno isključeni poslanici, odnosno njihovi predstavnici. Zato je jedan od najtežih problema te partije do veljače 1904. bio sukob između Comité interfédéral i parlamentarne grupe PSF. Ishod toga sukoba bio je vrlo nepovoljan za partijsku ljevicu. Kongres PSF u Saint-Etienneu veljače 1904. kreirao je novu vrhovnu instancu partije Coseil national u kojem polovina mjesta pripada poslaničkoj grupi partije. Poslanici¹³⁷ se nisu htjeli odreći ove pobjede te, znajući položaj poslanika u PSDF, pružaju jak otpor. Zato znatan broj poslanika PSF nije pristupio SFIO. Pa ipak se u novoj partiji želi izbjeći sukob s parlamentarcima; iako potpuno¹³⁸ isključeni iz CAP, oni imaju svoju delegaciju u CN. Inače u SFIO-u je pobijedila gedistička koncepcija partije, tj. poslanici su samo oruđe partije, dakle partija nije (bar teoretski) u rukama parlamentaraca kao što je to bilo kod ostalih partija tadašnje Treće republike, gdje je partija samo glasački aparat za poslanike. U SFIO poslanici glasaju na način kako je odlučilo partijsko rukovodstvo, prvenstveno CAP; to je bila potpuna novost u parlamentarnom mehanizmu Republike.¹³⁹

Budući da je SFIO nastao nakon velikih doktrinarnih raspri, koje nisu bile lišene osobnih sukoba i pretenzija, nađena je kompromisna formula i u

¹³⁵ Ligou, n. d., 182.

¹³⁶ Dakako da je za to katkad bilo i razloga.

¹³⁷ Ne treba zaboraviti da od socijalističkih poslanika u legislaturi 1902—1906. pripadaju PSF 37, a PSDF samo 12.

¹³⁸ Do 1913; otada oni i u tome tijelu imaju svoje predstavnike. Gogouel, Histoire, 489.

¹³⁹ Isto, 489.

tom pogledu: partija ima biro, koji čine 3 sekretara, blagajnik i pomoćnik blagajnika. To tijelo bira Conseil national, ali je njegov izbor ograničen na članove CAP (ovoga bira kongres); jedan od 3 sekretara je generalni sekretar. Kompromis je išao i dalje: za generalnog sekretara nije izabrana ličnost prvog reda — izabran je Dubreuilh; on je u času ujedinjenja pripadao PSDF, njenu blankističkom krilu. On će na tome položaju ostati sve do 1918. Za bragajnika je izabran Comelinat, član PSF, a još ranije nezavisni socijalist. Partijski biro vršio je čisto administrativne i tehničke poslove, a idejno i političko rukovodstvo pripadalo je CAP, odnosno CN, odnosno parlamentarnim liderima.

U pogledu organizacije partije posebno je pitanje i parlamentarna grupa. Statutom SFIO određeno je da parlamentarnu grupu SFIO čine samo oni poslanici koji su članovi partije i koje su kandidirale partijske federacije. Članovi blankističke grupe obavezni su na disciplinu pri glasanju.

Recimo još i to da je partija bazirana na principu demokratskog centralizma: postoji apsolutna sloboda diskusije, ali kad je jedan od vrhovnih partijskih organa, bilo kongres, bilo Coseil national, bilo Commission administrative, donio odluku, ona obavezuje sve niže partijske organe i svakog člana partije.

Iz činjenice da je Statut usvojen u sali Globe 1905. s vrlo malim izmjenama važio za SFIO sve do 1945. može se zaključiti da je partija bila zadovoljna njime i da uzroke problema s kojima se sukobljava nije nalazila u organizaciji niti ih je pokušavala rješavati prekrajanjem partijske organizacije.

2. Problem idejnog jedinstva SFIO; struje unutar partije

Već citirana Vaillantova izjava na V kongresu 1908. sama za sebe dovoljno govori o situaciji u partiji. O tome također piše P. Louis: »Jedinstvo je, posle dugih raspr, bilo ostvareno 1905. godine, ali razne struje postojale su i dalje u partiji. Iako je bio izrađen jedan zajednički program i statut, stare tendencije, koje su toliko godina dolazile međusobno u sukob, i dalje su postojale i pojavljivale se u svim velikim idejnim debatama.«¹⁴⁰ U istom smislu govori i Ligou: »... jer sjedinjene nije nikad bilo potpuno među različitim strujama socijalističke misli... Članovi starih partija ne prestaju se sudarati u velikim idejnim debatama: praktički na svakom kongresu postojale su »tendencije«, manjina i većina.«¹⁴¹ Na isti način govore i drugi autori. Pa ipak, i pored tih »tendencija«, koje uglavnom ostaju unutrašnja stvar partije, partija jača, raste broj članova, broj dobivenih glasova na izborima, broj poslanika, broj osvojenih općina, a također partija doživljava vrlo bujan intelektualni život. SFIO i njegovi intelektualni animatori uvelike se okupiraju praktičnim, neposrednim problemima postojeće datosti i bliske socijalističke budućnosti. I upravo mnoga pitanja socijalizma francuski socijalisti su pretresli ili načeli zahvaljujući »strujanjima«, koja su nerijetko kreativna. Iako je apsurdno idejna strujanja identificirati s idejnim, a još manje s osobnim sukobima, ipak svi ti oblici dijalektike govore o idejnom životu partije. O tome P. Louis veli: »Možda bi, štaviše, njihov (sukobi-Š. K.) potpuni nestanak doveo do nepopravljivog slabljenja socijalističke misli, koja je pri ovim neprestanim raz-

¹⁴⁰ Louis, n.dj., 292.

¹⁴¹ Ligou, n. dj., 189.

miricama stalno sve više oživljavala.«¹⁴² Istinski i stvaralački socijalizam ne boji se borbe mišljenja, naprotiv, u tome su sokovi njegova rasta, njegova usavršavanja, u tome je potvrda njegovih vrijednosti.

Ali sukobi u SFIO nisu bili samo doktrinarni. SFIO je organizacija, hijerarhija, prestiž; i tu se javljaju čisto »politički« sukobi. Ti sukobi najčešće poprimaju izgled sukoba između dviju ličnosti: Jaurès a i Guesde. Interesantno je da blankistički vođa Vaillant, koji je u času ujedinjenja, a i davno prije njega, mnogo bliži Guesdeu nego Jaurèsu, nakon ujedinjenja sve više nalazi zajednički jezik sa Jaurèsom. Uopće, kratko vrijeme nakon ujedinjenja Jaurès postaje simbol SFIO, a Guesde sve češće ostaje usamljen i izoliran u partiji. Nakon ujedinjenja, u prvi CAP Jaurès nije izabran jer mu to onemogućava inkompatibilitet članstva u CAP i poslaničkog svojstva. Tako Guesde postaje prvorazredna ličnost u CAP. Uzrok oslabljenog Jaurèsova utjecaja treba tražiti i kod samog Jaurès a: ljudi koji su bili njegovi suradnici, koje je on branio — Millerand, Briand, Viviani — postaju vladini ljudi te pokazuju koliko im je socijalizam služio samo kao put u politički život. S druge strane, vlade Rouviera, Sarriena, a pogotovo Clemenceaua pokazuju pravo klasno lice učvršćene Republike i radikalizma na vlasti, dakle onoga što je Jaurès (istina, u drugačijim političkim prilikama) branio i s čime je surađivao žrtvujući socijalističko jedinstvo. Ali ubrzo Jaurès postaje nosilac partijskog života¹⁴³, konsilijator različitih koncepcija, predlađač rezolucija koje za sobom povlače najveću moguću jednodušnost — a sve to čini u cilju održanja jedinstva partije, koje sad stavlja iznad svih internih sukoba.¹⁴⁴

Unutar partije, pored ove osnovne i najčešće polarizacije Guesde-Jaurès, postoji više struja. One nisu uvijek vidljive, nisu stalne ni kompaktne; često pojedine ličnosti u jednom pitanju pripadaju jednoj, a u drugom pitanju drugoj struji. Zapravo život struja u SFIO jako podsjeća na život partija u Skupštini Treće republike, gdje se višepartijski sistem u praksi, prilikom rasprave o pojedinim, pa i bitnim pitanjima, svodi na two bloc system. Zato je i raščlanjivanje struja unutar SFIO veoma različito s obzirom na pitanja, s obzirom na kriterij prema kome se vrši, pa zato i različito kod različitih autora. Ali imajući u vidu relativnost tih »tendencija«, možemo prihvatiti klasifikaciju P. Louisa:

— reformistička struja; veoma bliska i spremna na suradnju s radikalima; predstavlja je A. Thomas¹⁴⁵;

— ortodoksno-marksistička¹⁴⁶; odbija svaku suradnju i svako približavanje s građanskim partijama¹⁴⁷;

¹⁴² Louis, n. dj., 293.

¹⁴³ »... najznačajnija ličnost francuskog socijalizma toga vremena.« Vranicki, n. dj., 155.

¹⁴⁴ Philip, n. dj., 34; Ligou, n. dj., 190; Louis, n. dj., 293.

¹⁴⁵ Među tim elementima nalazi se znatan dio bivših radikala, čak i lijevih republikanaca, koje je politika radikala na vlasti odbila i gurnula u tada jedinu lijevu partiju — SFIO; tako je taj element osnažio reformističko krilo u SFIO. Philip, n. dj., 35.

¹⁴⁶ »Ortodoksno-marksistička« — u onom smislu u kome marksizam i ortodoksiju shvaća P. Louis. Ovdje se ne možemo upuštati u raspravu o tome.

¹⁴⁷ Ta grupa i pored marksističke ortodoksije, koju joj pripisuje P. Louis (ali i ta se grupa sama tako nazivala) nije u mnogim pitanjima jedinstvena; u tu grupu spadaju i blankisti i geditisti, koji se nerijetko razilaze.

— sindikalistička; ona se u jednom od osnovnih pitanja socijalizma i partije razlikuje od drugih tendencija; ta struja, iako je u okviru političke partije, u ekonomskoj borbi i ekonomskim organizacijama proletarijata, u generalnom štrajku vidi osnovne poluge obračuna s kapitalizmom; to je jedna forma anarhosindikalizma u partiji;

— alemanistička struja; predstavlja je Dejeante i Bourderon;

— »ustanička struja«, koja će kasnije biti potisnuta iz partije; na čelu joj je Hervé, koji će završiti u potpunoj suprotnosti od onoga što je propagirao dok je bio u SFIO, završit će u suradnji klasa, nacionalizmu i šovinizmu; i na kraju tzv.

— eklektička tendencija, »koja je u prvom redu išla za tim da se sačuva jedinstvo svih struja unutar jednog okvira, u kome bi i jedni i drugi, umjesto da rade na međusobnom uništenju, sarađivali i tolerisali se«¹⁴⁸

U dalje izlaganje struja unutar SFIO nećemo na ovom mjestu ulaziti jer ne samo da nam je osnovni predmet SFIO vis-à-vis drugih političkih snaga, nego ćemo se prilikom izlaganja doktrine i života SFIO osvrnuti na to kako se »tendencije« manifestiraju pri sudaru s pojedinim političkim i doktrinarnim problemima.

Na kraju treba reći da je i pored postojanja razlika, katkad i krupnih, ipak jedinstvo partije željeno i održavano, te nikad nije ozbiljno ugroženo. »Tendencije« su svoje zadovoljenje nalazile u kompromisu, u nègre-blanc rezolucijama. Uzrok tome nije u »lijepom htijenju«, nego u političkoj situaciji u zemlji: jačanje kapitalizma i »radikalske republike« te njihov pritisak na radničke mase; izloženi tom pritisku, svi socijalisti nalaze jedinstvo pred zajedničkom opasnošću. Ono što je najviše pridonijelo njihovu udruživanju, to ih je najviše i držalo na okupu.

3. Doktrina SFIO

Odmah treba reći da se SFIO nije bavio »metafizičkim« problemima; nije se upuštao u razmatranje »filozofskih« problema socijalizma. Ako marksizam postaje neosporna baza te partije, on to postaje prvenstveno u svom socio-loško-političkom i ekonomskom dijelu, a ne i u ontološko-gnoseološkom dijelu materijalističke dijalektike i u pogledu materijalističkog shvaćanja historije. Koliko god je marksizam jedan integralan blok, u kome su tijesno povezani, izrastaju i uvjetuju se svi njegovi dijelovi počev od ontološkog do ekonomskog i političkog, ipak on nije postao u svom integritetu baština SFIO-a.¹⁴⁹ Jer ne samo da su mnogi rukovodioci te partije¹⁵⁰ daleko od bilo kakvog obuhvaćanja bitka u njegovu totalitetu nego i među onima koji pokušavaju socijalnu problematiku zahvatiti u globalno-filozofskom kontekstu nalazimo veliku šarolikost; počev od idealista¹⁵¹ do materijalista, — materijalista na nivou mehanicističkog do dijalektičkog materijalizma. Pa ipak svi oni usvajaju osnovne ekonomsko-političke koncepcije marksizma i to im je dovoljno za jedinstvo u istoj

¹⁴⁸ Louis, n. dj., 293.

¹⁴⁹ Dakako, sve ovo odnosi se na period kojim se bavimo.

¹⁵⁰ O članovima da i ne govorimo.

¹⁵¹ Idealizam, u njegovim različitim koncepcijama.

partiji. U SFIO, dakle, prevladavaju one snage koje smatraju da je partija u prvom redu politička kategorija, da je ona snaga neposrednih ciljeva (koji ipak ne zamagljuju ideale), a ne ideološka grupa, i pogotovo ne tako ideološka gdje više prevladavaju metafizičko-filozofske nego sociološko-političke preokupacije.¹⁵² Da je takvu koncepciju partije imao SFIO, najbolje potvrđuje odluka kongresa u Lyonu 1912. Naime, na tom se kongresu raspravljalo da li članovi partije mogu biti i francs-maçonsi. Jedni su smatrali da članstvo u toj organizaciji automatski isključuje iz SFIO; drugi da je moguće članstvo u obadvije organizacije, jer svaka od njih služi samo određenim i ograničenim interesima individua, tj. ni jedna od njih nije tako univerzalna da pojedinac može kroz nju izživjeti sve svoje filozofske, političke, moralne itd. interese. Ostali u diskusiji bili su manje principijelni a više praktični, tako: treći misle da članstvo u slobodnozidarskoj organizaciji, kao ni u bilo kojoj drugoj, nije automatski inkompatibilno sa članstvom u SFIO, ali ipak partija od njih traži toliko političkog i prvenstveno političkog angažiranja da pojedincu ne ostaje vremena za rad u ostalim organizacijama; četvrti su bili protiv istovremene pripadnosti framasonskoj loži i SFIO-u jer su tu organizaciju — gledajući čisto politički — smatrali (što je ona stvarno i bila)¹⁵³ radikalskim gnjezdom. Kongres se na kraju s 1535 mandata izjasnio da članstvo u SFIO ne zabranjuje pripadnost bilo kojoj organizaciji, bilo kakva njena politička, etička i moralna načela — ukoliko ta načela ne proturječe principima SFIO (kongres je istovremeno ovim rekao da masonstvo ne smatra nespojivim sa SFIO)¹⁵⁴; 927 mandata (gedisti) izjasnili su se za mogućnost članstva u slobodnozidarskim organizacijama, ali ipak je takve članove partije pozvao da se posvete isključivo partijskoj propagandi; samo 125 mandata prihvatilo je stav koji potpuno zabranjuje članovima partije da budu i slobodni zidari.¹⁵⁵

Takav odnos partije prema ideologiji posljedica je historijskog iskustva koje je okušao francuski socijalizam, a ne rezultat panlogističkog umovanja; a posljedica tog stava je da je idealist, panteist Jaurès u istoj partiji s Lafargueom, tom teoretski najjačom ličnosti francuskog socijalizma iz vremena II internacionale¹⁵⁶; čak, štaviše, idealist Jaurès je neosporni vođa te partije koja se smatra marksističkom.

Pa ipak, iako polaze s različitih filozofskih i historijsko-filozofskih koncepcija, ipak sve snage unutar te partije nalaze zajednički rječnik o pitanjima kojima se partija okupira. Nerijetko, filozofske koncepcije članova u sukobu ne stoje ni u kakvoj korelaciji s njihovim političkim stavovima.

Što se tiče samih političkih koncepcija, i tu postoje razlike: realizam, »idealizam«¹⁵⁷, ekstremni reformizam, ekstremna revolucionarnost, voluntarizam, historijsko-materijalističko shvaćanje društvenog progressa, sektarizam, dogmatizam te politički pozitivizam, sve to stoji jedno uz drugo u toj partiji, a da najčešće

¹⁵² Teorijska razlika: politička partija — ideološka grupa, vidi: Lukić, n. dj., 34.

¹⁵³ Članovi SFIO koji su istovremeno bili i framasoni stvarno su najčešće bili zastupnici »bloka«, tj. suradnje s radikalima. Sembat, jedan od vođa SFIO-a, je framason. Vidi: Ligou, n. dj., 198; Gogouel, Histoire, 359.

¹⁵⁴ Ostavljajući slobodnoj interpretaciji »principi SFIO« i tumačeći ih prvenstveno politički.

¹⁵⁵ Ligou, n. dj., 199, komparirati s Louis, n. dj., 302.

¹⁵⁶ Vranicki, n. dj., 154.

¹⁵⁷ U vulgarnom smislu, tj. u smislu »lebdjeti u oblacima«.

svaki od tih stavova smatra da je baš on socijalistički. Možda je baš taj idejni galimatijas spasio SFIO doktrinarnog sektarizma, koji, ostavljen pojedincima, grupama ili manjinama, najčešće nije dolazio na nivo odluka kongresa, stava partije. SFIO je svoje odluke orijentirao prema realnosti, prema neposrednim političkim zadacima. Njegovi kongresi tretiraju pitanja koja je nametala praksa, i najčešće u pogledu njih partija donosi odluke koje znače potvrdu partijskog jedinstva i sve dublju infiltraciju socijalizma u idejni i politički život Francuske.

Pored određenih problema socijalizma, koji za SFIO znače aksiome, tako da se usvajaju bez diskusije, pa koji zato uglavnom ostaju suviše nebulozni (to su oni problemi socijalizma koji su bili još suviše daleko od neposredne datosti), SFIO svoju koncepciju socijalizma i svoju političku doktrinu o borbi za njega izgrađuje prije svega na svojim kongresima. Iako su određena doktrinarno-politička pitanja i shvaćanja izražena već u programu usvojenom u sali Globe 1905, ipak su te ideje dobivale punoću na kongresima koji ih interpretiraju, oživljavaju i približavaju životu, tako da samo pomoću tih »glosa« možemo shvatiti koncepcije SFIO o njima.

Zato ćemo pri izlaganju doktrine SFIO prvenstveno imati u vidu odluke kongresa. Osim toga ćemo doktrinu francuskog socijalizma izložiti prema onome što je tretirao SFIO, tj. nećemo poći od hipostaziranih problema socijalizma i onda ispitivati kakvi su stavovi SFIO s obzirom na njih, jer bismo onda bili u prilici da izlažemo stavove koji su za SFIO bili samo marginalne istine. Isto tako doktrinu SFIO-a nećemo izlagati historijski, po kongresima, nego po materijalnom kriteriju.

Među problemima koje je SFIO razmatrao na doktrinarnom nivou najvažniji su ovi:

a) Problem klase; suradnja klasa; sudjelovanje u političkom mehanizmu buržoaske države, posebno u vladi

To je pitanje bilo ugaoni kamen ili, bolje, kamen smutnje i za francuski socijalizam. To je pitanje ne samo razbilo početno jedinstvo francuskog socijalizma, a zatim isto tako za niz godina onemogućivalo uspostavu jedinstva, nego je i nakon ostvarenog jedinstva ono ostalo stalan problem te partije, te se u raznim vidovima i različitim kontekstima pojavljuje na svih deset kongresa do I svjetskog rata.

Odmah treba reći da se problem klase, odnosa klasa, gleda kroz prizmu njihova odnosa prema vlasti, odnosno kao odnos klasa s obzirom na vlast. Taj problem, gotovo od početka, u Trećoj republici i za proletarijat i za socijalizam ostaje neminovno vezan za demokraciju: demokracija ostaje ne samo majka nego i najbliža sestra socijalizma. Za većinu u SFIO-u blankistički, urotnički postupci su oblik nepovjerenja prema proletarijatu, njegovoj snazi; oni su svojstveni svijetu nerazvijenog i malobrojnog proletarijata i osnovnih demokratsko-političkih sloboda; oni su čak oblik tutorstva, oblik vladavine manjine. Za SFIO i njegova vođu Jaurès-a nikakva manjina, ni u ime ikakvih principa, nema pravo da većini donosi »slobodu« koju većina ne osjeća kao

svoju i neće. SFIO, pa i Jaurès, ne isključuje diktaturu proletarijata, ali kao diktaturu većine, kao diktaturu aktivne manjine koja za sobom ima podršku i prihvat većine.¹⁵⁸ Kao što ne želi niti se zadovoljava s »demokracijom« bez socijalizma, tako ni »socijalizam« bez demokracije. SFIO nije tretirao problem organizacije vlasti u socijalizmu, ne samo zato što je to pitanje bilo još suviše teoretsko nego i zato što je demokracija u formi vladavine većine, parlamentarne većine (koja bi imala sve konce vlasti u svojim rukama, ali koja nipošto ne bi značila jačanje etatizma i birokratizma)¹⁵⁹ bila ona bitna premisa koja je zadovoljavala SFIO i njegovu koncepciju socijalističke države.¹⁶⁰

U okviru demokracije-borba klasa, osvajanje vlasti od strane proletarijata. Osvajanje vlasti putem revolucije; putem revolucije koja je sadržana i u evoluciji, i u reformama. To bi bila formulom izražena doktrina SFIO s obzirom na problem klasne borbe.

Pri izlaganju procesa ujedinjenja spomenuli smo deklaraciju koja sadrži gledanje SFIO¹⁶¹ na taj problem: »partija klasne borbe«, nepokolebljive, čvrste »opozicije protiv cele buržoaske klase i države«, i pored toga »što povremeno povezuje svoju akciju sa akcijom neke političke stranke radi odbrane prava ili interesa proletarijata«; koja »i pored toga što se zalaže za hitno sprovođenje

¹⁵⁸ Određene devijacije marksizma su diktaturu proletarijata shvaćale kao anti-tezu demokraciji, pa su s toga stanovišta i upravljali kritike na SFIO, posebno Jaurès. »... vlast... je... u suštini uvijek diktatura dotične klase bez obzira na to, koje društvene forme i demokratskičnost ona uzima.« Diktatura se u tom shvaćanju ne suprotstavlja demokraciji, jer je i ona diktatura. P. Vranicki, n. dj., 116.

»Pod diktaturom proletarijata ne podrazumijevamo ovakvu ili onakvu spoljnu formu države ni određeni metod ili organizaciju političkog sistema doba prelaza iz kapitalizma u socijalizam, odnosno komunizam, već njenu društvenu odnosno klasno-političku sadržinu. Forme, metode i organizacija političkog sistema izrastaju iz određene društvene sadržine, i u raznim zemljama i razdobljima mogu biti, i neizbježno su, veoma različite. Diktatura proletarijata jeste društvena suština takve vlasti i takvog političkog sistema u kome neospornu rukovodeću ulogu ima radnička klasa. A pod neospornom rukovodećom ulogom radničke klase u tom smislu ne može se podrazumijevati prosto prisustvo neke radničke partije u vladi, već takvi odnosi klasnih i političkih snaga u nekoj zemlji u okviru kojih su radnička klasa i njene vodeće socijalističke snage, u savezu s ostalim radnim ljudima, u mogućnosti da mijenjaju društvene odnose, u skladu s njihovim društveno-ekonomskim interesima, i stvarno ih mijenjaju.« — Program SKJ, Beograd 1958, 293.

¹⁵⁹ »Predati čovjeka Državi, a vladi stvarno upravljanje nacionalnim radom, dati joj pravo da za sve određuje direktivne funkcije rada, bilo bi dati nekolicini ljudi moć uz koju moć azijskih despota nije ništa, jer ona se zadržava na površini društva i ne upravlja ekonomski život« — Jaurès; A. Philip, n. dj., 45; Ligou, n. dj., 235; K. B a s t a i ć, Život, djelo i misao Jeana Jaurès, Zagreb 1954, 85.

¹⁶⁰ Pojam »demokracija« za SFIO uključuje samo vladavinu većine, a nikako ne znači identifikaciju sa strukturom buržoaske države. Naime, sam Jaurès (jedan od onih za koje je socijalizam neodvojiv od demokracije) jedan je od prvih koji je ne samo u SFIO nego i u okviru II internacionale smatrao za potrebno da se razmotri problem strukture socijalističke države; ali i to ne kao definitivna shema buduće države nego kao minimalni program i kao stepenica u izgradnji socijalističke države. Ipak, za SFIO to je bilo sasvim teorijsko pitanje, a ona je bila suviše prakticistička da ga ne bi ostavila na margini. Jaurès i Vaillant su ovo pitanje okrznuli na Internacionalnoj socijalističkoj konferenciji koja se održava za vrijeme kongresa Internationale u Stuttgartu; vidi: Kongresi, II, 239.

¹⁶¹ Dakako, sva ta razmatranja imaju karakter generalizacija, tj. odražavaju stavove većine i imaju u vidu cijeli period kojim se bavimo.

reformi« »nije partija reformi već partija klasne borbe i revolucije«, i koja i pored toga u slučaju izuzetnih okolnosti može odlučiti da uzme udjela u buržoaskoj vladi. Odnos klasa, odnos proletarijata prema buržoaskoj državi i suradnja klasa najviše su tretirani na kongresu u Toulouseu listopada 1908. Taj je kongres održan u vrijeme vlade Clemenceaua, u vrijeme kad se u zemlji i, kao projekcija toga, u parlamentu vode oštri sukobi čiji su povod fiskalni problemi (progresivni porez na dohodak), radničke penzije, lock-outi, štrajkovi, zatvaranje vođa CGT-jednom riječju: situacija u kojoj problem odnosa klasa poprima najoštrije obrise (imajući u vidu čitav period 1905—1914). Istovremeno kad taj problem razmatra SFIO, tretiraju ga i radikali na svom kongresu u Dijonu (10. X 1908), gdje se oni, nakon žive diskusije, ipak izražavaju za blok ljevice, suradnje sa SFIO. Na kongresu SFIO u diskusiji sudjeluje 26 govornika; sve nijanse su zastupljene, ali na kraju, kao i obično, sve je svedeno na dva govora, na dvije koncepcije: Jaurès-Guesde. Za Jaurèsa reforme imaju revolucionarnu vrijednost, one su »nužne etape«, »epizode u izgradnji budućeg zdanja«, jer ako ublaže patnje koje je rodio kapitalizam, onda već sadrže plodne klice. Za Guesdea: cilj partije je kritika kapitalističkog društva i izgradnja »jurišne kolone« koja se mora »dočepati vlasti«; »reforme mogu biti samo varke; buržoaska država ne može biti transformirana iznutra, ona mora biti brutalno srušena, a ne obrušavana kamen po kamen«. ¹⁶² Nakon svih 26 govornika, među kojima su Lafargue, Vaillant, Compère-Morel, jednoglasno ¹⁶³ je usvojena rezolucija koja znači ponavljanje kompromisa između ideala socijalizma i neposrednih zadataka partije proletarijata, drugim riječima ona znači usvajanje Jaurèsovih shvaćanja. Najvažniji (u ovom problemu) stavci te rezolucije jesu: »Baš zato što je ona (SFIO-Š. K.) partija revolucije, što u svojim stalnim zahtjevima nije sputavana zastarelim pravom kapitalističke i građanske svojine, ona je istinska i najaktivnija partija reformi, jedina koja može omogućiti svakom radničkom zahtevu puno ostvarenje, koja od svake tekovine može učiniti polaznu točku i uporište za najšire zahteve i najsmelija postignuća. I kada partija radničkoj klasi, pored korisnosti, nužnosti i vrednosti svake reforme, ukazuje također na ograničenja koja joj postavlja samo kapitalistička sredina, ona to ne čini da bi je odvratila od napora potrebnih za ostvarenje, već da bi je povelala ka ostvarenju novih reformi i ukazala joj na potrebe potpune reforme, na konačni preobražaj svojine«.

Kraj rezolucije: »Kao sve eksploatisane klase u istoriji, i proletarijat treba u krajnjoj nuždi da pribegne ustanku. Međutim, ove široke kolektivne pokrete, koji mogu proizaći samo iz opšte i duboke ozlojeđenosti masa, on ne treba da brka sa čarkama u kojima se radnici bacaju u pustolovinu protiv svih snaga buržoaske države.

Smišljenim i stalnim naporom, partija se zalaže za osvajanje političke vlasti; svim građanskim strankama, svim njihovim nazadnim, maglovitim i nepotpunim programima, ona suprotstavlja izgađenu kolektivističku koncepciju i stalnu aktivnost ka oslobođenju organizovanog proletarijata, smatrajući

¹⁶² Ligou, n. dj., 192.

¹⁶³ Prema Louis, n. dj., 299; Prema Ligou, — »kvazi jednoglasno.« — Ligou, n. dj., 192.

da je osnovna dužnost njenih boraca da, putem izborne akcije, rade na jačanju parlamentarne i zakonodavne snage socijalizma.«¹⁶⁴

Iako je navedena rezolucija usvojena jednoglasno, ipak nije prošlo ni godinu i pol, a na kongresu u Nîmesu (u veljači 1910) isti se problem ponovo postavljao. Ovaj put kongres problem klasa, reformi i vlasti nije raspravljao »apstraktno«. Kongres je trebao utvrditi stav SFIO-a, odnosno njegovih poslanika prema prijedlogu ministra za rad i socijalnu zaštitu Vivianija (bivši socijalist) u Briandovoj vladi, o penzijama za radnike i seljake. Zakon o penzijama je na dnevnom redu parlamenta od 1891, a Skupština je već u veljači 1906. usvojila jedan tekst zakona. Taj je tekst »zapeo« u Senatu¹⁶⁵ sve do početka 1910, kad je Senat dao svoj protuprijedlog, čiji se pretres uskoro očekivao u Skupštini. Sve je to ovu diskusiju učinilo koliko god načelnom toliko i konkretnom. Zakon je trebao i u Francuskoj uspostaviti nešto od onoga što su radnici s druge strane Rajne već imali.

Guesde je u stilu taktike »sve ili ništa« napadao zakon, tvrdio da on »daje za mrtvace«;¹⁶⁶ zatim — kako i radnici sudjeluju u stvaranju penzijskog fonda — da taj zakon predstavlja »zakonsku krađu pridodanu poslodavačkoj«; sam penzijski fond smatra opasnim jer državi stavlja na raspolaganje znatne svote, čiju namjenu može ona u kritičkom trenutku izmijeniti.¹⁶⁷ Ovaj put je Guesde bio suglasan s anarhosindikalističkom CGT, koja također napada zakon smatrajući ga opasnim, jer da teži »integriranju proletarijata u buržoasku državu«. U osnovi, Guesde je isticao opasnost te reforme bojeći se da ona znači otupljivanje oštrice proleterske borbenosti, tj. što je kapitalizam gori i njegov pritisak na proletarijat teži, to je bolje za socijalizam. Jaurès i Vaillant odbacivali su takvu argumentaciju tvrdeći da nikada pokret nema moralno pravo da svoju snagu crpi u ljudskim patnjama. Oni su tražili da poslanici SFIO-a glasaju za zakon jer da minimalna penzija od 360 fr. za radnika ipak nešto znači, i da usvajanje ove reforme ne znači paraliziranje zahtjeva, nego naprotiv traženje novih: sniženje penzijskog staža, porast udjela države, stvaranje radničkih organizacija koje će kontrolirati upotrebu penzijskog fonda, te traženje novih vrsta osiguranja: za nezaposlenost, invalidnost itd. Na kraju je kongres usvojio sa 193 protiv 155 glasova rezoluciju koja prihvata Jaurèsovu koncepciju. Iako ta rezolucija i diskusija ne znače, u principu, ništa nego ponavljanje diskusije kongresa u Toulouseu i njegove rasprave o revoluciji i reformi, a što je SFIO »riješio« jednoglasnim usvajanjem navedene rezolucije, ipak diskusija na ovom kongresu pokazuje kako se ta »jednoglasnost«, kad se raspravlja o pojedinim pitanjima, gotovo stopostotno mijenja. Ipak stav partije na kongresu u Nîmesu ne možemo uopćiti na odnos prema pitanju reformar-evolucija; naime, iako su ta diskusija i glasanje pokazali da je reformistička većina relativna, ipak je većina partije čvrsto na pozicijama rezolucije u Tou-

¹⁶⁴ Rezoluciju, jer je ona »credo« SFIO-a, Louis donosi u cjelini; vidi: Louis, n. dj., 299.

¹⁶⁵ O tome zakonu: Bonnefous, Histoire politique de la Troisième République, Paris 1957, I, 164; Chastenot, n. dj., IV, 72; Ligou, n. dj., 193; Louis, n. dj., 302.

¹⁶⁶ Jer zakon predviđa starosni staž 65 godina.

¹⁶⁷ Guesdeova argumentacija je identična onoj koju su, nešto kasnije, na kongresu CGT u Toulouseu u listopadu 1910. protiv zakona iznijeli sindikalni vođe; Dol-léans, n. dj., 182. Louis, n. dj., 286.

louseu. Ishod glasanja povodom zakona o penzijama uvelike treba objasniti stavom CGT. Iako je SFIO prihvatio njegovu amiensku rezoluciju i time priznao punu uzajamnu samostalnost i autonomiju sindikata i partije, ipak je SFIO budno pratio reakcije te masovne organizacije. SFIO računa na njihovu izbornu podršku, a kongres u Nîmesu održava se dva mjeseca pred izbore. Neki rukovodioci SFIO identificirali su stav CGT sa stavom radnika te, uvelike, odatle gornji ishod glasanja. Ipak, većina u SFIO, posebno Jaurès, ne samo da ne želi radi izbornih uspjeha toliko daleko ići u osluškivanju bila CGT nego i svojim realističkim čulom »osjeća« da u ovom slučaju sindikati ne samo da ne održavaju raspoloženje radnih masa, odnosno da pariški sindikati i radnici i njihov anarhosindikalizam ne mogu služiti kao indikator raspoloženja radničke klase, nego ne služe stvari socijalizma.

Iako je većina na kongresu naložila poslanicima SFIO da glasaju za zakon, ipak pri izglasavanju zakona u Skupštini, od 3 glasa protiv jedan je Guesdeov, jedini iz SFIO.¹⁶⁸

Isti stav s obzirom na odnos klasa, odnos spram buržoaske države, spram reformi u okviru kapitalizma — SFIO ponavlja i na kongresu u Parizu u srpnju 1910. Taj je kongres uglavnom nastavak onoga u Nîmesu, sazvan je radi utvrđivanja stava SFIO na budućem kongresu Internacionale u Kopenhagenu u rujnu 1910. Usvojena rezolucija SFIO o nezaposlenosti podudara se s ovom koju će usvojiti i Internacionala: tj. reforme i pozitivni akti buržoaske države treba da poboljšaju položaj proletarijata, iako ostaje načelan negativan stav prema buržoaskoj državi a potpuno rješenje nedaća proletarijata ostavlja se za socijalizam.

Kongres u Saint-Quentinu u travnju 1911. ponovo je doveo SFIO u priliku da izrazi svoj stav prema reformama. Kongres je pretresao pitanje nacionalizacije. Jedno od pitanja koje je najviše potresalo politički život Francuske 1910. bili su štrajkovi željezničara, od kojih je svakako najvažniji onaj generalni od 11. X, koji je doveo ne samo do militarizacije željezničara nego i do nadgledanja željezničkih pruga od vojske zbog mnogobrojnih sabotaza. Briandova vlada, a posebno on i njegov ministar Millerand, izloženi su najoštrijim napadima socijalista¹⁶⁹. Briand, nekada najveći zagovornik generalnog štrajka, pretrpio je upravo zbog njegova gušenja vjerojatno najveće uvrede u svojoj dugogodišnjoj političkoj karijeri.

Kako je tada u Francuskoj samo mali dio željezničke mreže bio državno vlasništvo, a većina u rukama kompanija, i kako su postupci državne željeznice pokazali da je za radnike, a i za akciju socijalista povoljnije kad je država napadani poslodavac, to je među socijalistima porastao broj onih koji su zahtjevali nacionalizaciju željeznica. Ali na kongresu u Saint-Quentinu iskrslo je razmimoilaženje: jedni (Jaurès) su bili za nacionalizaciju, drugi (Guesde) i načelno protiv nje, jer da ona radnike izlaže buržoaskoj državi, koja ih u slu-

¹⁶⁸ Zakon je usvojen s 531 protiv 3 glasa. S obzirom na rezultat, SFIO je mogao glasati i protiv, a da se rezultat ne izmijeni, ali Jaurès je stav SFIO ocjenjivao i prema njegovu odjeku izvan Skupštine: negativno glasanje pokazalo bi općenito negativan stav prema reformama. Da je proletarijat odobrio stav SFIO, pokazuju i izbori 1910. Ligou, n. dj., 194; Bonnefous, n. dj., 172.

¹⁶⁹ Chastenet, n. dj., 75; Dolléans, n. dj., 179; Tarle, n. dj., 337, II; Zévaès, n. dj., 267; Bonnefous, n. dj., 201.

čaju štrajka militarizira i zatvara, te je gora od privatnih kompanija.¹⁷⁰ Jedni su bili za nacionalizaciju putem otkupa (Jaurès), drugi putem eksproprijacije (Guesde). Guesde je isticao da nacionalizacija uz otkup znači korist za poslodavce, jer ona buržoaziji predaje milijune narodnog novca »Ja veoma dobro razumijem — govorio je on — da oprezni kapitalisti traže otkup u sadašnjem društvu samo zato da sutra ne bi bili eksproprijirani.«¹⁷¹ Kongres je usvojio Jaurès-ov načelan stav za nacionalizaciju, ali u pogledu sredstava za njeno izvođenje nije bio odlučan, nego je samo obvezao parlamentarnu grupu SFIO i CAP da ispituju kako¹⁷² »bi Nacija u interesu željezničara i javnosti mogla ponovo steći monopol transporta.«¹⁷³

Na taj način i toga puta kongres je ostao na terenu tuluske rezolucije; zato ta rezolucija najbolje ilustrira stav SFIO¹⁷⁴ u predratnom periodu. Ta rezolucija za jedne znači »bernštajnijizam«, za druge »napuštanje revolucionarne, šuplje frazeologije, doktrinarnog sektaštva i ostajanje čvrsto na terenu realnosti.«

Sve u svemu, izloženi stavovi u okviru SFIO pokazuju kakve su razlike bile u shvaćanju odnosa revolucija-reforma. U Guesdeovu dogmatskom shvaćanju socijalna revoluciju svodi se na političku revoluciju ili uzimanje političke vlasti od strane socijalista; za njega socijalna revolucija je više stvar historijskog trenutka nego dugotrajan proces, a uzimanje kormila vlasti gotovo da znači ostvarenje socijalizma;¹⁷⁵ sve socijalne probleme treba natovariti socijalizmu da ih on riješi; u gediističkoj koncepciji evolucija i revolucija su više antipodi nego dijelovi u dijalektičkom sklopu. U Jaurès-ovoj koncepciji čovjek, društvo i socijalizam nisu svedeni samo na pitanje vlasti; ne samo da se socijalni problemi ne gledaju kroz prizmu vlasti, čak ne samo i ekonomske, koju gleda samo kao dio čovjeka, a ne čovjeka kao privjesak ekonomske neumitnosti — nego smatra da reforma unutar kapitalizma može biti približavanje socijalizmu, isto kao što to može značiti reforma u političkom sistemu gdje socijalisti imaju vlast: Jaurès nije identificirao vlast, državu s kapitalizmom, kao što nije ni vlast socijalista identificirao sa socijalizmom. Za njega reforma znači socijalizaciju kapitalizma, drugim riječima njegovo negiranje, odumiranje, korak prema socijalizmu, korak koji treba da ublaži porođajne muke socijalizma. Jaurès nije zapao u evolucionizam, u apsolutiziranje reformi, a najmanje je pomišljao njome spasiti ili produžiti vijek kapitalizmu.¹⁷⁶ Za njega ekonomski i društveni zakoni nisu mehanički zakoni, nego zakoni tendencije;

¹⁷⁰ Povodom generalnog štrajka u listopadu 1910. kompanije su otpustile štrajkaše; državne željeznice ponovo su uposlile takve radnike, ali kompanije — iako ih je vlada pozvala da i one to učine — uporno su ostale kod trajnosti otpusta. Tako je ponovno primanje štrajkaša na posao postalo goruće pitanje, godinama burno pretresano na sjednicama Skupštine. Bonnefous, n. dj., 215 i 224; Gogouel, Histoire, 449.

¹⁷¹ Ligou, n. dj., 194.

¹⁷² Isto, 195.

¹⁷³ U pogledu provođenja nacionalizacije Guesde se suprotstavio Jaurèsu: jer se ne smije »povećati moć Države, sve dotle dok Socijalistička partija ne preuzme vlast«; Lefranc, n. dj., 220.

¹⁷⁴ Čak bi se moglo reći da ona ilustrira stav čitave Internacionalne.

¹⁷⁵ Vidi bilješku 158.

¹⁷⁶ »Bio je iz dna duše odan ideji socijalizma i stvari proletarijata«; Bastaić, n. dj., 80. Čak i pisci poput Tarlea, mada mu spočitavaju oportunitizam, ne poriču mu ideale socijalizma za koje se bori hrabro i krajnje pošteno; Tarle, n. dj., II, 341.

socijalizam nije rezultat samo ekonomske neumitnosti nego i(!) etički zahtjev, jer, ideali socijalizma također su ostvarenje humanosti; socijalizam treba da ostvari etičke vapaje vjekova, on je svijet dezalijenacije čovjeka, vraćanje njegovoj humanoj prirodi. Iako nije poznao Marxove »Ekonomske-filozofske manuskripte«,¹⁷⁷ mnoge ideje toga spisa nisu mu strane. Jaurès nije isključivao političku revoluciju kao sredstvo za preuzimanje vlasti¹⁷⁸, ali tome sredstvu nije pridavao onu važnost, niti je u uvjetima Francuske pred I svjetski rat vidio mogućnost za njegovu primjenu, niti je tome sredstvu davao odlučujuću ulogu za ostvarenje biti socijalizma — kao što je to bilo kod Guesdea. Jaurèove koncepcije,¹⁷⁹ s izvjesnim kompromisima, bile su stavovi SFIO do 1914; za njega, za SFIO — blankizam je bio mrtav (čak i za njegovu blankističko krilo SFIO), a reforma kao političko sredstvo i parlament kao bojno polje postali su temeljni politički principi, iako se — pogotovo zbog sindikata — »koktetira« s revolucijom.

Isto toliko važan problem u kompleksu odnosa klasa jest sudjelovanje SFIO-a u organima vlasti u buržoaskoj državi. To se pitanje postavljalo, prvenstveno s obzirom na sudjelovanje u izvršnim organima vlasti, jer nekadašnje nepovjerenje socijalizma i prema parlamentu već je odavno »historijska zabluda«. Vidjeli smo da je SFIO što se tiče sudjelovanja u vladi, nastao na bazi kompromisa¹⁸⁰, tj. SFIO je partija opozicije ali u slučaju izuzetnih okolnosti partija može odlučiti da uzme udjela u vlasti. Dakle, načelna osuda ministerijalizma, oštra opozicija buržoaskim vladama, i posebno odbijanje budžeta i svakog izdatka za naoružanje i kolonijalizam. Taj je stav partija kao cjelina zadržala kroz čitav ovaj period. Ali to nije posljedica (ili je manje) doktrinarne čvrstine koliko socijalnih prilika u zemlji do rata. Radikali su na izborima 1906. odnijeli takvu pobjedu da su sad mogli i sami formirati vladu. »Vi ste sada gospodari svoje akcije, rekli su ujedinjeni socijalisti radikalima, vi više ne trebate naše glasove da biste spasili Republiku. Vi ste dosta snažni da upravljate sami. Sada ćemo vidjeti za što ćete biti sposobni računajući samo na sebe.«¹⁸¹ A radikalna republika pokazala se takvom da nije mogla računati ne samo na podršku SFIO nego uopće ni na lijeve političke snage. Clemenceau je ipak želio podršku socijalista; on je prilikom formi-

¹⁷⁷ Izdane prvi put u Sovjetskoj Rusiji.

¹⁷⁸ Ligou, n. dj., 204; Bastaić, n. dj., 82.

¹⁷⁹ Uzroci Jaurèsovih pobjeda možda su u onome što Prélotu daje osnovu da ga ovako ocijeni: »... ono što čini danas trajnu vrijednost Jaurèsova djela, to je manje ono što on predviđa za budućnost, nego način na koji je on razumio i objasnio svoje vrijeme. Oslobođene ortodoksnih predviđanja, logički vodene, Jaurèsove teorije su, u svojim bitnim elementima, proizašle iz opservacije i u skladu su s njom. Više i bez sumnje bolje nego itko drugi, Jaurès je imao direktnu percepciju odnosa socijalnih, političkih i intelektualnih snaga u našoj zemlji na početku XX stoljeća.« Prélot, Histoire des idées politiques, Paris 1956, 606. O Jaurèsu kao realnom političaru također: Bastaić, n. dj., 74.

¹⁸⁰ Po mom mišljenju to je »kompromis« jer nije kompromis; samo krajnji dogmatizam i sektarizam — a oni su bili svojstveni Guesdeu (čak mu ga i dogmatičar Tarle prebacuje, n. dj., II, 341) — i nerealističnost, mogu tako nedijalektički postaviti problem; uostalom, poznat je stav Kominterne i komunističkih partija u vrijeme fašističke opasnosti. Sam Guesde, koji je Jaurèsu najviše predbacivao »izuzetne okolnosti«, sam ih je priznao, i to prihvatom i čvrstim držanjem ministarske stolice za vrijeme I svjetskog rata. Vidi: Bastaić, n. dj., 54.

¹⁸¹ Bonnefous, n. dj., I, 19.

ranja svoje prve vlade u vladinu program u naveo niz reformi¹⁸² kojima je računao ako ne na podršku, ono bar na neprotivljenje. Ali među 94 glasa protiv vlade bilo je preko 50 glasova SFIO, jer je Clemenceau već kao ministar unutrašnjih poslova u Sarrienovoj vladi pokazao što misli o osnovnim zahtjevima proletarijata.¹⁸³ Socijalni, posebno radnički nemiri još više su se nastavili za vrijeme dva Briandova kabineta, koji su zbog otpora svih lijevih snaga u Skupštini prisiljeni da se oslanjaju na desnicu, tako da nakon više godina ponovo počinje rasti utjecaj progresista. Uporno izglasavanje nepovjerenja vladama treba da nam pokaže i protivljenje SFIO-a vladinoj vanjskoj politici. I upravo kad u veljači 1911. dolazi do formiranja homogenog radikalskog kabineta Monisa, koji ne samo da obećava socijalno smirenje nego i popuštanje međunarodne zategnutosti, SFIO je sklon vladi, pa ako i ne dolazi do obnove ministerijalizma, dolazi do pokušaja izglasavanja povjerenja vladi. Otpor manjine i utjecaj doktrine sveli su ovu malu »krizu ministerijalizma« na apstinenciju poslanika SFIO pri glasanju povjerenja Monisu.¹⁸⁴ Ali to je bio povod da mjesec i pol kasnije na kongresu u Saint-Quentinu u travnju 1911 ponovo oživi već godinama zaboravljena »ministerijalistička« diskusija. Vaillant i Guesde prizivali su akt ujedinjenja i odluke Amsterdamskog kongresa; sve se završilo načelnim zadržavanjem stava »partija opozicije«. Ali apstinencija ulazi u praksu, i nju se miri s »partija opozicije«. Ali opasnost ministerijalizma u čistoj formi iskrsla je u prosincu 1913, prilikom formiranja vlada Doumerguea; ta lijevo orijentirana garnitura željela je u svojim redovima vođu SFIO-a, Jaurès.¹⁸⁵ Ali i ova »kriza ministerijalizma« završila se apstinencijom prilikom izglasavanja povjerenja vladi. No s izuzetkom ta dva slučaja SFIO je ostao neuznemiravan ministerijalističkim problemom, čvrsto stojeći na principu »partija opozicije«, nešto modificiranim po kojem apstinencijom.¹⁸⁶ Poseban faktor u držanju SFIO u opoziciji jesu i nezavisni socijalisti. Iako je u okviru SFIO bilo pristalica »bloka«, ipak su oni koji te ideje nisu mogli žrtvovati antimisterijalizmu napuštali SFIO i kao nezavisni socijalisti prakticirali ministerijalizam. U objašnjenju antimisterijalizma SFIO mnogi — naročito Zévaës — kao poseban faktor navode i utjecaj CGT. Svojim antimisterijalističkim stavom CGT je utjecala da SFIO, želeći da ne navuče neprijateljstvo milijunske mase CGT, ostane u opoziciji dajući u Skupštini uvijek podršku potezima sindikata, makar često intimno bio i protiv »revolucionarnosti u anarhiji«.¹⁸⁷

Negativan stav prema buržoaskoj vladi SFIO nije apsolutizirao u tom smislu da se taj stav odnosio na sve organe izvršne vlasti buržoaske države. Dok je SFIO bio protiv podrške i sudjelovanja u centralnoj izvršnoj vlasti, dotle se borio za osvajanje mjesta u lokalnim organima vlasti, odnosno za osvajanje čitave lokalne vlasti. U tom pogledu SFIO se s jedne strane — u konkretnim akcijama — pokazivao kao nastavljач prudonističkog programa, odnosno programa FTS, dok se u doktrinarnom pogledu — s druge strane — predstavljao

¹⁸² Gogouel, *Histoire*, 442; Ligou, n. dj., 188; Bonnefous, n. dj., I, 37; Chastenet, n. dj., IV, 30.

¹⁸³ Dolléans, n. dj., 142; Tarle, n. dj., II, 330.

¹⁸⁴ Chastenet, n. dj., IV, 78; Bonnefous, n. dj., I, 222.

¹⁸⁵ Ligou, n. dj., 186.

¹⁸⁶ Louis, n. dj., 313.

¹⁸⁷ Utjecaj CGT na SFIO: Louis, n. dj., 287; Ligou, n. dj., 189.

kao nastavljajući gedističkog municipalnog programa. Ta je dvojnost znala doći do izražaja i u rezolucijama: tako rezolucija usvojena (u toj materiji) na kongresu u Saint-Quentinu 1911, i pored toga što osvajanju općina pridaje važnost »samo dijela borbe koju vodi radnička klasa« za socijalizam koji može biti rezultat samo osvajanja državne političke vlasti, ipak — nakon toga gedističkog stava — sadrži formulacije iz kojih zrače Vaillantove ideje, odnosno ideje municipalnog socijalizma. Sve u svemu, SFIO je stajao na onim principima municipalnog socijalizma koje je prihvatila i Internacionala i izrazila u rezoluciji Pariškog kongresa 1900.¹⁸⁸

Problem izborne suradnje SFIO s buržoaskim partijama također ulazi u kompleks odnosa klasa. Taj problem SFIO je tretirao na svim kongresima koji su prethodili parlamentarnim izborima. Iako su povelja jedinstva i program usvojen u sali Globe načelno »riješili« to pitanje formulacijama »partija klasne borbe«, »partija opozicije«, partija čiji poslanici čine jedinstvenu grupu naspram svih građanskih političkih partija — ipak to nije bilo rješenje izborne taktike. Već prvi kongres nakon ujedinjenja, u Chalons-sur-Saône, u studenom 1905, bio je gotovo isključivo posvećen tome pitanju. Diskusija je bila vrlo živa, ona je bila iznošenje stavova dokle ide koncepcija »partija opozicije i klasne borbe«. Također su u diskusiji došle do izražaja različite koncepcije o svrsi i ciljevima izborne borbe i taktike. Cachin (gedist) i Willm (alemanist) smatraju da treba istaći kandidate u svim izbornim jedinicama, a da u drugom glasanju federacije imaju punu slobodu odlučivanja o povezivanju s drugim partijama, mada te njihove odluke ne važu partiju kao cjelinu. Guesde ima isti stav, još više naglašavajući samostalnost federacija pri drugom glasanju, čime za federacije otvara mogućnost bloka ne samo s radikalima nego čak s konzervativnim snagama desnice.¹⁸⁹ Guesde je neprijatelj bloka s radikalima, makar i uz cijenu kompromitacije s desnicom (»čista« politika ulazi u igru). Jaurès napada Guesdeovu taktiku, traži republikansku disciplinu u drugom glasanju, tj. da se federacijama ne dopusti da se dogovaraju s desnicom. Breton i Thomas traže sistematsku suradnju s radikalima, ali tako da se prije izbora dogovore uvjeti povezivanja. Na kraju kongres je usvojio stav Cachin-Willma, tj.: cilj izborne taktike treba da bude propaganda i prvenstveno pridobivanje novih članova partije, a ne samo glasova i poslaničkih mjesta; sama izborna taktika treba da bude: u prvom glasanju istaći, u načelu, u svim izbornim jedinicama — klasnu kandidaturu, tj. nema suradnje s drugim partijama, i to zato da bi se na taj način utvrdila pozicija partija, makar to moglo dovesti do izvjesnog rasipanja snaga. U pogledu taktike u drugom glasanju (a u pogledu njega mišljenja su bila još kontradiktornija, jer su jedni željeli i tada čvrsto stav »klasne kandidature«, a drugi sistematsku suradnju, prvenstveno s radikalima) kongres nije zauzeo stav unificirane taktike za cijelu zemlju. Složio se da je najoportunije federacijama prepustiti da odluče što je »najpovoljnije za interese proletarijata i socijalne republike«,¹⁹⁰ drugim riječima — odgovornost za eventualnu kompromitaciju socijalističkih principa prenio je

¹⁸⁸ Kongresi, I, 446.

¹⁸⁹ Rosmer prema Ligou, n. dj., 227.

¹⁹⁰ Louis, n. dj., 295; Ligou, n. dj., 226.

na federacije, a u nejedinstvenosti taktike našao kompromis.¹⁹¹ Iako je taj kongres ovo pitanje protresao vrlo pomno i principiijelno, izbori 1906, koji znače primjenu rezolucije, ponovo su potakli diskusiju, koja je postajala to bučnija što su se približavali izbori 1910. Pitanjem izborne taktike bavi se kongres u Saint-Etienneu 1909, ali kako nije mogao prihvatiti Bretonovu taktiku »lijevog bloka« ni Hervéovu taktiku »sistematske podrške pri drugom glasanju«, kongres je odlučio da ostane na odlukama iz 1905, tj. na nejedinstvenosti i nesistematičnosti u drugom glasanju. Ali izbori 1910, odluke federacija, jedinstvo taktike u nejedinstvu odluka — sve je to pokazalo puno slabosti, a mnogima takva taktika liči na anarhiju. Osim toga, zbog opće političke situacije — izbori 1914. trebali su poprimiti vid glasanja za ili protiv trogodišnjeg vojnog roka, šovinizma i militarizma — partija ne može federacijama prepustiti da one te osnovne interese ugroze svojim potpuno samostalnim odlukama o povezivanju pri drugom glasanju. Isto tako partija nije mogla prihvatiti sektaški stav nekih federacija koje su odbijale suradnju i u drugom glasanju te time rasipale snage ljevice i tako indirektno pridonosile uspjehu desnice. Zbog svega je toga kongres u Amiensu u siječnju 1914. jednoglasno usvojio rezoluciju prema kojoj o suradnji pri drugom glasanju odlučuju federacije, ali pod kontrolom CAP. Tako je partija ovom rezolucijom, koja znači izvjesno napuštanje rezolucije iz 1905, prihvatila taktiku sistematske izborne suradnje s lijevim snagama, u prvom redu s radikal-socijalistima.¹⁹²

Tako je i u pogledu izborne taktike SFIO u principu na stanovištu »klasne borbe«, ali je — kasnije pod pritiskom teške realnosti uoči rata — ta taktika dobila retuš elastičnosti.

Na kraju možemo reći da se stavovi SFIO-a podudaraju sa stavovima Internacionale; da se klasna borba i odnos klasa svodi na njihov odnos u demokratskom i parlamentarnom sistemu, i to tako da se u načelu odbija izborna suradnja s buržoaskim strankama, te podrška i sudjelovanje u buržoaskim vladama, a da se prihvaća suradnja na izobrima, u parlamentarnom životu i u svim oblicima lokalne vlasti.

b) Odnos partija — sindikati; posebno, problem generalnog štrajka

Jedan od ključnih problema francuskog socijalizma¹⁹³ je odnos između sindikata i političke partije proletarijata. Taj se problem u Francuskoj postavio od početka, od Marseljskog kongresa, od formiranja POF. Historiju francuskog sindikalizma nismo ovdje izlagali,¹⁹⁴ ali ona uvelike reflektira historiju političkog pokreta francuskog proletarijata.

¹⁹¹ *Istoria vtorogo Internacionala*, izdanje Akademije nauka SSSR, u redakciji Zuboka, Moskva 1966, II, 169 tu rezoluciju ocjenjuje kao oportunističku, kao ustupak ortodoksnih reformistima.

¹⁹² Gogouel, *Histoire*, 459; Bonnefous, n. dj., II, 1; Ligou, n. dj., 231.

¹⁹³ Ali ne samo francuskog; za SAD vidi: E. Ostin, *Kratka istorija radničkog pokreta u SAD*, 199 i dalje.

¹⁹⁴ Dolléans, *Histoire du mouvement ouvrier II*, Paris 1953; Gogouel, *Histoire*, 374, 496; P. Louis, n. dj., 233, 280 i dalje.

Najstarija sindikalna centrala Fédération des syndicats¹⁹⁵ sve je do 1892. bila pod utjecajem POF, odnosno gedizma, koji je naglašavao ovisnost sindikalnog od političkog pokreta proletarijata. Snage koje su odbijale tu vezu i isticala samostalnost sindikalizma su — ujedinjavanjem burza rada — stvorile 1892. u Saint-Etienneu novu centralu Fédération des Bourses du Travail, u kojoj su prevladale — što se tiče ovisnosti od političkog pokreta — alemanističke ideje. Tako je pocijepanosti političkog pokreta odgovarala pocijepanost na sindikalnom planu. Ali od 1892. i u Fédération des Syndicats slabi gedistički utjecaj. Federacija teži samostalnosti, a tu težnju manifestira svojim stavom prema generalnom štrajku.¹⁹⁶ Kongres Federacije u Nantesu u rujnu 1894. i usvajanje rezolucije o generalnom štrajku¹⁹⁷ znači ne samo prekid utjecaja gedizma na tu centralu i jedan od najtežih poraza koji je POF pretrpio u svojoj historiji nego i otvaranje puta sindikalnom jedinstvu. To jedinstvo otpočeo je kongres u Limogesu 1895. stvaranjem Confédération du Travail, a punije jedinstvo dviju centrala ostvareno je u Montpellieru u rujnu 1902. (nakon smrti vođe Federacije burza, Pelloutiera), kada je stvorena Confédération Général du Travail (CGT). To jedinstvo ostvareno je na principu revolucionarnog sindikalizma, odnosno generalnog štrajka, te neovisnosti sindikata od političkih partija i svih ideoloških škola.¹⁹⁸ Taj poraz POF ublažio je njenu nepomirljivost s drugim partijama socijalizma, tj. bio faktor njihova približavanja.

Ipak, jedinstvo sindikalizma nije potpuno isključilo one u sindikalnom pokretu koji su bili za tješnje povezivanje s partijama socijalizma, odnosno sa POF, a nakon ujedinjenja sa SFIO. Isto tako je i SFIO poznavao struje koje su isticale neovisnost, odnosno vezu između jedne i druge organizacije proletarijata. Dok su pristalice neovisnosti organizacija u SFIO-u činile neznatnu većinu, dotle su oni u CGT imali gotovo jednoglasnost. Specifičnost francuskog sindikalizma je to da CGT, ta moćna centrala, koja pred prvi svjetski rat predstavlja najmasovniju organizaciju u Francuskoj i koja ima velik utjecaj na radne mase (posebno u periodu do 1910) i ne pokušava da podvrgne političku partiju, tj. da njen odnos sa SFIO bude onakav kakav je između Labour party i Trades-unions, koji kontroliraju partiju.¹⁹⁹ Uzrok tome je nepovjerenje CGT prema parlamentarizmu i političarima, odnosno njegova anarhosindikalistička ideologija.²⁰⁰ Ipak to ne znači da je SFIO bio potpuno lišen utjecaja CGT; iako

¹⁹⁵ Stvorena na kongresu u Lyonu u listopadu 1886; ali ona okuplja samo dio sindikata.

¹⁹⁶ Ideju generalnog štrajka počeo je 1886. propagirati Joseph Tortelier; vidi: Dolléans, n. dj., 31. Ali veliki propagator te ideje u radničkom pokretu je A. Briand; on je svojim istupom na kongresu Fédération des Syndicats u listopadu 1892. njoj otvorio put u toj Federaciji, a time i put odalečenja te centrale od gedističkog utjecaja.

¹⁹⁷ Usvojena sa 67 protiv 37 i 9 uzdržanih; Dolléans, n. dj., 42.

¹⁹⁸ Dolléans, n. dj., 54.

¹⁹⁹ Gogouel, Histoire, 376.

²⁰⁰ Tu ideju uobličili su Fernand Pelloutier i Georges Sorel; ali pored izvjesnih idejnih razlika između njih dva postoji još više razlika što se tiče njihovih ideja i sindikalnog pokreta; Pelloutierove ideje su u aktivnom — u obostranom smislu — odnosu sa sindikalnim pokretom; Sorelove su samo odraz, tj. on nije svojim idejama — bar ne u periodu do 1914 — utjecao na sindikalni pokret i njegove vođe. O odnosu Sorelove ideje — sindikalni pokret vidi: Dolléans, n. dj., 126; nešto drukčije: Vranicki, n. dj., 165.

je sindikalistička struja unutar SFIO malobrojna, ipak SFIO zbog političkog utjecaj CGT na mase ne želi svojim stavovima steći nepovjerenje CGT. Tako je, možda, »revolucionarnost« CGT držala SFIO od, možda, još daljeg skretanja u reformizam.²⁰¹ Ako bismo tražili reprezentanta radničke ideologije predratne Francuske i ako bismo toga reprezentanta određivali brojem aktivnih, učlanjenih privrženika, onda bi to bila CGT, a francuski socijalizam toga doba bio bi sindikalistički, odnosno anarhosindikalistički. Ali, možda bismo pogriješili.

Na doktrinaran i programatski način CGT je svoj stav prema političkim partijama najpregnantnije izrazila u čuvenoj Amienskoj revoluciji.²⁰² Toj rezoluciji prethodi ne samo zaoštavanje međunarodne situacije (kad se i CGT nalazi ponukana da svog generalnog sekretara Griffuelhesa uputi u Berlin da bi tamo sa sindikalnim vođama dogovorio zajedničke manifestacije protiv rata; dakle, CGT uzima aktivnog udjela u »čistoj politici«)²⁰³ nego i masovne akcije, štrajkovi povodom prvog maja, zatvaranje članova CGT itd. U takvoj atmosferi, kad bi se očekivalo povezivanje sindikalnih i političkih organizacija proletarijata, počeo je, u listopadu 1906, kongres CGT u Amiensu. Njegov glavni predmet je odnos CGT i SFIO. U diskusiji o tome, koja traje tri dana, sukobile su se struje koje su predstavljali Renard²⁰⁴ i Griffuelhes. Renard je predložio rezoluciju koja u završetku glasi: »Komitet Konfederacije se poziva da se uvijek kada to okolnosti zahtevaju sporazume putem delegacija, stalnih ili povremenih, sa Nacionalnim savetom Socijalističke partije da bi tako lakše izvojevali ove radničke zahteve.«²⁰⁵ Taj vrlo umjeren zahtjev odbačen je sa 724 protiv 34 glasa; nakon oštrih kritika koje su »sindikalisti« Bousquet, Merrheim, Laptapie, Niel i Grieffuelhes uputili na tu rezoluciju i, posredno, na partiju koja je prijatna za sindikalizam koga želi podrediti i staviti u inferioran položaj,²⁰⁶ Grieffuehles je podnio protuprijedlog:

»Kongres potvrđuje čl. 2 Ustava Konfederacije koji kaže: Generalna Konfederacija rada okuplja, bez obzira na političke struje, sve radnike svesne borbe koja ima da se vodi za iščezavanje najamnog odnosa.

Kongres smatra da je ova deklaracija priznanje klasne borbe, što znači da se radnici na ekonomskom polju borbeno suprotstavljaju svakom obliku eksploatacije i ugnjetavanja, kako u materijalnom tako i u moralnom obliku, koje kapitalistička klasa sprovodi protiv radničke klase.

Ovu teorijsku postavku kongres ovako pobliže određuje:

U svakodnevnom postavljanju zahteva za svoja prava, sindikat sprovodi koordinaciju radničkih akcija i radi na popravljanju njihovog položaja ostvarivanjem neposrednih poboljšanja, kao što su smanjenje radnog vremena, povećanje nadnica itd.

²⁰¹ Louis, n. dj., 281 još je rezolutivniji.

²⁰² U osnovi ta rezolucija, što se tiče stava prema partiji, ne predstavlja novinu, jer je to stav CGT od njena početka; posebno, ona je taj stav istakla na kongresu u Lyonu 1901.

²⁰³ O tom Griffuelhesovu putu i razočaranju vidi: Dolléans, n. dj., 131.

²⁰⁴ Ta struja je ostatak gedizma u CGT; sam Renard, koji na tome kongresu predstavlja Federaciju tekstilaca, član je SFIO, i to njene gedističke federacije Nord.

²⁰⁵ Louis, n. dj., 283; prema Ligou, taj stav glasi nešto drukčije, vidi: Ligou, n. dj., 196.

²⁰⁶ Ligou, n. dj., 196.

Međutim, ovaj rad je samo jedan vid delatnosti sindikalnog pokreta: on priprema potpuno oslobođenje, koje se može ostvariti samo razvlašćenjem kapitalista: on ističe generalni štrajk kao sredstvo za akciju i smatra da će sindikat, danas grupacija otpora, ubuduće biti jedinica proizvodnje i raspodele, osnov društvene raspodele.

Kongres izjavljuje da ovaj svakodnevni rad proističe iz situacije u kojoj se nalaze najamni radnici, koja pritiska radničku klasu i koja svim radnicima, ma kakva bila njihova politika ili filozofska gledišta ili težnje, stavlja u dužnost da budu pripadnici osnovne grupacije sindikata.

Dosledno tome, u pogledu pojedinca, kongres izjavljuje da član van svoje strukovne grupacije ima punu slobodu u pogledu uzimanja učešća u borbi za filozofska ili politička gledišta, ograničavajući se da od njega, za uzvrat, traži da u sindikat ne unosi gledišta koja napolju ispoveda.

Što se tiče organizacija, kongres izjavljuje: da bi sindikalizam mogao da postigne najbolje rezultate, ekonomska akcija treba da se sprovodi direktno protiv poslodavaca, a konfederirane organizacije, pošto se kao sindikati ne mogu da bave partiskom i sektaškom politikom, mogu potpuno slobodno da vode borbu za društveni preobražaj.²⁰⁷

Ta rezolucija, koja je najpotpuniji izraz »revolucionarnog sindikalizma«, usvojena je gotovo jednoglasno: 830 protiv 9 glasova. Ona je postala, za dugi period, credo francuskog sindikalizma.²⁰⁸ Isti problem, i opet na Renardovu inicijativu, predmet je kongresa CGT u Havreu 1912. ali i ovaj put, sa 1057 protiv 35 glasova, ostalo se na Amienskoj rezoluciji. Ta se rezolucija ocenjuje — i može ocenjivati — različito, pogotovo s idejnog stanovišta, ali ma kakve ocjene davali o njoj, svi se slažu da ona sadrži »kodificirane« stavove francuskog sindikalizma, koga se, do danas, ne može shvatiti bez nje.

Mjeces dana nakon Amijenskog kongresa CGT održava se kongres SFIO u Limogesu (u studenom 1906). Na tom kongresu pitanje odnosa partije i sindikata postaje — uz militarizam — dominantno. I ovdje je gedistička federacija Nord, također na usta Renarda, podnijela prijedlog koji završava: »Sindikalna i politička akcija radnika treba da se postaraju, već prema okolnostima, na koji način da se povežu i sarađuju.« Ali i ovaj umjereni prijedlog pobudio je živu diskusiju: Guesde i Rolland ga brane, Vaillant, Jaurès, Hervé, Allemand, Renaudel i drugi ga napadaju; blankisti, alemanisti, posibilisti, nezavisni socijalisti — svi oni, polazeći s različitih stanovišta, brane nezavisnost sindikalnog pokreta. »Jaurès, piše Rosmer, veoma dobro osjeća da revolucionarni sindikalizam predstavlja moćnu struju i da bi bilo opasno za jednu političku partiju stupiti u rat s njom; Vaillant je podupro Jaurèsa, jer je on živo simpatizirao revolucionarni sindikalizam i jer je mnogo više očekivao od direktne akcije CGT nego od parlamentarne akcije.«²⁰⁹ Ipak bi bilo pogrešno zaključiti da je Jaurèsa vodila samo »ucjena« sindikalnih vođa; njegov politički realizam nije mu smetao da se, kad je to u interesu njegovih viših principa, suprotstavi sindikalistima.²¹⁰ Jaurèsov oportunistički nije slijep; i ovaj put on se uklapao u nje-

²⁰⁷ Dolléans, n. dj., 135; P. Louis, n. dj., 284.

²⁰⁸ Kongres u Toulouseu 1936, kojim je ostvareno sindikalno jedinstvo, potvrdio je Amiensku rezoluciju.

²⁰⁹ Ligou, n. dj., 197.

²¹⁰ Već smo naveli kongres SFIO-a u Nimesu, gdje se Jaurès, nasuprot stava

govu ideju; »sindikalni pokret i politički pokret, to su dvije ruke osloboditeljice radničke klase.«²¹¹

Nasuprot Renardovu prijedlogu, Federacija Tarn — dakle, Jaurèsova federacija, podnijela je protuprijedlog:

»Smatrajući da se radnička klasa može potpuno osloboditi samo udruženim snagama političke i sindikalne akcije — sindikalizmom koji ide sve do generalnog štrajka, kao i osvajanjem celokupne političke vlasti za opšte razvlašćenje kapitalizma;

ubeđen da će ova dvostruka akcija biti utoliko efikasnija ukoliko politička i sindikalna organizacija budu imale svoju punu autonomiju;

usvajajući Amijensku rezoluciju, koja utvrđuje nezavisnost sindikata prema političkim partijama, a ujedno sindikatima opredeljuje cilj koji priznaje i kome teži i socijalizam, kao politička partija;

smatrajući da će ovo osnovno usaglašavanje političke i ekonomske akcije proletarijata nužno, bez poremećaja, potčinjavanja i podozrenja, dovesti do slobodne koordinacije ovih dveju organizacija.

Kongres poziva sve borce da ulože sve napore kako bi se otklonio svaki nesporazum između Generalne konfederacije rada i Socijalističke partije.«²¹²

Ta je rezolucija usvojena sa 148 protiv 130 glasova; ishod glasanja pokazuje da je, nasuprot kvazi jednoglasnosti u CGR, u SFIO-u većina, koja priznaje autonomiju sindikalizma, »kvazi većina«.²¹³

Manjina u SFIO-u, ohrabrena time što je kvazi manjina, ponovno stupa u akciji već na idućem kongresu u Nancyju 1907. Ali i tu, dakle i u SFIO-u, odnos snaga je nepromijenjen: 167 protiv 141. Manjina ne popušta: isti je problem na dnevnom redu kongresa u Toulouseu 1908, isto tako u Lyonu 1912, ali uvijek s istim rezultatom, SFIO — uvijek kvazi većinom, uvijek većinom koja polazi s različitih principa — ostaje na rezoluciji iz Limogesa. Treba reći da je većina onih koji čine kvazi većinu branila nezavisnost sindikalizma samo iz oportunitizma, tj. uviđajući realnost, nemogućnost provođenja suprotne rezolucije, koja bi mogla samo dovesti do sukoba sa CGT, do razbijanja sindikalnog jedinstva, do slabljenja konkretnih akcija sindikalizma, i, čak, do slabljenja SFIO.

SFIO ne samo da nije organizaciono nego ni idejno utjecao na sindikalni pokret (čak bi se moglo tvrditi da je više bilo obratno); on nije uspio zadobiti kontrolu nad sindikatima ni putem prokušanog i u Internacionali gotovo općenito primjenjenog sredstva, »personalne unije«. Naprotiv, odnos snaga bio je takav da se SFIO plašila svakog poteza koji bi pobudio nepovjerenje sindikalista, i bila je sretna kad je odnos bio u znaku mira. U tom pogledu partiji su prilično brige zadavali ispadi gedističkih snaga; tako su kritike gedističkih poslanika Ghesquièresa i Compère-Morela, koje su oni u Skupštini 2. XII. 1911. uputili na račun revolucionarne taktike CGT, izazvale uzbunu koja je odjekivala sve do kongresa SFIO u Lyonu u veljači 1912. Tu su Jaurès i Vaillant nastojali umanjiti snagu protesta protiv »revolucionarne gimnastike sabotaža, bojkota«, protiv »teoretske i doktrinarizirane sile, tako deprimirajuće za pro-

²¹¹ Ligou, n. dj., 196, bilješka.

²¹² Louis, n. dj., 296.

²¹³ Istorija Vtorogo Internacionala II, 196, tu rezoluciju ocjenjuje kao pobjedu oportunitizma.

letarijat«, ali su teškom mukom uspjeli da se kongres, prizivajući Limogesku rezoluciju, ogradi od takvih ocjena, a da ipak ne osudi navedene poslanike izglasavši da su oni »htjeli služiti interesima radničke klase«. ²¹⁴ SFIO je uvidio da je nemoguće ne samo utjecati na CGT nego ni uspostaviti aktivnu vezu, ali je ipak želio zadržati njene izborne glasove.

Taj odnos SFIO i CGT, te stanje unutar SFIO s obzirom na taj odnos, francuski socijalisti manifestirali su i u okviru Internacionale. Naime, taj je problem zaokupljao i Internacionalu. Kongres u Stuttgartu u kolovozu 1907. najviše je zaokupljen tim pitanjem. On je o tome donio rezoluciju koju će potvrditi i kasniji kongresi. Rasprava o tom pitanju i pretres rezolucije pokazao je ne samo koliko je SFIO nejedinstven o tom pitanju nego i koliko je francuski slučaj različit od njemačkog, koji je u Internacionali »najautoritativnije« zastupan. I na tome kongresu francuska je delegacija podijeljena; i tu su podnesene dvije francuske rezolucije: kvazi - većina ²¹⁵ je podnijela rezolucija koja ističe da će stvar socijalizam brže napredovati putem dvostruke akcije, a ona će »imati utoliko veći uspjeh ukoliko političke i sindikalne organizacije sačuvaju više svoju punu samostalnost pošto sindikalni pokret ima isti cilj kao i socijalizam«. ²¹⁶ Toj rezoluciji Kautsky je uputio riječi koje znače optužbu za anarhizam ²¹⁷; gedisti iz francuske delegacije podnijeli su rezoluciju koja se slaže (osim onoga dijela gdje gedistička rezolucija ističe »generalni štrajk kao sindikalno sredstvo za borbu«) s intencijama one koju je na kraju kongres usvojio. Usvojena rezolucija Internacionale priznaje svakoj od dvije organizacije proletarijata pravo da »potpuno samostalno odluči o svojoj akciji« na svom području aktivnosti, ali da zbog »oblasti proleterске klasne borbe« postoji potreba »jednodušne saradnje partijske i sindikalne organizacije«. Rezolucija zato preporučuje »prisnije veze između sindikata i partijskih organizacija, pri čemu se ne sme gubiti iz vida jedinstvenost sindikalne organizacije«. ²¹⁸ Dakle, ni onu rezoluciju koja naglašava da veza partije i sindikata ne smije biti na štetu sindikalnog jedinstva većina SFIO-a nije usvojila i glasala je protiv nje. ²¹⁹ Zbog toga se francuski socijalizam našao gotovo usamljen u okviru Internacionale.

Generalni štrajk je posebni problem francuskog socijalizma. ²²⁰ Generalni štrajk je mnogima služio kao indikator utjecaja partije na sindikalizam, odnosno ovoga na SFIO. Fédération des Syndicats je pod gedističkim utjecajem dotle dok se protivila generalnom štrajku. Od 1894. ne samo da sindikati postaju samostalni nego ideja generalnog štrajka — jedna od osnovnih ideja anarho-sindikalizma — osvaja i partiju. Svi kongresi CGT ostali su na principu generalnog štrajka, tog Pelloutierova »akcionog sredstva koje, pošto je čisto ekonomskog karaktera, naročito angažira radničku energiju«, ²²¹ koji je — za Sorela — mit »u kojem se socijalizam sav sadržava«, koji je »organizacija slika

²¹⁴ Ligou, n. dj., 198; Louis, n. dj., 305.

²¹⁵ Od ukupno 20 glasova, koliko je, po nacionalnom ključu, pripadalo Francuskoj, odnos većina : manjina = 11 : 9.

²¹⁶ Kongresi, II, 279.

²¹⁷ Isto, II, 283.

²¹⁸ Isto, II, 195.

²¹⁹ Rezolucija je usvojena sa 212 i 1/2 protiv 18 i 1/2 glasova.

²²⁰ Bastaić, n. dj., 77.

²²¹ Dolléans, n. dj., 39.

sposobnih da instinktivno evociraju sve osjećaje koji odgovaraju raznim manifestacijama rata koji vodi socijalizam protiv modernog društva.²²²

SFIO usvaja generalni štrajk i smatra ga ne samo jednim od mnogobrojnih nego i jednim od bitnih sredstava sindikalne akcije, koja zajedno s političkom akcijom dovodi do socijalizma.²²³ Ipak, gledišta na generalni štrajk i kod onih koji ga usvajaju nisu ista. Tako i unutar CGT jedni ga smatraju samo moćnim sredstvom pritiska za dobivanje reformi, dok je za druge to sredstvo revolucionarne transformacije i ostvarenja socijalizma.²²⁴ Što se tiče SFIO-a, iako on usvaja generalni štrajk kao autoritativno sredstvo, ipak ga usvaja kao sindikalno sredstvo pritiska na buržoaske vlade, a ne čak ni eventualno kao autoritativno sredstvo političke borbe. U koncepciji SFIO-a generalni štrajk nema karakter socijalne revolucije (koji mu daju sindikalisti revolucionari), ali isto tako ni karakter samo masovnog političkog štrajka, koji bi ako ne isključivo, a ono svakako prvenstveno imao karakter sredstva političkog pritiska, pritiska za očuvanje ili sticanje političkih prava, a ne ekonomskih poboljšica. Usvajanje generalnog štrajka za SFIO je bio i dio taktike osvajanja radnih masa: generalni štrajk postao je omiljena ideja proletarijata, i negirati ga, značilo je gurnuti proletarijat još više u naručje anarosindikalizma, a prihvatiti ga, značilo je izložiti se »sindikalističkoj« opasnosti, ali je ipak moći kontrolirati. Unutar SFIO-a postojala je razlika i u pogledu ocjene generalnog štrajka kao akcionog sredstva: gedisti generalni štrajk potpuno podvrgavaju političkim potezima; struja Jaurès-Vaillant stavlja ga uz bok političkim akcijama. U ovoj drugoj struji ideju generalnog štrajka grlato zastupa Aristide Briand (kasniji gušitelj štrajkova), Vaillant i Allemand.

I pitanje generalnog štrajka tretirano je u okviru Internacionale. On je posebna točka na dnevnom redu kongresa u Zürichu 1893, a zatim u Amsterdamu 1904. Taj je kongres pokazao da Internacionala, iako je napustila ranije nepovjerenje prema tome sredstvu, ipak ne usvaja gledište francuskih socijalista. Internacionala je to pokazala ne usvojivši ni prijedlog žoresističke većine francuske delegacije, ni gedističke manjine te delegacije, nego prihativši holandski prijedlog. Ta rezolucija samo djelimično usvaja generalni štrajk; rezolucija veli: »... oslobođenje radničke klase ne može da bude rezultat takvog (generalni štrajk Š. K.) jednog prepada, ali... je moguće da štrajk koji obuhvati pojedina preduzeća važna za privredni život ili veći broj preduzeća, bude krajnje sredstvo za sprovođenje neke važne društvene promene ili za suprotstavljanje reakcionarnim napadima na prava radnika.«²²⁵ Ta koncepcija generalnog štrajka kao političkog masovnog štrajka prevladala je i kasnije u Internacionali. Internacionala kasnije raspravlja o generalnom štrajku gotovo isključivo kao o sredstvu protiv izbijanja rata. Na tome sredstvu protiv rata insistira francuska delegacija, posebno raniji blankistički vođa Vaillant.

²²² G. S o r e l, Réflexions sur la violence, Paris 1909, 95; Vranicki, n. dj., 163.

²²³ Vidi prvi stav rezolucije usvojene u Limogesu.

²²⁴ Gledanje na generalni štrajk samo je drugi vid gledanja na sindikalizam, jer svi u CGT generalni štrajk smatraju temeljem sindikalizma. S obzirom na ciljeve sindikalizma, odnosno generalnog štrajka, unutar CGT postoje »sindikalisti-revolucionari«, koji prevladavaju i vode Konfederaciju (Grifuelhes, Merrheim) i »sindikalisti-reformisti« (Niel, Keufer).

²²⁵ Kongresi, II, 36.

c) Agrarno pitanje; seljaštvo i socijalizam

Pošto je socijalizam napustio nekadašnje nepovjerenje prema buržoaskoj državi i njenu mehanizmu, on je — da bi se domogao poluga u parlamentarnom režimu i da bi prestao biti samo želja ograničenoga kruga — počeo svoju propagandu upravljati na sve širi krug ljudi. Kao svaka propaganda, tako je i ova morala voditi računa ne samo o ciljevima socijalizma nego i o tome da te ciljeve učini bliskima pogledima ljudi na koje se propaganda odnosila. U tom je smislu SFIO morao izraziti svoj stav ne samo prema sindikalizmu²²⁶ nego i prema agrarnom pitanju, dakle seljaštvu. Jer seljaštvo je činilo polovicu francuskog stanovništva, dakle to je polovica birača, polovica onih koji osiguravaju parlamentarnu većinu. Zato je stav partije prema agrarnom pitanju za nju s obzirom na metode koje je partija usvojila za izgradnju socijalizma — bio bitan; tim se pitanjem bavila socijal-demokracija i u drugim zemljama, ali »u Francuskoj više bilo gde drugde«.²²⁷ To je pitanje za SFIO bilo gordijski čvor koji ona pokušava razriješiti na više svojih kongresa, ali do 1914. SFIO ipak ostaje bez svog »oficijalnog« agrarnog programa. To iznenađuje ne samo zato što se partija tim pitanjem toliko bavila, ne samo zato što je ono za nju veoma važno, ne samo zato što partija računa na seljačke glasove a i dobiva ih, ne samo zato što je struktura nekih federacija SFIO izrazito seljačka — nego i zato što je francuski socijalizam davno prije ujedinjenja izradio dosta dobar i realan agrarni program. Devedesetih godina evropske su socijal-demokracije pristupile izradi svojih agrarnih programa: Kautsky za njemačku, Vandervelde za belgijsku, Gatti za talijansku itd. U isto vrijeme i gedisti, odnosno POF, izradili su svoj program. Na kongresu POF u Marseilleu 1892.²²⁸ i u Nantesu 1894, i to nakon provedene ankete ne samo među članstvom partije nego i među članovima sindikata i samim poljoprivrednicima, tretirano je to pitanje, nakon čega su ti kongresi izradili jedan vrlo umjeren i realističan agrarni program.

Nakon ujedinjenja seljaštvo, odnosno agrarno pitanje dolaze na dnevni red SFIO-a već 1906. na kongresu u Limogesu. To pitanje postavljeno je na dnevni red na zahtjev federacije Haute-Vienne, koja je velikim dijelom bila sastavljena od seljaka te zato i posebno zainteresirana za jasan stav partije u tom pitanju. Na postavljanju tog pitanja na dnevni red posebno je inzistirao i Compère-Morel, koji je za to zainteresiran ne samo zato što je i sam bio poljoprivrednik, vinogradar nego je zainteresiran i kao poslanik, koji je već osvajao glasove poljoprivrednika razvijajući postavke gedističkog agrarnog programa. Pa ipak, ni taj kongres ni onaj dvije godine kasnije u Toulouseu nisu uspjeli složiti — makar kompromisan — jedinstven stav; i pored toga kongresi nisu mogli ta pitanja potpuno prešutjeti, te je kongres u Limogesu formirao jednu anketnu komisiju,²²⁹ a kongres u Toulouseu komisiju koja treba da dublje proučava seljačko pitanje te da na narednom kongresu iznese svoje rezultate, posebno da izloži spisak seljačkih zahtjeva. Tako se nakon dugih priprema na kongresu

²²⁶ Dakle, posredno prema radnicima, jer smo već izložili koliko su sindikati imali čvrstu poziciju među radnicima.

²²⁷ Louis, n. dj., 301.

²²⁸ Tj. prije izbora 1893.

²²⁹ Louis, n. dj., 301.

u Saint-Etienneu 1909. zametnula diskusija o tom pitanju. Taj je kongres pored toga pitanja, koje je dominantno, pretresao još samo pitanje izbora. Naime, pošto su iduće 1910-te parlamentarni izbori, i agrarno je pitanje diskutirano u tom kontekstu. Pa ipak, ovaj kongres je od svih predratnih kongresa SFIO-a najpotpunije pretresao ovo pitanje. I na tome kongresu diskusija je poprimila karakter sukoba dviju struja, koje su ovaj put predvodili Compère-Morel i Vaillant. Compère-Morel je u osnovi zastupao agrarni program POF-a. Treba reći da je gedizam, posebno sam Guesde, za razliku od njegovih sektaških i dogmatskih stavova u mnogim drugim pitanjima, u pogledu agrarnog pitanja bio vrlo realističan, odnosno umjeren. Njegova deviza je bila: »Tamo gdje je vlasništvo i rad u istim rukama, tamo nema mjesta za socijalnu intervenciju, nema mjesta za eksproprijaciju.«²³⁰ Za Vaillanta i Renaudela agrarno pitanje ne izmiče kolektivizaciji; individualno vlasništvo, taj oblik monopola, mora iščeznuti bez obzira da li se radi o krupnom ili sitnom posjedu, a seljacima treba reći »da će ih samo društveno vlasništvo osloboditi.«²³¹ U osnovi, ta dva stava uopće ne govore »istim jezikom«: gedizam je to pitanje gledao kao praktično, propagandno-političko, kao pitanje skore socijalističke budućnosti; Vaillant ima u vidu principe socijalizma, njegovu logičku konstrukciju, idejno koherentnu, ali — iz političke perspektive predratne Francuske — vrlo nerealnu u ovom pitanju. Kongres je, i pored nepomirljivih stavova, vidio da partija to pitanje ne može ostaviti ad calendas graecas; svi su se slagali da je pitanje bitno za propagandu na selu i da ga treba što prije riješiti. Usvojena je rezolucija koja to pitanje predaje na razmatranje specijalnoj komisiji, sastavljenoj ne samo od »doktrinaraca« iz CAP-a nego i od članova parlamentarne grupe SFIO (dakle onih koji poznaju zahtjeve sela i jezik kojim mu treba govoriti) i od građana koje odredi kongres. Takav sastav komisije trebao bi da garantira realističnost i prostudiranost prijedloga koje ta komisija treba da pripremi za deklaraciju, koju će donijeti idući kongres. Ali i idući kongresi, posebno onaj u Saint-Quentinu 1911. i u Amiensu 1914, uzalud su pokušavali definirati stav SFIO-a o agrarnom, odnosno seljačkom pitanju.

Pa ipak, iako SFIO nije »oficijelno« formulirao svoj stav prema agrarnom pitanju, ipak je program »postojao« i bio je poznat. Naime, oni koji su vršili propagandu na selu, odnosno osvajali seljačke glasove — morali su u svojoj aktivnosti zauzeti stav o tom bitnom pitanju; a oni su ga zastupali i izlagali u gedističkoj verziji, odnosno onako kako ga je definirao POF. »Doktrinarci« u pogledu toga pitanja u partiji su bili oni koji nisu imali političkog kontakta sa seljačkim masama. Upravo ti elementi priječili su da »gedistički« program postane i »službeni« stav SFIO-a. Zapravo, postojanje »neslužbenog«, gedističkog programa djelomično je i uzrokovalo nedonošenje deklaracije na kongresu; »doktrinarci« su usvojili gedistički program kao konkretno-propagandni program i pristajali da se njime služe propagandisti SFIO-a na selu, ali su odbijali da usvoje takav program kao socijalistički ideal, kao konačni stav SFIO-a. Oni pak za koje je agrarni program bio pitanje aktivnosti na selu prije su pristajali da kongres ostane bez deklaracije nego da donese »indoktriniranu«; jer, pored nepostojanja deklaracije oni su imali — ipak — dovoljno raz-

²³⁰ Ligou, n. dj., 201.

²³¹ Isto, 201.

rađen, socijalistički fundiran i realističan gedistički program, koji je nalazio svoje privrženike ne samo među bezemljašima nego i među sitnim zemljoposjednicima. Većina u SFIO-u samo je protiv »seljaka s bijelim rukama«; što se tiče sitnih posjednika, njih treba putem kolektivne akcije pripremiti da jednog dana dobrovoljno pristanu na socijalizaciju, koja ipak ostaje daleki ideal; većina u SFIO-u, vjerna ideji demokracije, odbija da sitnim posjednicima silom nameće ideale.

Agrarni program SFIO-a, odnosno njegova (u ovom pitanju) gedističkog krila, najpotpunije je razradio Compère-Morel.²³² Po njemu »agrarni socijalizam« »ne kanj jednim skokom preći, ni dekretom dokinuti faze evolucije agrarnog stanovništva... Iako on agrarnim proleterima kaže da Socijalistička partija hoće njima izručiti zemlju veleposjeda, obuzetih besposlenim posjednicima, u kolektivnoj formi, on kaže također seljacima koji još posjeduju nešto zemlje, koju oni oplođuju svojim ličnim radom, da Socijalistička partija ima nužan zahtjev da održi u posjedu vlasnike koji sami obrađuju svoje komadiće zemlje. Istovremeno, ona daje ovim posljednjim sredstva da udruže svoje napore da bi stvorili sindikate, međupomoć i poljoprivredne kooperative, čija je namjena: prvo, kupnja gnojiva, strojeva itd; zatim prodaja poljoprivrednih proizvoda i, konačno, proizvodnja, čija će praksa dozvoliti sitnim posjednicima da se najprije naviknu na superiornije načine vlasništva, a zatim da se upute u upotrebi novih tehničkih, poljoprivrednih oruđa na koje će se oni priviknuti u budućnosti za razboritu i metodske eksploataciju njihove zemlje koja je postala, njihovom vlastitom voljom, kolektivno vlasništvo svijeta rada.«²³³ Agrarni program Compère-Morela odvija se na četiri plana: prvo »agrarna obnova«, koja se sastoji u tome da se putem državne pomoći nabavlja seljacima po sniženim cijenama sjemenje, gnojivo, strojevi itd.; zatim, javni radovi radi izgradnje cesta, željeznica, kanala, melioracije itd; najzad, podizanje poljoprivredne obrazbe seljaka; drugi plan: »mjere u korist poljoprivrednih radnika«; oni treba da izgrade svoje sindikate, preko kojih treba da izbore sva prava koja imaju i industrijski radnici; treći plan: »mjere u korist zakupnika«; a to su revizija zakupnine i druge mjere, koje bi se sve provodile putem institucionaliziranja arbitražnih komisija koje uređuju odnose između zakupnika i vlasnika; četvrti plan: »fiskalne i opće mjere«, koje se sastoje u ukidanju zemljišnog poreza na posjede koje obrađuje sam vlasnik, zatim ukidanje poreza na prihod do određenog iznosa itd.²³⁴

Te ideje bile su »neoficijelni« program SFIO-a, jer većina socijalista, čija se aktivnost odnosila na selo, iskreno ih je dijelila i propagirala. Ipak, ti nisu bili većina u sveukupnom članstvu SFIO-a, a pogotovo ne u »partijskim vrhovima«, gdje su prevladavali elementi industrijskog proletarijata, koji su u ovom

²³² Compère-Morel, *Le socialisme et les paysans* (govor održan na kongresu u Saint-Etienne), brošura, Paris 1909; *Les paysans et la socialisme à la Chambre*, brošura, Paris 1910; *Le socialisme agraire*, Paris 1920.

²³³ Citirano prema: Ligou, n. dj., 201.

²³⁴ Agrarni program Compère-Morela opširnije je izložen u: Ligou, n. dj., 200 i dalje; J. Bois, *Le socialisme et la conquête des paysans*, Paris 1911.

pitanju bili pod snažnim utjecajem »doktrinaraca« i njihovih »čistih principa socijalizma«. ²³⁵

d) *Socijalizam i mir*

- da) nacionalizam, patriotizam i internacionalizam
- db) socijalizam i militarizam
- dc) problem generalnog štrajka
- dd) problem armije
- de) kolonijalno pitanje

Sva ta pitanja ulaze u kompleks — mir. A ni jedno pitanje nije toliko zaokupljalo SFIO koliko održanje mira. On na više od polovice svojih kongresa tretira to pitanje u jednom ili drugom povodu, u jednom ili drugom kontekstu. Uzrok toga je politička aktualnost tog pitanja. SFIO je počeo živjeti u vrijeme imperijalizma, i to borbenog imperijalizma, u vrijeme kad zveckanje oružja prigušuje klasnu svijest i klasni interes, a mir poprima vrijednost preduvjeta klasne borbe i izgradnje socijalizma. Doktrina SFIO-a o miru je posljedica političke realnosti, koja je to pitanje nametnula doktrini, dala joj svu konkretnost, nijansiranost, mnogozvučnost i kompleksnost tog pitanja, dakle one elemente koje može dati samo živa realnost i na kojima samo može niknuti dobro fundirana misaona zgrada. Doktrina mira koju je izgradio SFIO i danas začuđuje blještavošću aktualnosti i misaone potpunosti. Pa ipak ta doktrina nije postala »materijalna sila«, nije ovladala — ne u trenutku izbijanja rata — masama u Francuskoj, još manje je ona bila svojina onih koji su pritiskali na kormilo međunarodne politike.

Dok je za socijalizam i socijalističke partije prije ujedinjenja 1905. problem rata bio sekundaran, dotle on za SFIO postaje prvorazredan. Nakon perioda obrane Republike i demokracije od unutrašnjih snaga reakcije, došao je period u kome je trebalo da se spriječi rušenje Republike u međunarodnom sukobu, kome je težila nacionalna i internacionalna reakcija. Već prije ujedinjenja sve snage socijalizma bile su, naročito u njegovim parlamentarnim akcijama, solidarne u napadu na politiku zaoštavanja odnosa s Njemačkom, politiku koju je simbolizirao dugogodišnji ministar vanjskih poslova Delcassé. ²³⁶ Već 1906. na kongresu u Limogesu SFIO se našao pred velikim zadatkom da definira svoju koncepciju mira, da ga pomiri s idejom nacije i domovine, i — onim što je buržoazija pokazivala kao antipod njima — internacionalizmom. Za SFIO to nije bilo nimalo lak zadatak; ne samo zato što su dotadašnje lijeve snage (radikali) često nadmašivali desnicu u raspirivanju nacionalizma, revanšizma

²³⁵ Jaurèsove ideje o agrarnom pitanju sažeto iznosi Bastaić, n. dj., 82. Jaurèsovi se pogledi u bitnom — socijalizam i sitni posjed — podudaraju s idejama Compère-Morela.

²³⁶ U skupštinskoj diskusiji povodom Tangerske krize 19. IV. 1905. Jaurès je svojim vehementnim govorom učinio iluzornom svaku obranu ministra vanjskih poslova; čak se predsjednik vlade jedva usudio podržati svog ministra. Tako izoliran, Delcassé je demisionirao. Zévaès, n. dj., 271; Gogouel, Histoire, 439; Chastenet, n. dj., IV, 19.

i pitanja Alsace-Lorrainea, te tako ljevici dali pečat nacionalizma; ne samo zato što su bulanžizam i Dreyfusova afera pokazali duboku infiltraciju nacionalizma u narodnim masama; ne samo što je za mnoge Komuna bila prije svega djelo onih koji nisu odobrili Frankurtski mir (između Francuske i Njemačke 1871) i htjeli »borbu do istrebljenja«, nego i zato što je za neke socijaliste, članove SFIO-a, čak i za neke koji su u globalnoj konstelaciji partije stajali na njenu lijevom krilu, nacionalno činilo internacionalno šupljom frazom; taj oblik nacionalizma nije uvijek imao boju antigermanskog ili antien-gleskog »rasizma«, mnogo češće on se manifestira u obliku patriotizma, u idejama poput: »Francuska, sveta majka revolucije, progressa i socijalizma«. ²³⁷

SFIO je odmah započeo propagandu protiv nacionalizma i šovinizma. U svojim redovima i među proletarijatom SFIO je na tom putu imao čist teren što se tiče agresivnog nacionalizma; nacionalizam oličen u militarizmu za sve je socijaliste SFIO-a bio nespojiv sa socijalizmom. Ta jasnoća antimilitarističkog stava, odbacivanje militantnog nacionalizma — posljedica su uloge armije u političkom, posebno političko-ekonomskom životu zemlje: bulanžizam, Dreyfusova afera, događaji povodom odvajanja države i crkve, česta upotreba četa protiv štrajkaša, demonstracija — sve je odavalo reakcionarni, klerikalni i nacionalistički karakter armije. Možda nitko (čak ni na internacionalnom planu) nije tada i tako brzo ocijenio ulogu armije kao nacionalističko-agresivnog movensa i opasnost koju ona i rat predstavljaju za socijalizam — kao Jaurès. Davno prije ujedinjenja, čak i Dreyfusove afere, on vidi sile koje stoje iza šovinizma, rata i »armije branitelja ugrožene domovine«. On je ne samo jedan od prvih koji je ocijenio važnost mira za socijalizam (čak ga je podigao na nivo osnovnog zadatka socijalista), ²³⁸ i tražio upotrebu svih sredstava koja proletarijat ima da zaštiti mir, nego je najviše doprinio da SFIO izgradi svoju doktrinu mira, da ideji otadžbine i internacionalizma da vrijednost dijalektičkog jedinstva, nerazdvojene sprege. Tome cilju Jaurès je — u vrijeme kad mnogi socijalisti, utopljeni u praktičizam pojedinačnih zahtjeva, još ne uviđaju ozbiljnost ratne prijetnje — žrtvovao i izvjesne zahtjeve socijalizma i zato bio oštro napadnut. Možda je iz svoje olimpijske perspektive vidio ono što će drugi vidjeti mnogo kasnije. Jaurès je na kraju ne samo u Francuskoj nego i u Internacionali dobio atribut »velikog apostola mira«. ²³⁹ Izlagati ideje SFIO-a o ovom pitanju znači izlagati Jaurèsove misli.

U Trećoj Republici u vrijeme ulaska u novo stoljeće bila je vrlo teška uloga propagatora mira i bratstva među narodima jer nacionalna ideja bila je toliko prisutna da je prigušivala klasnost i bila u stanju kompromitirati socijalizam koji ne bi bio patriotski u nacionalističkom smislu; »Mi smo našu

²³⁷ Ligou, n dj., 207.

²³⁸ U svom inauguralnom govoru na kongresu II internacionale u Parizu 1900: »Ako je ikada bilo važno, a to je danas, da se kod radnika stvori jedinstveno socijalističko shvatanje i povede jedinstvena akcija, jer upravo danas (1900-te — Š.K.) kapitalizam za svoje interese apeluje na najgore šovinističke i životinjske instinkte (veliki aplauz), i da bi obezbedio svoju vladavinu, on u svim zemljama ponovo pokušava da probudi stare rasne predrasude i nahuška jedan narod na drugi. Stoga, od svih važnih pitanja koja su na dnevnom redu, najvažnije je: organizacija mira i međunarodnog bratimljenja.« Kongresi, I, 394.

²³⁹ Kongresi, II, 524.

popularnost u Francuskoj stavili na kocku da bismo suzbili bes nacionalističko-šovinističke borbe» — bile su Jaurèsove riječi na kongresu Internacionale u Amsterdamu; riječi kojima — braneći se od optužbi — iznosi zasluge za održavanje evropskog mira.²⁴⁰ Pa ipak, internacionalizam, antišovinizam, antinacionalizam, mržnja prema buržoaskoj državi — nisu Jaurèsa odveli k mržnji domovine, nacije; njegov je mozak pulzirao pod udarcima tokova života, a ne dogmatske ograničenosti da ne bi mogao to dvoje spojiti. Iz istog razloga on nije ni naciju stavio iznad socijalizma: »Ako su socijalizam i domovina danas stvarno nedjeljivi, sasvim je jasno da za jednog socijalistu, domovina nije apsolut, nije cilj, nije posljednja svrha. Ona je sredstvo slobode i pravde; cilj, to je oslobođenje svih ljudskih bića; domovina nije iznad svijesti; ona nije iznad čovjeka; onoga dana kad bi se ona okrenula protiv prava čovjeka, protiv slobode i dostojanstva ljudskog bića, ona bi izgubila svoje vrijednosti.«²⁴¹

U tome je razlika između Jaurèsa i Hervéa, lidera ekstremne ljevice u SFIO-u; Hervé idejom internacionalizma negira naciju: »Mi nismo patrioti . . . Otadžbine postoje, one su činjenice . . . ali one nisu majke nego maćehe za siromašne. Mi ih ne volimo onakve kakve su sada . . . Naši sugrađani, to nije francuska buržoazija. Naša domovina — to je naša klasa . . . Naše je pravo i dužnost u ovoj zemlji zatrovanoj patriotizmom, gdje se patriotizam podučava u školama kao religija, kao uporište kapitalizma — da se uspravimo protiv njega i da kažemo: »Mi preziremo naše domovine, mi smo antipatrioti.«²⁴² I protiv takvih ideja, koje nisu sasvim bez odziva, Jaurès ustaje isto tako kao protiv nacionalizma i suprotstavlja im: »Kao što se proletarijatu pokatkad čini, stoga što mrzi djela buržoaske Republike, da nije u Republici, a ipak je gnevan kad je Republika u opasnosti i drhti od radosti kad se neka nova, čak i buržoaska republika, pojavi u Evropi, isto tako, on bi se sav podigao onoga dana kad bi nezavisnost naroda stvarno došla u opasnost, usprkos prekomjernom upotrebljavanju paradoksalnih formula kojima je on, proletarijat, da bi protestovao protiv buržoazije i kapitalističkih formi otadžbine, bacio prokletstvo i na samu otadžbinu.«²⁴³; »Socijalizam se više ne odvaja od života, on se više ne odvaja od nacije. On ne beži od otadžbine; on se služi samom otadžbinom da je promeni i uveća. Apstraktan i anarhičan internacionalizam, koji bi prezirao uslove borbe, akcije, evolucije svake istoriske grupe bio bi samo Ikaria, i još neprirodnija i manje u modi no ona.«²⁴⁴ »Oteti otadžbinu od trgovaca sa otadžbinom, od vojničkih kasta i finansijskih bandi, dopustiti svima nacijama neograničeno razvijanje demokratije i mira, to ne znači samo služiti Internacionalu i proletarijat celog sveta, kojima će se tek započeto čovečanstvo ostvariti, to znači služiti samu otadžbinu.«²⁴⁵ Što se tiče socijalizma i nacije, Guesde ima iste ideje; čuvena je njegova misao: ako je tačno da na početku XIX stoljeća »proletarijat nije imao domovinu, demokratska evolucija mu je dala.«²⁴⁶

²⁴⁰ Isto, II, 114.

²⁴¹ Jaurès, Pages choisies, 232, prema Philip, n. dj., 47.

²⁴² Ligou, n. dj., 208.

²⁴³ Jaurès, Internacionalizam i patriotizam, Beograd 1924, 178; citat je prestiliziran. Također vidi: Bastić, n. dj., 60.

²⁴⁴ Jaurès, Internacionalizam, 163.

²⁴⁵ Jaurès, Internacionalizam, 177.

²⁴⁶ Ligou, n. dj., 214.

SFIO nema manjinu samo što se tiče ovog načelnog pitanja — nacija i internacionalizam — nego i što se tiče borbe i sredstava protiv nacionalizma i, njezova izraza, militarizma. Dok s jedne strane Hervé ističe²⁴⁷ »vojni štrajk«, a Guesde — logikom formalnog silogizma (rat i militarizam su posljedica kapitalizma; posljedica se ne može otkloniti dok postoji njen uzrok) — dakle unosi pesimizam u mogućnost samostalne antimilitarističke akcije u okviru kapitalizma, odnosno ne usvaja nikakvu posebnu akciju protiv militarizma i rata, nego poziva proletarijat da preuzme vlast (čime pitanje antimilitarizma postaje sekundarno u odnosu na drugi problem, pitanje socijalne revolucije), dotle za Jaurès a i Vaillanta osnovni problem socijalizma — socijalna revolucija — nikako ne negira relativnu samostalnost ostalih zadataka socijalizma, tj. priznaju mogućnost relativno uspješne antimilitarističke akcije.

Sve te koncepcije uhvatile su se ukoštac na kongresu partije u Limegesu 1906, gdje se, na inicijativu Hervéove Federacije Yonne, na dnevnom redu našlo pitanje: »Nacionalnost, militarizam i rat; internacionalna akcija radnika, socijalizam i domovina«. U dugoj diskusiji formirala su se tri mišljenja, koja su se kristalizirala u tri predložene rezolucije: rezolucija s Hervéovom koncepcijom, koja zadatak socijalista i u ovom pitanju svodi na borbu za uspostavljanje komunističkog sistema, a građane poziva da u slučaju izbijanja rata odgovore vojnim štrajkom i ustankom — dobila je 31 mandat; gedistička rezolucija, koja se poziva na ranije odluke Internacionale i koja rat i militarizam smatra nužnom apertinencijom kapitalizma, poziva radnike da prigrabe političku vlast ne čekajući izbijanje rata, jer tada je ishod ustanka neizvjestan — dobila je 98 mandata; rezolucija koja je djelo Jaurès a i Vaillanta, koja izražava ideju o potrebi i mogućnosti i u okviru kapitalizma relativno samostalne akcije za očuvanje mira, koji je preduvjet akcije za socijalizam — dobila je 153 mandata, dakle više nego obadvije prethodne skupa. Ta usvojena rezolucija, koja će ostati osnova mirovne i antimilitarističke akcije SFIO-a sve do 1914, naglašava: »da ugrožena Nacija i radnička klasa imaju imperativnu dužnost da sačuvaju od napada svoju nezavisnost i samostalnost, te pravo da računaju na pomoć radničke klase svih drugih zemalja«; da socijalisti pristupe »vojnom razoružanju buržoazije a naoružanju radničke klase«, te da međunarodni proletarijat pristupi »pripremljenoj, vođenoj i kombiniranoj akciji, koja u svakoj zemlji stavlja u pokret... svu energiju radničke klase i Socijalističke partije da bi se rat preduhitrio i spriječio svim sredstvima počev od parlamentarne intervencije, javnih agitacija, narodnih manifestacija do generalnog radničkog štrajka i pobuna«.²⁴⁸ Guesde je usvojenu rezoluciju smatrao suviše oštrom, čak paničnom; po njegovu mišljenju opasnost od rata (tada, 1906/7) postaje manja jačanjem socijal-demokracije u Njemačkoj, koja će oslabiti germanski militarizam i učiniti ga defenzivnim. U tom smislu gedisti su podnijeli rezoluciju već na idućem kongresu u Nancyju 1907; gedisti su inzistirali na svojoj rezoluciji i zato što se odmah iza kongresa u Nancyju održava kongres Internacionale u Stuttgartu, koji će raspravljati pitanje »Militarizam i međunarodni sukobi«, a Jaurès-Vaillantovu rezoluciju, kao osnovu stava francuske delegacije na tom kongresu, smatrali su suviše oštrom i ne-

²⁴⁷ Hervé je te svoje ideje iznio u knjizi »Njihova domovina«.

²⁴⁸ Louis, n. dj., 297; Ligou, n. dj., 210.

prihvatljivom za Internacionalu, odnosno u prvom redu za njemačku delegaciju. Ipak odnos snaga u SFIO-u u ovome je pitanju i u Nancyju ostao isti: Hervé: Guesde: Jaurès = 41 : 128 : 188,²⁴⁹ zato je kongres ostao kod rezolucije iz Limogesa, koja sada postaje rezolucija Limoges-Nancy. Na kongresu u Nancyju gediti su tražili isključenje Hervéa, zbog njegova potpunog negiranja nacije i otadžbine, što ga je po njihovu mišljenju diskvalificiralo kao socijalista.²⁵⁰ Jaurès je ustao protiv, smatrajući da su odluke partije samo ono što odluči većina te da manjina — do određene mjere koja je ne čini socijalizmu stranom — ima pravo da ostane u partiji, jer eliminacija drugog mišljenja znači ne samo gašenje osnovne vrijednosti partije — demokratičnost — nego i čistu proturječnost socijalizmu. Jaurès je na tom kongresu smatrao da Hervéovi stavovi još nisu prešli granicu koja bi ih činila nepodnošljivom u partiji. Vjerojatno je Jaurès branio Hervéa da bi imao protutežu drugom ekstremu u partiji.

Na kongresu Internationale u Stuttgartu pokazale su se sve tri struje SFIO-a. Na kongresu, čiji pretres pitanja militarizma i rata spada među najpodrobnije diskusije u Internacionali, od četiri rezolucije koje su predložene tri su francuske: Hervé, Guesde, Vaillant (alias Jaurès). Ovima je Bebel suprotstavio svoju rezoluciju; Bebel je za Hervéova antiratna sredstva: »masovni štrajk, bjegstvo ispod zastava rezervista i kadrovaca, i otvorena pobuna« izjavio da su »kod nas nemoguća i da se o njima ne može diskutirati«; on je odbacio tvrdnju da je nekad teško znati što je obrambeni a što napadački rat, jer »Danas stvari više ne stoje tako da su konci koji vode ratnim katastrofama nevidljivi za obaveštenog političara koji prati događaje. Kabinetska politika više ne postoji«²⁵¹, a osim toga »U merodavnim krugovima Nemačke niko ne želi rat«; Bebel je odbacio i Vaillant-Jaurèsovu rezoluciju smatrajući da je ona u dijelu »Rat treba predupređiti i sprečiti nacionalnim i međunarodnim socijalističkim akcijama radničke klase, svim sredstvima, od parlamentarne intervencije i javne agitacije do masovnog štrajka i ustanka«²⁵² — ustupak herveizmu. Najbliža Bebelovoj rezoluciji bila je Guesdeova. Vjerojatno osnovni razlog Bebelova stava je ovaj: »ne mogu nam se nametati metodi borbe, koji bi mogli biti kobni za partijski život, a eventualno i za postojanje partije«; Treća republika mnogo je više dozvoljavala SFIO-u nego Reich svojoj socijal-demokraciji. Jaurès je, argumentirajući protiv Guesdeove rezolucije i njene mehanizirane uzročno-posljedične veze, koja dovodi do pasivnosti, rekao »... isto tako kapitalizam ima imanentnu težnju da neizmerno povećava izrabljivanje i da neizmerno produžava radno vreme. Pa ipak mi se borimo za osmočasovni radni dan i sa uspehom«²⁵³, a zatim: »Ni u jednom pitanju mi se ne zadovoljavamo više parlamentarnom akcijom.«²⁵⁴ Jaurès »parlamentarac« u

²⁴⁹ Ligou, n. dj., 211; nešto drugačije Louis, n. dj., 298.

²⁵⁰ Neki smatraju (npr. Pirou, Veill) da je kod Guesdea internacionalizam bio prilično »verbalan«, odnosno da je u tom pitanju bio među najumjerenijima; Guesdeovo držanje za vrijeme rata služi im kao objašnjenje njegovih stavova pred rat. Vidi: Ligou, n. dj., 190.

²⁵¹ Kongresi, II, 244.

²⁵² Isto, II, 250; ovaj dio predložene rezolucije predstavlja ponavljanje stavova rezolucije iz Limogesa i Nancyja.

²⁵³ Isto, II, 255.

²⁵⁴ Isto, II, 255.

ovom pitanju daleko je izvan parlamenta. Većina na kongresu bila je mišljenja da se Vaillantova rezolucija ne može usvojiti, jer bi to značilo izlagati opasnosti njemačku socijal-demokraciju prisiljavajući je na antimilitarističku akciju. Zato je većina usvojila Bebelove koncepcije formulirane i iznijansirane u jednoj od najdužih rezolucija Internacionale, a koja se svodi na: »Internacionala nije u stanju da akcije radničke klase protiv militarizma, koje su već prema vremenu i mestu, u različitim zemljama prirodno različite, postavi u krute forme, ali njoj je dužnost da težnje radničke klase protiv rata što je moguće više ojača i poveže«. ²⁵⁵ Tako kongres nije usvojio oštrinu i određenost sredstava Vaillant-Jaurèsove rezolucije, iako je — u osnovi — usvojio, čak pojačao, sredstva za slučaj izbijanja rata. Roza Luxemburg, Lenjin i Martov predložili su amandman kojim se — pošto je on usvojen — završava ova rezolucija: »Ako bi rat ipak izbio, dužnost je založiti se za njegovo brzo okončanje i nastojati svim silama da se privredna i politička kriza, izazvana ratom, iskoristi za dizanje naroda, te da se time ubrza uklanjanje kapitalističke klasne vladavine«. ²⁵⁶ Osnova boljševičke taktike je tu. Ovaj amandman je ublažio, bar za slučaj rata, neodređenost Bebelove rezolucije. Ovaj kongres je pokazao da je SFIO (njegova žoresistička većina) najdalje otišao (u komparaciji s ostalim partijama Druge internacionale) u oštrini napada protiv militarizma i da — još prije izbijanja rata — stavlja sva sredstva u obranu mira; jedno od posebno efikasnih sredstava na kojem inzistira većina u SFIO-u je generalni štrajk. Nakon kongresa u Stuttgartu, u uvjetima zategnutosti francusko-njemačkih odnosa zbog Maroka, Jaurès je pred golemom masom održao govor u Tivoli-Vaux-Hallu, u Parizu 7. IX 1907, čuveni govor u kome je, oštrinom bez presedana, rekao: »Agresor, neprijatelj civilizacije, neprijatelj proletarijata, to će biti vlada koja odbije arbitražu i koja će, odbijajući arbitražu, ljude natjerati u krvave sukobe. A onda, Internacionala vam kaže da je pravo, da je dužnost proletarijata... da zadrži puške kojima su avanturističke vlade naoružale narod i da ih upotrijebi, ne da ubija radnike, proletere s druge strane granice, nego da revolucijom obori zločinačku vladu«. ^{257 258} Taj je govor uzbudio radikale, i oni na svom kongresu u Nancyju u listopadu 1907. optužuju SFIO za herveizam, antipatriotizam. Jaurès je za radikale postao »Herr Jaurès« i »kajzerov agent«. Manjina na tom radikalskom kongresu tražila je zabranu bilo kakve suradnje (u drugom glasanju) sa SFIO prilikom budućih izbora, a kad to nije dobila, onda je kao minimum tražila ograničenje suradnje na one članove SFIO koji su se prije izbora u pismenoj deklaraciji izjasnili »protiv hervizma i pobune za vrijeme rata«. ²⁵⁹ To je početak raskida izborne suradnje

²⁵⁵ Isto, II, 218.

²⁵⁶ Isto, II, 220.

²⁵⁷ Taj je govor objavljen u »Humanitéu« od 9. IX. 1907; Bonnefous, n. dj., I, 79; Ligou, n. dj., 212. Ovaj govor prethodi 18 dana krizi izazvanoj događajima u Casablanci, koji marokansku krizu dovode do vrhunca, kad se i rat čini gotovo prisutnim; to potvrđuje i pismo koje kronprinc upućuje kancelaru Bülowu: »Incident u Casablanci je dokaz snage... naša čast je tu veoma angažirana i već je krajnje vrijeme da ta drska pariška banda ponovo osjeti što može pomeranski grenadir.« Chastenet, n. dj., IV, 55.

²⁵⁸ Jaurèsove ideje o miru sažeto i pregledno: Bastaić, n. dj., 59 i dalje.

²⁵⁹ Bonnefous, n. dj., I, 80.

SFIO-a s radikalima; taj raskid, koji će trajati sve do 1914. godine, bit će prekinut izuzetnim opasnostima koje je donijelo približavanje ratne katastrofe.

Diskusija o naciji, domovini, militarizmu i ratu u SFIO ne prestaje i ona se, s punom žestinom, ponavlja i na kongresu u Parizu 1910. U osnovi kongres i dalje ostaje na principima rezolucije Limoges-Nancy, jedino je te principe nešto konkretizirao; situacija, koja je rat činila gotovo prisutnim, učinila je da je kongres jednoglasno usvojio Vaillantovu rezoluciju, koja predviđa hitno sazivanje Međunarodnog socijalističkog biroa i Socijalističke interparlamentarne komisije u slučaju neposredne prijetnje rata. Usvojena je još jedna rezolucija, koja također sadrži Jaurèsove ideje (toj rezoluciji protivili su se herveisti) i koja, iako Internacionalu smatra najboljim garantom mira, ipak se ne ograničava samo na akcije kroz Internacionalu nego traži da se svim sredstvima podrži i istakne uloga međunarodnih arbitražnih sudova. Ova druga rezolucija također ističe ulogu obrazovanja i traži da škole odgajaju mlade naraštaje koji će biti oslobođeni duha nacionalizma i šovinizma. Ideje Pariškog kongresa SFIO-a, dva mjeseca kasnije, razvija u okviru Internacionale: u rujnu 1910. Internacionala u Kopenhagenu razmatra »Osiguranje svjetskog mira«²⁶⁰; na tom kongresu i Internacionala je trebala da konkretizira neodređene ideje Bebelove rezolucije sa štutgartskog kongresa, i to u tom smislu da navede konkretna sredstva za sprečavanje rata; ponovo razlika između Jaurèsove (francuska većina) i Bebelove koncepcije i želje u konkretizaciji. Ovdje je najsporniji generalni štrajk, odnosno štrajk u onim granama industrije od kojih ovisi ratna mašinerija; takav je štrajk efikasan samo ako je obostran, tj. ako ga organizira proletarijat u obadvije zaraćene zemlje, inače dovodi do jednostrane kapitulacije. Nitko na kongresu nije negirao efikasnost tog sredstva, ali su mnogi sumnjali u stjecaj uvjeta za njegovo efikasno organiziranje. Ipak, čini se da je osnovni razlog protivljenja tom sredstvu najbolje izrazio Rener: »Drug Morgeri je kao predstavnik Italije izjavio da bi odluka o generalnom štrajku značila samoubistvo za partiju; predstavnik Njemačke (Ledebur — Š. K.) je izjavio da bi takva odluka samu partiju opteretila karakterom ilegalnosti, a ja lično, kao predstavnik Austrije, izjavio sam da bismo zbog ove odluke mogli doći u položaj da do izbivanja rata imamo Socijaldemokratsku partiju, a da je posle toga više nemamo, jer bi rezolucija dala povod najstrašnijem proganjanju«²⁶¹ i dalje: »Mi smo upoznali psihologiju celoga naroda u situaciji pre rata, i imajući to iskustvo nismo smeli da se izjasnimo za deklaraciju o generalnom štrajku, kao obaveznu za sve partije. Austrijanci i Nemci dolaze iz zemlje sa najjačim militarizmom i zato imaju žalosno preimućstvo da u pitanju militarizma budu stručnjaci«.²⁶¹ Kongres u Kopenhagenu (mogli bismo reći zbog utjecaja »stručnjaka«) kao sredstva protiv rata prihvatio je samo akcije socijalističkih poslanika u parlamentu: ponavljanje zahtjeva za arbitražama, općim razoružanjem, ukidanjem tajne diplomacije, i objavljivanje tajnih ugovora te zalaganje za pravo naroda na samoopredjeljenje. Kongres je odbio vanparlamentarne akcije masa, koje je tražio Jaurès. Takav stav Internacionale prema vanparlamentarnim akcijama dao je povoda francuskoj buržoaziji da optuži SFIO da time što traži u Francuskoj generalni štrajk u slučaju rata,

²⁶⁰ Interpretaciju te diskusije daje: Istorija Vtorogo Internacionala II, 325.

²⁶¹ Kongresi, II, 362 i 363.

čini ono što sa svoje strane nije spremna da čini i njemačka socijal-demokracija, te tako jednostavno izlaže zemlju germanskoj opasnosti. Iako je kongres Internacionale odbio Vaillant-Keir-Hardieovu rezoluciju i njen generalni štrajk, ipak je bilo sasvim jasno da je većina na kongresu intimno bila za tu rezoluciju.²⁶² Uteg najjače socijalističke sekcije bio je prevelik a da ne bi pretegao; ali isto tako, kongres nije mogao izričito ni odbaciti tu rezoluciju — nađena je lijepa forma: ta je rezolucija ostavljena za idući kongres.²⁶³ I taj kongres Internacionale pokazao je da je SFIO najdalje išao — a zbog političkih sloboda i mogao ići — u zahtjevima i sredstvima za održavanje mira.

Bazelski kongres Internacionale, održan u vrijeme bure izazvane talijansko-turskim i balkanskim ratom, ponovo je pokazao dubinu i konzistentnost SFIO-ove doktrine mira. Čuveni Jaurèsov govor u katedrali koji razrađuje Schillerov moto »Vivos voco, mortuos plango, fulgura frango!«, završava se: »Izazivajući ratnu opasnost, vlade treba da misle na to da bi narodi mogli da naprave jednostavnu računicu da će ih sopstvena revolucija stajati manje žrtava nego rat s drugima« zapravo sadrži duh usvojenog manifesta.²⁶⁴ Jaurès je izvjestilac jedine točke dnevnog reda kongresa, time je ne samo njemu nego i francuskoj partiji odano priznanje borca za mir.

SFIO i nakon toga na kongresu u Brestu 1913, Amiensu 1914. i Parizu 1914. razmatra pitanje mira. Posljednji kongres — pariški — koji se održava neposredno pred rat i u atmosferi rata, još je dalje razradio taktiku protiv rata — parlamentarnim sredstvima: odbijanje kredita, obavezna arbitraža, opće razoružanje, ukidanje tajne diplomacije i objavljivanje tajnih ugovora, a dodao je: generalni štrajk, istovremeno i međunarodno organiziran u svim zainteresiranim zemljama, i najaktivniju agitaciju i akciju u narodu« te još jednom ponovio stav Internacionale: »Ako izbije rat, dužnost je radničke klase da iskoristi događaje kako bi ubrzala slom kapitalističkog režima.«²⁶⁵ I taj kongres pokazao je da je odnos snaga Jaurès: Guesde = 1690 : 1174, tj. u korist Jaurèsova aktivnog antimilitarizma.

Tako je SFIO u periodu 1905—1914. socijalizam pomirio s nacijom, a mir učinio preduvjetom socijalizma, pošto je ocijenio da je rat za buržoaziju bijeg od socijalističke evolucije. Vaillant je to izrazio frapantnom formulom: »Na ovom rastućem putu prema svojoj emancipaciji, proletarijat je iznenada našao pred sobom kapitalizam naoružan od glave do pete, kapitalizam militaristički naoružan.«²⁶⁶

²⁶² Isto, II, 365.

²⁶³ Na tom kongresu u komisiji: Radek: »Držanje koje je zauzela nemačka socijal-demokratska parlamentarna frakcija po pitanju borbe protiv naoružanja ne može da se motivira socijaldemokratskim argumentima.«; a Tucović: »...nemačka socijaldemokratija (je) diskreditovana u očima srpskog radništva, pošto ona ne istupa sa potrebnom energijom protiv zavojevačkih težnji velikih država i ne zauzima se dovoljno za male balkanske narode, koji su izloženi žaokli velikih sila.« Kongresi..., II, 450 i 456.

²⁶⁴ Istorija Vtorogo Internacionala, II, 347 donosi Lenjinovu ocjenu te rezolucije. Navedeni je citat iz: Kongresi, II, 505.

²⁶⁵ Louis, n. dj., 308.

²⁶⁶ Ligou, n. dj., 215; istu misao izrazio je Engels već 1886. u pismu Lafargueu.

Vidjeli smo kako je SFIO, i u okviru Internacionale, najviše isticao pored parlamentarnih i vanparlamentarna sredstva protiv rata. Neki smatraju²⁶⁷ velikim nedostatkom SFIO, posebno njena vođe Jaurès, to da nije izgradio juridičku koncepciju i juridičke instrumente za održanje mira. Takav mi se stav čini, prije svega, poniklim na nepoznavanju prakticističkog duha SFIO-a, a zatim i na nepoznavanju prilika i sredstava međunarodne politike pred prvi svjetski rat, kad je već i ideja arbitraže i Haškog suda ličila na utopiju. Osim toga nije sasvim osnovano da SFIO nije imao nikakvu juridičku koncepciju mira: međunarodni sud, arbitraže su dio međunarodnog juridičkog mehanizma. Vrijeme pred prvi svjetski rat je, još uvijek, vrijeme apsolutnog državnog suvereniteta i autoriteta, i mjera koja bi uspostavljala »međunarodni suverenitet« bila bi ne samo daleko od realnosti nego i od teoretske slobode u svijetu koji je već potpuno polariziran antagonizmom. Za SFIO, kao i Internacionalu, kad se apelira na međunarodne snage, onda se apelira na nacionalni proletarijat, na proletarijat pojedinih zemalja; nacionalni plan je najvažniji i za socijaliste; SFIO uviđa da je nacionalno polje — polje realne akcije.

Problem mira nužno je otvorio problem armije. Na tom planu SFIO, odnosno Jaurès, razvio je interesantne ideje.

Uloga armije u političkom životu pokazala je njenu reakcionarnost. Ona je pokazala da armija ne odražava suvremene tokove ni dušu nacije, da postoji moralni raskorak između oficirskog kadra i vojnika, da je oficirski kadar po svom porijeklu, po svom odgoju i ograničenoj naobrazbi — daleko od suvremenog života i demokracije. Takva slika i uloga armije bila je i u drugim zemljama, pa je Internacionala u svojim uzastopnim rezolucijama svoj protest protiv militarizma povezivala s napadima na stajaću vojsku te tražila ukidanje te profesionalne kaste i njeno zamjenjivanje narodnom milicijom. To su bile i ideje SFIO-a; ali za razliku od svih partija Internacionale, SFIO se najviše pozabavio konkretiziranjem i realiziranjem ideje narodne milicije.²⁶⁸ Za Francusku je ideja narodne milicije — pored vrijednosti sredstva za dokidanje jednog reakcionarnog faktora — bila faktor jačanja nacionalne obrane, a istovremeno garancija za slobodu susjeda.²⁶⁹ Naime, Njemačka sa svojim stanovništvom od preko 60 milijuna (Francuska manje od 40 milijuna) i svojim ekonomskim potencijalom mogla je držati pod oružjem gotovo dvostruko više vojnika nego Francuska. Zamišljajući rat kao isključivo obrambeni, a predviđajući da će on biti dugotrajan, SFIO je smatrala da je naoružanje naroda spas ne samo od profesionalnog militarizma nego i od eventualne njemačke agresije. Te koncepcije najranije je počeo razvijati Jaurès; nasuprot vladinu stavu o kratkom i munjevitom ratu, u kome uloga pripada gotovo isključivo uvježbanom kadru, te da bi bio apsurd njemačkim regularnim trupama izložiti francuske neizvježbane rezerviste i naoružani narod, SFIO, posebno Jaurès, suprotstavlja svoje stavove. 20. prosinca 1911. Jaurès upozorava Skupštinu: »Neka se ne zamišlja kratak rat koji će se svršiti sa nekoliko udaraca groma i nekim sevanjem

²⁶⁷ P. Ramadier, L'éloquence de Jean Jaurès, Revue socialiste, juillet, 1952; n. dj., 216.

²⁶⁸ Isto, 217.

²⁶⁹ Isto, 218.

munja: između zaraćenih strana strahoviti i spori sukobi, ...²⁷⁰, jer »... Njemačka neće izvršiti samo, ... (govorio je on u skupštini 10. juna 1913) iznenadni napad, već... će ona izvršiti i napad u masama. Da, što je moguće brži ofenzivni pokret!... Ali sa efektivima za koje se misli da će brojno biti veće no naših.²⁷⁰ A na to je nadovezivao ideju koju je već 7. ožujka 1895. izrazio riječima:« ... ali ne treba reći ovom narodu koji se toliko puta, podigao poslije prvog poraza, da je cijeli rat u prvim borbama, da je cijela otadžbina u prvim bataljonima. Naprotiv, treba mu dati zgodnom organizacijom rezerve, koja je u stvari najveći dio vaše aktivne vojske, istinsko, nepokolebljivo i iskreno osjećanje da iza prvih bataljona postoji ogromna rezerva odbrambenih snaga koju prvi porazi neće oslabiti, koja neće nikad biti iscrpljena i koja će najzad zamoriti strpljenje i jogunluk napadačev.²⁷⁰ Te ideje zastupa SFIO, i to posebno na svom kongresu u Brestu u ožujku 1913; povod je vladin nacrt zakona kojim bi se ponovo uveo trogodišnji vojni rok.²⁷¹ Kongres je nakon duge diskusije i naročito govora Vaillanta i Pressenséa usvojio rezoluciju koja vladin nacrt naziva »dokazom imperijalističke i šovinističke politike« i suprotstavlja mu »obrazovanje milicije, naoružanjem celokupnog naroda« smatrajući to »jedinim načinom da se obezbedi nacionalna odbrana« i da se smanje vojni izdaci »koji su opasni i smrtonosni za ekonomski i socijalni život nacije; pozdravljajući akciju alzaško-lorenskih socijalista, rezolucija izražava solidarnost s onima koji »ni po koju cenu ne žele revanš koji bi doveo u sukob Francusku i Nemačku«; rezolucija poziva na »najodlučniju akciju za francusko-nemački sporazum«. ²⁷² Izraz tih stavova nije samo kritika koju su u Skupštini poslanici SFIO-a Vaillant, Thomas, Bracke, Sembat i Jaurès uputili na vladin projekt nego i protuprijedlog zakona koji je 17. lipnja 1913. podnio Skupštini Jaurès. Jaurès je već 1910. postao u ime SFIO-a²⁷³ član parlamenarne komisije za nacionalnu obranu. Otada on ne samo aktivno proučava taj problem nego toj komisiji i Skupštini podnosi prijedloge koji su kasnije uobličeni i objavljeni pod nazivom »Armée nouvelle«. ²⁷⁴ U svom prijedlogu, koji je Skupštini podnio u lipnju 1913, Jaurès je zadržao osnovne ideje iz Armée nouvelle²⁷⁵, ali ih je iznio u jednom »kompromisu«, koji »nije ili nije još, sistem milicije«, ali je ipak na tom putu i bolji je od vladina nacrt, koji je »plagijat njemačkog militarizma«. ²⁷⁶ U obrazloženju Jaurès je istakao: »Protiv masivne invazije, pripremiti masivan otpor«, a naročito »stopiti u jedno ono što se naziva rezerva i ono što se naziva aktiva, u jednu jedinu armiju, naoružanu naciju« i to će Francuskoj osigurati obranu, makar bila izolirana, a ona to uglavnom jest i pored varke ruskog saveza, »jer nipošto ne možemo računati na rusku suradnju«. ²⁷⁶ Jaurès je ocijenio trulost apsolutizmom napuhanog ruskog medvjeda. Bit Nove armije je obrana jer »Svaki rat je zločinački, ako nije odbrambeni«. ²⁷⁷ Ipak, Skupština

²⁷⁰ Jaurès, Internacionalizam, uvod, 16—17.

²⁷¹ Tj. ponovo se vraća rok po zakonu iz 1889, koji je bio 1905. smanjen na dvije godine.

²⁷² Louis, n. dj., 306; Ligou, n. dj., 219.

²⁷³ Gogouel, Histoire, 471; Ligou, n. dj., 217.

²⁷⁴ O ozbiljnosti Jaurèsove studije ovoga problema: Ligou, n. dj., 217.

²⁷⁵ Sumarno su te ideje izložene u: Bastiać, n. dj., 62; Jaurès, Internacionalizam, u predgovoru, 21.

²⁷⁶ Ligou, n. dj., 219; Louis, n. dj., 316.

²⁷⁷ Jaurès, Internacionalizam, u predgovoru, 22.

je odbacila Jaurèsov prijedlog sa 496 protiv 77 glasova, tj. prijedlog je dobio uglavnom samo sve glasove poslanika SFIO.²⁷⁸

I u pogledu narodne milicije interesantno je pogledati u kakvom odnosu stoje stavovi SFIO-a prema stavovima Internacionale. To pitanje pretresao je kongres u Stuttgartu u kolovozu 1907. i svoj stav izrazio u rezoluciji »Militarizam i međunarodni sukobi« riječima: »U demokratskoj organizaciji vojske narodnoj miliciji namesto stajače vojske, kongres vidi bitnu garanciju za to da se napadački ratovi onemoguće i da se olakša savlađivanje nacionalnih suprotnosti.«²⁷⁹ Tu rezoluciju Internacionala je usvojila nakon prijedloga, od kojih je Vaillant-Jaurèsov tražio: »razoružanje buržoazije, a naoružanje radničke klase uvođenjem opšte vojne obaveze«²⁸⁰, a Bebelov »U demokratskoj organizaciji odbrambene armije, koja obuhvata sve one koji su sposobni da nose oružje, kongres vidi bitnu garantiju za to da se napadački ratovi onemoguće...«²⁸⁰ dakle Bebelov prijedlog uključuje naoružanje svih bez obzira na klasnu pripadnost. Interesantno je i to da su se ideji naoružanje naroda protivili delegati upravo onih zemalja u kojima je narodna milicija već vjekovne tradicije: SAD i Švicarska; pridružila im se i engleska delegacija; svi su oni istakli opasnost militariziranja nacije putem narodne milicije; Englezi su istakli da naoružanje naroda za njih znači ne samo nazadak u komparaciji s njihovom plaćeničkom vojskom nego i to da u Engleskoj upravo buržoazija traži opću vojnu obavezu; oni su istakli da bi se ideja općeg naoružanja dala prihvatiti kad bi socijalisti imali mogućnost da omladinu odgajaju u duhu antimilitarizma, i internacionalizma i tako je pripremili da oružje upotrijebe »kako treba«.²⁸¹ Argumentacija na kojoj su inzistirali delegati Švicarske i SAD bila je da narodna milicija postaje oruđe u rukama oficira iz vladajuće klase koji miliciju upotrebljavaju protiv naroda.²⁸² Izvjestilac na plenumu Vanderveđe je rekao: »Stoga smo odustali od traženja naoružanja naroda za srećne zemlje koje nemaju stajaću vojsku u kontinentalnom smislu.«²⁸³

Dakle, stav SFIO-a u osnovi se podudara sa stavom Internacionale, jedino što SFIO traži naoružanje »radničke klase«, a ne »demokratsko naoružanje naroda«. Rat je uvelike opravdao Jaurèsove procjene o dugom i iscrpljujućem ratu, o ratu u kome cijela nacija postaje armija, ali — čini se i to — da je Jaurès precijenio ulogu »nove armije« u smislu da je narod usvojio socijalističke i pacifističke ideje i da će oružje i rat iskoristiti za klasno oslobođenje. U svakom slučaju, SFIO i Jaurès su idejama o »novoj armiji« pokazali da su ocjenama o suvremenom ratu kao totalnom ratu nacija bili bolji »vojni stručnjaci« od profesionalaca iz generalštaba.

I najzad, u kompleks rat, imperijalizam i nacionalizam ulazi i kolonijalno pitanje. Već na Pariškom kongresu Internacionale 1900. R. Luxemburg izjavljuje: »Militarizam i kolonijalna politika su samo dva različita vida u kojima dolazi do izražaja jedna svjetska politika.«²⁸⁴ Ako je to ikome jasno, onda je

²⁷⁸ Bonnefous, n. dj., I, 347; Gogouel, Histoire, 457; Chastenet, n. dj., IV, 120.

²⁷⁹ Kongresi, II, 218.

²⁸⁰ Isto, II, 250 i 249.

²⁸¹ Isto, II, 221, 276, 277.

²⁸² Isto, II, 221.

²⁸³ Isto, II, 221.

²⁸⁴ Isto, I, 440.

SFIO-u; francuski imperijalizam, nacionalizam i šovinizam branili su marokansku krizu i iz nje crpili sokove »germanske opasnosti«, »ugrožene domovine«. Maroko je prizivao Alsace-Lorraine. Upravo kolonijalne pretenzije Rusije, koje nisu ulazile u francusku interesnu sferu, učinile su je (pored onoga: »saveznik iza leđa neprijatelja«) neminovnim saveznikom. Fashoda je jedno vrijeme oživila Jeanne d'Arc, Napoleona i anglofobiju koja se izražavala i ovako: »Njemačka, to je protivnik; Engleska, to je neprijatelj od juče, danas i od uvijek.«²⁸⁵ ali, Maroko i posebno konferencija u Algesirasu 1906 — Englesku su učinile saveznikom, a Njemačku neprijateljem. Jaurès je prestao biti »Sir Jaurès« da bi postao »Herr Jaurès«. Naime, već prije ujedinjenja, socijalisti — posebno Jaurès — ustali su protiv nacionalizma i kolonijalizma; gedisti su već 1902. zauzeli načelan stav protiv kolonijalizma²⁸⁶; u isto vrijeme i PSF, posebno Jaurès, u Skupštini napadaju »ekspanzionističku ratničku politiku kolonijalizma«, iako ostavljaju mogućnost kolonijalizma putem »pacifističke penetracije«.²⁸⁷ U Jaurèsovoj koncepciji sporazuma kolonijalna politika Francuske i Njemačke mogla bi biti čak faktor mira; ali kad su događaji pokazali da je to upravo faktor razdora, PSF napušta tu koncepciju i postaje ljuti protivnik borbenog kolonijalizma. Jaurès je uvidio opasnost »civilizatorske ekspanzije« ne samo u tome da ona dovodi do sukoba s drugim imperijalističkim silama nego i u tome što ta politika i u samoj sebi krije opasnosti: »Ako se Marokanci pobune, ubijati će ih se i bit će pozvane u pomoć crne trupe koje će biti obavite pohvalama, koje će biti obasjane slavom i koje će se tako pripremiti da interveniraju u francuskim poslovima onoga dana kad bude trebalo ukrotiti narod koji pati. Eto plana gdje se kolonijalizam i reakcija, piraterija i represija kombiniraju«.²⁸⁸ Tako je ovdje realnost približila stavove PSDF i PSF, i pridonijela kreaciji antikolonijalne politike SFIO. Taj stav je zauzet na kongresu u Nancyju 1907, gdje je nakon referata P. Louisa jednoglasno²⁸⁹ usvojena rezolucija koja gotovo potpuno preuzima gedističku rezoluciju PSDF iz 1902; ona je definirala stav koji partija zauzima sve do 1914-te. Pa ipak, unutar SFIO-a postoje razlike koje su prethodile ujedinjenju, tj. pored načelnog odbacivanja »socijalističke kolonijalne politike« i »civilizatorske ekspanzije« postoje snage koje to dopuštaju. Te razlike ne dolaze do izražaja na kongresima partije jednostavno zato što to pitanje kongresi ne tretiraju; ali kad se to pitajne našlo na kongresu Internacionale u Stuttgartu, koji je od svih kongresa najpotpunije pretresao to pitanje, iskočile su razlike koje postoje unutar SFIO, i pokazalo se da je odnos snaga između onih koji dopuštaju »socijalističku kolonijalnu poli-

²⁸⁵ Ligou, n. dj., 225.

²⁸⁶ Ta rezolucija predstavljala je razradu rezolucije (u prvom redu njena četvrtog stava) koju je Internacionala jednoglasno usvojila na kongresu u Parizu 1900.

²⁸⁷ To je vrijeme »bloka«, tj. vrijeme kad PSF podržava vladu Combesa. U skupštinskoj debati od 23. III. 1903. Jaurès je rekao: »U Maroku Francuska ima prvorazredne interese... Poželjno je čak u interesu domorodaca u Maroku... da se ekonomska i socijalna akcija naše zemlje tamo produži i uspostavi... Francuska ima pravo na to tim prije što, isključivši svako iznenađenje i svako vojno nasilje, civilizacija koju ona reprezentira u Africi kod domorodaca svakako je superiornija sadašnjem stanju marokanskog režima.« — Vidi: Chastenet, n. dj., IV, 47, u bilješki br. 2.

²⁸⁸ Ligou, n. dj., 221.

²⁸⁹ Louis, n. dj., 310 u bilješki.

tiku« i onih koji je odbijaju, 12 : 10 u korist prvih.²⁹⁰ U diskusiji o tom pitanju ne sudjeluje ni Jaurès ni Guesde, i to ni u komisiji ni u plenumu, nego u ime većine francuske delegacije nastupa Rouanet (koji pripada žoresističkoj struji unutar SFIO), a u ime manjine Bracke (on pripada gedističkoj struji u SFIO); da Kongres usvoji tezu koja je bila i stav gedističke manjine u francuskoj delegaciji, uvelike je doprinio Kaucky, koji je dao najoštroumniju i najsažetiju analizu toga pitanja proglašivši kolonijalizam nečim što je *contradictio in adjecto* sa socijalizmom²⁹¹; ipak je Internacionala načelno odbacivanje »socijalističke kolonijalne politike« usvojila s tijesnom većinom od 127 mandata protiv 108 i 10 uzdržanih. Francuska delegacija je podijeljena: njena tijesna većina (12 glasova) glasa protiv odluke tijesne većine kongresa, a njena gedistička manjina (10 glasova) čini dio kongresne većine. Ovaj kongres Internationale pokazao je da je SFIO, u pogledu kolonijalne politike, složniji kad se radi o stavovima neposredne antikolonijalne politike nego kad se radi o doktrinarnim stavovima u pogledu kolonijalizma.

Time bismo iscrpili najvažnije dijelove doktrine SFIO-a. Na kongresima partije, a i u partijskom programu zauzimani su stavovi i o još nekim pitanjima, ali ta pitanja ne samo da nisu bila od važnosti za partiju nego više ulaze u sferu njene doktrinarne pasive; zato ih nismo ovdje ni izlagali.

4. SFIO kao realna politička snaga

a) Struktura francuskog društva u periodu 1905—1914; društvena baza političkog utjecaja SFIO-a

Da bismo mogli ocijeniti ulogu i značenje SFIO-a u predratnoj Francuskoj, moramo prije svega (najsumarnije) izložiti strukturu francuskog društva, dakle pogledati kvantum političke mase na koju može apelirati SFIO, da bismo onda mogli ocijeniti vrijednost onoga što je SFIO pribavio za stvar socijalizma.

Osnovno obilježje francuskog društva u ovom periodu je, ipak, stabilnost (dakako, ona uključuje laganu evolutivnost); stabilnost na ekonomskom, finansijskom, demografskom, političkom, pa i idejnom planu. Popis stanovništva, a i ostale statistike koje su vršene u vezi s popisom stanovništva od 1906, 1911. i 1913, pokazuje da su u demografsko-ekonomsko-socijalnoj strukturi nastupile vrlo male promjene. Period promjena koje su u Francuskoj nastupile za Drugog carstva i trajale do pred kraj stoljeća kao da je prestao. Posljedice tog stanja u bazi, i pored anarhosindikalizma i njegove revolucionarnosti, i pored prilično burnog perioda 1906—1908, jest prilična stabilnost u nadgradnji.

1913. godine Francuska ima 39,790.000 građana prosječne starosti 49 godina.²⁹² Od toga aktivno stanovništvo čini više od 50% ili točnije 20,210.000²⁹³ Kakva je struktura aktivnog stanovništva? Prema kriteriju na čijim sredstvima

²⁹⁰ Vidi glasanje povodom amandmana manjine; Kongresi, II, 177.

²⁹¹ Njegov govor vidi: Kongresi, II, 168.

²⁹² Chastenet, n. dj., IV, 163; 1906. Francuska ima 39,267.400 stanovnika prosječne starosti 46 godina; dakle, od 1906. do 1913. u Francuskoj je porast stanovništva jedva 1%.

²⁹³ »Od 18 miliona aktivnog stanovništva, 8 miliona je početkom ovoga veka živelo od poljoprivrede.« — P. Louis, n. dj., 275.

za proizvodnju radi²⁹⁴: 42% ili 8,582.000 su samostalni radnici, tj. oni rade na svojim sredstvima za proizvodnju, a 57,5% ili 11,628.000 rade za plaću, tj. oni su radnici uposleni kod drugoga; prema kriteriju grana aktivnosti (prema podacima iz 1911)²⁹⁵:

poljoprivreda i ribolov: 42,2% aktivnog stanovništva
u industriji 38,6% aktivnog stanovništva
u trgovini : 10,6% aktivnog stanovništva
funkcionari i slobodne profesije : 6,4% aktivnog stanovništva

Što se tiče aktivnog stanovništva zaposlenog u poljoprivredi, njegova struktura po kriteriju odnosa rada i sredstava za proizvodnju, jest takva da od 8 milijuna toga stanovništva²⁹³

4,000.000 su vlasnici koji sami obrađuju svoju zemlju
1,300.000 oni koji zemlju izdaju u zakup ili napolicu
2,700.000 nadničara, dakle poljoprivredni radnici²⁹⁶

Dakle, više od trećine aktivnog stanovništva u poljoprivredi su radnici-bezemljaši; odatle za SFIO velika važnost njena agrarnog programa.

Što se tiče strukture aktivnog stanovništva zaposlenog u industriji, transportu i trgovini (također prema kriteriju odnosa rad-sredstva za proizvodnju) broj onih koji su prodavali radnu snagu iznosi 6 milijuna.²⁹⁷ Ali za socijalizam nije važan samo broj radnika-proletera i njegov količinski odnos prema ostalim klasama nego je također važna, mogli bismo reći čak važnija, struktura samog proletarijata. Naime, samo industrija, i to krupna industrija, koncentrirana proizvodnja stvara proletarijat socijalističke svijesti. U Francuskoj predratnog perioda takvog proletarijata je malo; to je posljedica usitnjenosti francuske industrije: od 900.000 poduzeća samo njih 10.000 zapošljava 50 ili više radnika²⁹⁸, a takva poduzeća, s izuzetkom Pariza i Lyona, u većini gradova čine vrlo mali postotak.²⁹⁹

Dakle, potencijalna masa onih na koje može apelirati SFIO vrlo je velika. Ta je masa još veća ako se radnicima u industriji, transportu i trgovini doda još preko 2,5 milijuna radnika u poljoprivredi. Od sve te mase SFIO može, najmanje, očekivati glas prilikom izbora. Pa ipak, u periodu koji obrađujemo ta masa svoje glasove daje, uglavnom, radikalima i radikalsocijalistima; ona još uvijek

²⁹⁴ U Francuskoj je danas (tj. 1967) aktivno 45% stanovništva; podatak iz »Vjesnika« od 6. V. 1967, članak »Čudo bez posla i lijeka«.

²⁹⁵ Ali i tu su promjene vrlo male, i to u korist uposlenih u industriji i službama. Chastenet, n. dj., IV, 149.

²⁹⁶ Chastenet, n. dj., IV, 149.

²⁹⁷ S. Mallet, *La nouvelle classe ouvrière*, Paris 1963, 35, navodi da je broj uposlenih u industriji i transportu 1906. iznosio 6,338.000. Dolléans, n. dj., 31 — da je u Francuskoj već 1902. samo u industriji uposleno 3,285.911 radnika. P. Louis, n. dj., 230 iznosi da je koeficijent industrijskih najamnih radnika 1906. iznosio 365 na 1000 stanovnika, a zaposlenih u saobraćaju 92 na 1000 stanovnika, dakle koeficijent najamnih radnika u industriji i saobraćaju skupa je 457 na 1000 stanovnika. Tarle, n. dj., II, 322: — »najamnim radom bavilo se u Francuskoj (po popisu od 1906. god.) samo 38% radnog stanovništva tj. 7,9 miliona ljudi«. Chastenet, n. dj., IV, 16, navodi da je 1906. broj najamnih radnika u industriji i trgovini bio 5,700.000.

²⁹⁸ Chastenet, n. dj., IV, 161.

²⁹⁹ Mallet, n. dj., 35.

izlaz iz svojih teškoća ne traži u promjeni ekonomske strukture, nego u političkoj, parlamentarnoj demokraciji. Francuski proletarijat toga doba je — generalizirajući — proletarijat po objektivnom, ali ne i subjektivnom, ideološkom kriteriju; a proletarijata u pravom i suvremenom smislu nema bez oba elementa. Takav proletarijat i njegova ideološka struktura ne zadovoljava ni one koji nisu strogi pri kačenju proleterske i socijalističke etikete; sindikalni vođe (a mora se priznati da su oni bili u direktnoj vezi s proletarijatom, dakle ga dobro poznaju) takvo stanje nazivaju »egoizmom«, »duhovnom lijenošću«; čak te atribute pripisuju i sindikaliziranim radnicima, a oni ne čine ni petinu od ukupnog broja industrijskih radnika i smatrani su svijesnim dijelom proletarijata.³⁰⁰ A takav, klasno neizgrađen proletarijat čini golemu većinu ne samo u odnosu na ukupan broj »prodavalaca radne snage« nego i na ukupan broj stanovništva; po »čisto« klasnom kriteriju i prema aproksimativnim ocjenama Chastenet zaključuje da je od oko 40 milijuna stanovništva 1913. buržoaskoj klasi³⁰¹ pripadalo 7 milijuna³⁰², dakle ni jedna petina stanovništva³⁰³. Ali ostalo nije bio ni proletarijat, ne u suvremenom smislu riječi; štaviše, mogli bismo reći da je broj proletarijata u suvremenom smislu riječi bio daleko manji nego buržoazije. Golemi dio tadašnjeg stanovništva Francuske čini međuklasu; ono što P. Louis veli za period do 1905. »To je bila zbrka klasa i dijelova klasa, kojoj se ni proletarijat nije oteo«³⁰⁴ čini mi se da faktički važi za proletarijat, u njegovu najvećem dijelu, sve do 1914; jer po svojoj ideologiji, po svojim htijenjima, a i po svom porijeklu to je sitna, osiromašena buržoazija, koja jedva čeka da se ponovo vrati u krilo buržoazije. I ovdje se pokazala superiornost Lenjinove ocjene tadašnje Francuske koju naziva »sitnoburžoaskom«. To radništvo, koje je po svojim uvjetima života daleko zaostajalo iza njemačkog radništva, trebalo je oteti sitnoburžoaskoj ideologiji i privući u tabor socijalizma. Grojlih, predstavnik Švicarske, u zaključnom govoru na Bazelskom kongresu Internacionale rekao je: »Milioni proletera koji još nisu s nama vise kao olovni teg na našem pokretu, to su mrtvi koji treba da ustanu! (Buran aplauz).«³⁰⁵ Ako je i za koga to važilo, onda jest za Francusku. SFIO je u tom pravcu mnogo napravio, u tome je njegova zasluga; u svijetu sitnoburžoaske ideologije i nacionalizma on je, s puno muke, unio ideju socijalizma i internacionalizma³⁰⁶; pionirski koraci nisu krupni, ali su izuzetno teški.

Sada ćemo razmotriti kakvim sredstvima i kakve rezultate je postigao SFIO u takvom svijetu.

³⁰⁰ Dolléans, n. dj., 202.

³⁰¹ »Buržoaska klasa« definirana kao »oni koji nešto posjeduju« — Chastenet, n. dj., IV, 151.

³⁰² Chastenet, n. dj., IV, 151.

³⁰³ Na Amsterdamskom kongresu Internacionale 1904. Jaurès: »Na skupovima koje sam ranije zajedno sa njim držao, Ged je često govorio da je najviše dve stotine hiljada ljudi lično zainteresirano za održanje kapitalističkog poretka«. — Kongresi . . . , II, 54. Pod ovim »dvije stotine hiljada« treba prije svega shvatiti »konzervativna buržoazija koja se protivi parlamentarnoj demokraciji i bilo kakvim socijalnim promjenama«.

³⁰⁴ Louis, n. dj., 233.

³⁰⁵ Kongresi, II, 536.

³⁰⁶ Ligou, n. dj., 205 opisuje teškoće na koje je nailazila socijalistička propaganda, pogotovu na selu; on citira Sembata: »Pitalo nas se kakvu budućnost rezerviramo za sitne posjednike. Svi ti čestiti ljudi . . . slušali su naše odgovore sa nepovjerenjem.«

b) *Snaga SFIO-a*

ba) *Snaga SFIO-a mjerena brojem članova*

Snaga partije može biti mjerena različitim kriterijima. Ti kriteriji nisu svi uvijek iste važnosti za svaku partiju. Za partiju poput SFIO-a, čija bit nije svedena na osvajanje glasova pri izborima, nego joj je cilj totalna transformacija individua i čitavog društva u pravcu izgradnje socijalizma, svakako je osnovni kriterij njene snage broj članova partije. Svaki kongres partije na jedan se ili drugi način pozabavio problemom ekspanzije partije, i to ove mjerne brojem novih članova.

Budući da su kongresi SFIO-a uvijek bili oblik sumiranja rezultata proteklog rada te mjesto gdje se izgrađuje taktika za period do drugog kongresa, kongresi su zauzimali prvorazredno mjesto u životu partije i bili indikator njene snage. Izlažući doktrinu SFIO-a, pozabavili smo se sadržajem rada tih kongresa, a sad ćemo ih nabrojati po redu, navodeći glavne teme kojima su se bavili, broj članova koji partija ima u tom času te porast koji je partija zabilježila u broju članova u odnosu na broj članova na prethodnom kongresu.

Prvi kongres ujedinjenja, Pariz, sala Globe travanj 1905;

tretira problem ujedinjenja, tj. idejnu i organizacionu bazu partije.

Drugi kongres, Chalons-sur-Saône, listopad-studeni 1905;

tretira gotovo usključivo pitanje izborne taktike; partija ima 36.688 članova.³⁰⁷

Treći kongres, Limoges, studeni 1906;

tretira odnos partije prema sindikatima i pitanje militarizma, odnosno ratne opasnosti; partija broji 43.462 člana, dakle porast od 8274 članova.

Četvrti kongres, Nancy, kolovoza 1907;

tretira militarizam, ponovno odnos partije i sindikata, kolonijalno pitanje, pravo glasa za žene, useljavanje i položaj stranih radnika³⁰⁸; partija broji 48.237 članova, povećanje 4775 članova.

Peti kongres, Toulouse, listopad 1908;

tretira pitanje klasne borbe i odnos partije prema reformama, odnosno revoluciji; partija ima 49.340 članova, tj. povećanje za 1.111 članova.

Šesti kongres, Saint-Etienne, travanj 1909;

tretira izbornu i agrarno, odnosno seljačko pitanje; partija ima 51.692 člana, povećanje od 2344 člana.

Sedmi kongres, Nîmes, veljača 1910;

tretira pitanje reformi, a u vezi sa zakonom o penzijama radnika; partija ima 53.928 članova, povećanje 2236 članova. Taj je kongres nastavljen na sesiji³⁰⁹ u Parizu, u srpnju 1910, koji u vezi s budućim kon-

³⁰⁷ U ujedinjenu partiju PSDF je unijela nešto veći broj članova nego PSF; ali imajući u vidu organizacione principe i taktiku svake od tih partija, manji broj članova PSF nije točan odraz njene političke snage.

³⁰⁸ U Francuskoj je 1910. zaposleno 400.000 Talijana. Tarle, n. dj., II, 327.

³⁰⁹ Kod Louisa druga sesija kongresa označava se kao kongres; vidi: Louis, n. dj., 294; Ligou, n. dj., 181.

- gresom Internacionale tretira: nezaposlenost, socijalno zakonodavstvo (u vezi s tim uopće pitanje reformi), rat i mir, te pitanje kooperativa. Osmi kongres, Saint-Quentin³¹⁰, travanj 1911; tretira: nacionalizaciju željeznice, komunalnu upravu, agrarno pitanje; partija ima 63.358 članova i zabilježila je dotada najveći porast od 9450 članova.³¹¹
- Deveti kongres, Lyon, veljača 1912; tretira: odnos partije i sindikata, zatim pitanje članstva socijalista u framasonskim ložama; partija broji 63.657, a zabilježila je (nakon godine najvećeg porasta) najmanji porast od 299 članova.
- Deseti kongres, Brest, ožujak 1913; tretira: rat i mir (u vezi sa stavom partije prema zakonu o trogodišnjem vojnom roku) te naoružanje; partija ima 68.863 člana, porast 5260 članova.
- Jedanaesti kongres, Amiens, siječanj 1914; tretira: agrarno pitanje i pitanje izborne taktike (oba pitanja su u svijetlu borbe protiv rata i imeprijalizma); partija ima 72.765 članova, porast 3902 člana. I taj kongres produžen je na sesiji u Parizu, u srpnju 1914; tretira: rat i mjere koje proletarijat treba da poduzme.³¹²

Dakle, što se tiče članstva — SFIO je u neprestanom jačanju, te u razdoblju od 10 godina udvostručuje broj svojih članova. Ali broj članova SFIO-a i njegov porast dobivaju realnu vrijednost tek kad su stavljeni u relacije. S ostalim partijama u Francuskoj ne mogu komparirati jer nemam podataka, ali treba reći da bi takva komparacija bila bez osobitog značenja, s obzirom na to da su gotovo sve ostale partije prvenstveno bile orijentirane na izborne uspjehe i dobivene glasove, a ne i na osvajanje novih članova; one na svojim kongresima niti iznose broj članova s onom preciznošću kao SFIO, niti tome pitanju pridaju onu važnost koju SFIO. Izborni uspjesi za njih su važniji indikator: članstvo i učlanjivanje u njih daleko je od one ozbiljnosti i trajnosti koju poznaje SFIO;³¹³ i što se u partijskoj konstelaciji pomičemo više udesno, to se partijskoj organizaciji i članstvu u njoj pridaje manja važnost. Zato je za komparaciju važnije posegnuti za sindikatima; oni su masovne i jedine masovne organizacije; u komparaciji s njima SFIO je, po broju članova, mala organizacija:

godina	učlanjeno u sindikate	od toga CGT	SFIO
1905.	836.000	300.000 ili više od 35%	43.462
1908.	957.000	400.000 ili više od 40%	49.340
1960.	977.000		53.928
1912.	1,064.000	600.000 ili 60%	63.657
1914.	1,026.000		72.765

³¹⁰ I taj kongres održao je drugu sesiju u Parizu, gdje se raspravljalo pitanje revizije statuta.

³¹¹ To je ujedno i najveći porast do prvog svjetskog rata.

³¹² O kongresima: Louis, n. dj., 294 i dalje; Ligou, n. dj., 183.

³¹³ Gogouel, Histoire, 368.

Iz tih podataka^{314 315 316} mogli bismo zaključiti da SFIO u periodu 1905—1914, ne samo u komparaciji s ukupnim brojem proletarijata nego i u komparaciji sa brojem sindikaliziranog proletarijata nije izašao iz okvira koji označava pojam »kadrovska grupa«. SFIO ne okuplja ni 1% proletarijata, odnosno svega 5—8% sindikaliziranog proletarijata.

U komparaciji s brojem članova socijalističkih partija u ostalim evropskim zemljama, u kojima su socijalno-ekonomske prilike kao i u Francuskoj, SFIO također izgleda malobrojan^{317 318}:

	Belgija	Egleska	Njemačka	Danska	Francuska
1905.	117.000	921.280	400.000		34.688
1907.		1,072.000	530.000		48.237
1908.				34.078	49.348
1909.			633.000		51.692
1910.		1,430.000			53.928
1911.	223.000		836.000		63.358
1912.			970.000		63.657
1913.				48.985	68.863
1914.				57.115	72.765

Svakako da bi ovakva brojnost partije — odnos broja njena članstva prema broju stanovništva, proletarijata i sindikaliziranog proletarijata — davala sliku malo značajne političke snage ako ne bismo posegnuli i za drugim komparacijama i mjerilima. Koliko god je SFIO stavljao akcent na svoje svojstvo kadrovske partije, na to da je za njega bitan broj članova, a ne dobivenih glasova na izborima³¹⁹, ipak nije mogao potpuno i uvijek ostati na tom principu³²⁰, odnosno nije se mogao potpuno odreći sudbine i položaja ostalih francuskih partija, pa je i on uostalom kao i druge partije Internacionale svoju snagu počeo sve više mjeriti brojem poslaničkih mjesta, odnosno dobivenih glasova, tj. postaje partija parlamentarne borbe i parlamentarnih uspjeha. Faktički, takav stav nije bio toliko posljedica utjecaja reformizma u partiji koliko posljedica realnosti: za vanparlamentarnu akciju SFIO nije bio sposoban jer proletarijat koji je bio za vanparlamentarne metode bio je za onakve metode i onaj socijalizam koji mu je predstavio sindikalizam. A taj sindikalni socijalizam ne samo da nije htio udružiti svoje akcije s akcijama SFIO-a nego je vrlo nepovjerljivo gledao na svaki pokušaj partije da direktno utječe na

³¹⁴ »U svakoj struci bio je samo mali broj sindikalno organiziranih« Louis, n. dj., 282.

³¹⁵ Pa i onda kad SFIO ima najveći broj članova (tj. 1914), i onda ih on ima »manje... no što ih ima jedna berlinska organizacija njemačke socijal-demokratije.« — Tarle, n. dj., II, 282.

³¹⁶ Broj članova SFIO-a i sindikata u: Louis, n. dj., 281; Gogouel, Histoire, 497; Dolléans, n. dj., 147 u bilješki, i 189.

³¹⁷ »... francuska partija nije postigla rezultate kakve vidimo kod političkih partija u drugim zemljama.« — P. Louis, n. dj., 287.

³¹⁸ Tablica izrađena prema: M. D u v e r g e r, Partis politiques, Paris 1954, 88/89; Louis, n. dj., 273.

³¹⁹ Taj se stav naročito ispoljio i bio branjen na kongresu u Chalonu 1905, dakle na početku samog života partije.

³²⁰ To je naročito pokazao kongres u Amiensu u siječnju 1914, tj. uoči izbora u travnju 1914.

akcije proletarijata. Sindikalizam je tražio za sebe vanparlamentarnu akciju, parlamentarizam je, logikom fair playa, prepuštao partiji. Uz takvu »pogodbu« sindikalizam, u prvom redu CGT, bio je spreman dati svoje glasove za SFIO; to uvelike ubjašnjava broj glasova koje SFIO dobiva na izborima. Naime, među glasačima za SFIO nisu najbrojniji članovi, nego članovi sindikata: odatle oprez SFIO-a da ne ozlojedi sindikalizam, odatle njegova »želja« da svoju snagu mjeri izbornim rezultatima. Da bi bilo nemoguće nametnuti se sindikalizmu, najbolje pokazuju i u ovom periodu, kao i u onom koji mu prethodi, neuspjeli pokušaji gedista. Za ocjenu vanparlamentarnih akcionih mogućnosti, kao i za odnose u partiji (pri izlaganju organizacije SFIO-a vidjeli smo kolika je važnost federacije), ali i za izborne uspjehe veoma je važan geografski raspored partijskog članstva. Zato ćemo se malo pozabaviti time prije nego pređemo na izborne rezultate.

U času ujedinjenja najjače su federacija: Seine, Nord, Gironde i Allier. Među njima daleko su najjače: Seine sa 7388 članova i Nord sa 7130 članova, od kojih su višestruko slabije dvije slijedeće najjače: Gironde sa 1785 i Allier sa 1116 članova. Za vrijeme kongresa u Limogesu 43.462 člana partije raspoređena su tako da samo 8 federacija ima više od 1000 članova, i to ovim redom: Nord³²¹ 8300, Seine 6987, Gard 2220, Seine-et-Oise 1737, Gironde 1134, Bouches-du Rhône 1113, Aube 1150 i Hérault 1039 članova. Ne navodeći podatke za svaku godinu,³²² možemo reći da su 1909. godine 51.692 člana partije učlanjena u federacije od kojih samo njih 9 ima više od 1000 članova: Nord 10.400, Seine 8125, Pas-de-Calais 2500, Gard 1500, Isère 1200, Gironde 1188, Seine-et-Oise 1125, Bouches-du-Rhône 1076 i Haute Vienne 1000 članova. Situacija uglavnom ostaje i poslije ista; naime, pored federacija Nord i Seine, koje su višestruko najjače, postoji još samo 7—8 važnijih, od kojih ni polovina nema više od 2000 članova. Tako 1914. (za vrijeme Amienskog kongresa u siječnju 1914) dotada najveći broj članova partije 75.765 pripada ovim najjačim federacijama: Nord 12.310, Seinu 11020, Pas-de-Calais 3225, Gard 2400, Gironde 2212 i Haute-Vienne 2050 članova.³²³

Dakle, osim federacije Nord i eventualno Seine ostale su federacije teško ili nikako davale mogućnost neke akcije, pogotovo ako se ima u vidu broj i stav sindikata. Radi realnosti ovakvog stava možemo još vidjeti odnos članova SFIO-a prema broju stanovništva u departmanima s najjačim federacijama SFIO-a. Godine 1914. na 1000 stanovnika bilo je članova SFIO: Nord 6,5; Gard 5,7; Haute-Vienne 5,3; Aube 4,9; Vaucluse 4,5; Ardennes 4,5; Pyrénées-Orientales 2,9 i Seine 2,8.³²⁴ Dakle, federacija Nordu u svakom je pogledu naj-

³²¹ To postaje najjača federacija i ona će sa Seine na drugom mjestu ostati u tom rasporedu kroz čitav period do 1914. godine, i daleko ispred ostalih federacija; zbog toga se može na izvjestan način govoriti o SFIO-u kao fenomenu ta dva departmana; ipak to više u smislu ideološke organizacije nego u smislu političko-parlamentarne snage.

³²² Ti podaci mogu se naći u: Louis, n. dj., 288.

³²³ Louis, n. dj., 288; Ligou, n. dj., 183.

³²⁴ Ligou, n. dj., 184; Louis, n. dj., 288.

jača; gedizam je tu federaciju čvrsto držao i ona je izvor njegove moći u organima partije.³²⁵ Sada ćemo ovako izmjerene snage SFIO-a još izmjeriti izbornim rezultatima.

bb) *Snaga SFIO-a mjerena izbornim rezultatima*

Prije nego pristupimo izbornim rezultatima, potrebno je da izložimo programe na kojima je SFIO osvojio glasove, jer to nisu bili samo glasovi članova partije; naprotiv, broj dobivenih glasova dvadesetak je puta premašivao broj članova partije. Izloživši doktrinu SFIO-a, mi smo izložili ideologiju, sliku budućnosti za koju je SFIO vezao svoje sudjelovanje u političkom životu, a izloživši broj članova te partije — ocjenjujemo koliko je bilo ljudi koji su potpuno usvajali takvu ideologiju i vezali se za nju. SFIO je načistu s tim da su članovi partije jedno, a oni koji su spremni dati samo svoje glas pri izborima — nešto drugo; ti glasači ne traže sliku dalje budućnosti, oni traže najneposrednija politička obećanja i akcije. Zato je SFIO, koliko god na izborima ostajao i izlagao osnovne principe svoje ideologije, te principe pretakao u neposredne političke zahtjeve tj. za izbore je SFIO izrađivao posebne izborne prognoze. U ovome kontekstu treba ocjenjivati izborne uspjehe.

Svakako su najvažniji parlamentarni izbori, pa na kongresima koji prethode tim izborima izrade izbornog programa i taktike dominiraju; ako ti kongresi i raspravljaju kakvo drugo pitanje, ono dobiva izbornu nijansu.

Za parlamentarne izbore 1906. (prve s kojima se SFIO susreo) kongres u Chalonu izradio je ovaj proglas: nakon načelnog dijela »Postoji samo jedan način da se oslobodite, a to je da se kapitalistička svojina zameni kolektivnom svojinom, kojom ćete upravljati vi i za sebe, i koja će od sviju vas, sadašnjih najmanjih robova, učiniti udružene i slobodne proizvođače, . . .«³²⁶ proglas iznosi neposredne zahtjeve: osamsatni radni dan, sindikalna prava za sve državne službenike, šire socijalno osiguranje, progresivni porez na prihod, nacionalizacija, biračke liste s proporcionalnim predstavništvom; proglas ističe da su ti neposredni zahtjevi samo sredstvo jačanja proletarijata u cilju rušenja kapitalizma; proglas se završava dužim pasusom koji se odnosi na održanje mira. Izbori u svibnju 1906. održani su u situaciji kada su osnovni problemi globalne francuske politike: održanje mira (to je vrijeme Tangerske krize), odnos države i crkve te neke socijalne reforme.³²⁷ Izbori su pokazali kretanje javnog mnijenja u lijevo; »Nikada još, od proglašenja Treće republike, opći izbori za legislaturu

³²⁵ Prilikom izlaganja organizacije SFIO-a vidjeli smo da su federacije u osnovi čitave partijske organizacije i svakog odlučivanja u partiji. Takav organizacioni princip imat će posebne posljedice za vrijeme prvog svjetskog rata kad će tri jake sjeverne federacije Nord, Pas-de-Calais i Ardennes (u prvom redu najjača — Nord) — sve tri pod njemačkom okupacijom — nametnuti partiji stav »rat do pobjede«. Te su federacije to mogle jer su glasovi u organima partije bili raspoređeni po federacijama, i to proporcionalno snazi federacija prije početka rata.

³²⁶ Louis, n. dj., 290.

³²⁷ Zahtjeve za reformama pospješila je katastrofa u rudniku Courrières (Pas-de-Calais) 10. ožujka 1906; to je dovelo do vala štrajkova koji su prisilili vladu da ih guši čak upotrebom trupa, a zatim da uoči prvog svibnja pristupi i zatvaranju vođa CGT, itd. Bonnefous, n. dj., I, 6—17; Chastenet, n. dj., IV, 17; Dolléans, n. dj., 134.

nisu bili tako lijevo označeni kao oni od 6. svibnja 1906.³²⁸; iako ono »ulijevo« znači u prvom redu radikalsku ljevicu, ipak su i socijalisti, usprkos događajima koji su prethodili izborima, »okoristivši se republikanskim zamahom koji je zemlji dala vlada Combea«³²⁹, zabilježili znatan uspjeh. Na tim izborima kandidati SFIO-a u prvom su glasanju dobili 878.000 glasova^{330 331} i 54 poslanička mjesta^{332 333}; iako je SFIO smatrao da majoritetni izborni sistem ne daje pravu sliku njegova izbornog uspjeha, on je ipak izbore 1906. smatrao uspješnima, jer se uz 43.000 aktivnih članova dvadeset puta veći broj dobivenih glasova mora ocijeniti kao uspjeh. Za ocjenu odnosa između izbornog uspjeha i partije kao ideološke organizacije (drugo je što se tiče nje kao političke organizacije) veoma je uputno citirati P. Louisa, koji je kao istaknuti član SFIO-a aktivno sudjelovao u izbornim »igrama«: »Izborima se, besumnje, ne sme pridavati naročito značenje, a i socijalizam mnogih birača bio je sumnjive vrednosti, kao i socijalizam izvesnih izabranika. Mada je partija imala jedinstven program, koji je bio u načelu utvrđen na kongresu u sali Glob, . . . kandidati se nisu na njega mnogo pozivali, ili su ga čak i ignorisali.«³³⁴ Dakako da bi bilo sasvim krivo ovaj odnos između izbornih uspjeha i partije kao ideološke snage automatski prenijeti i na odnos izbora-partija kao politička snaga; dok se u prvom odnosu izborima ne treba pridavati veća važnost, za drugi odnos oni su skoro bitni (pogotovo u uvjetima individualizirane političke svijesti, u kojima se Francuska tada još uvijek nalazi); a da je izborima u ovom drugom svojstvu SFIO pridavao veliku važnost, najbolje pokazuje ozbiljnost priprema s kojima on ulazi u izbornu arenu. SFIO je svjestan da sa svojim malim brojem članova ne može računati na izborne pobjede. Zato on svoju izbornu propagandu upravlja na sve one lijeve snage koje je guvernamentalni radikalizam odbio i koje su tako bile pripremljene da se okrenu socijalizmu, toj tada jedinjoj političkoj snazi koja traži korjenite socijalne promjene.³³⁵ Pa ipak, Francuska tada još nije toliko

³²⁸ Bonnefous, n. dj., I, 18.

³²⁹ Ligou, n. dj., 228.

³³⁰ Louis, n. dj., 289; Ligou, n. dj., 228.

³³¹ Geografski raspored dobivenih glasova vidjeti u: J. G o g o u e l, Géographie des élections français de 1870—1951, Paris 1951, 62 i komparirati s kartom na str. 36. Ukupan broj onih čiji su glasovi pali za izabrane kandidate iznosi 5,209.606, a broj apstinenata i glasova koji su pali za neizabrane kandidate 6,382.000; dakle, prilikom izbora 1906. broj upisanih aktivnih birača je 11,591.606. Uopće na svim izborima koje ćemo tretirati broj građana s pravom glasa je oko 11,5 milijuna.

³³² Bonnefous, n. dj., I, 151.

³³³ Deveta legislatura ima 591 poslanika; vidi njihov raspored po »stranačkim« grupama u: Bonnefous, n. dj., I, 19; J. G o g o u e l - G. D u p e u x, Sociologie électoral, Paris 1951, 69.

³³⁴ Louis, n. dj., 289; Ligou, n. dj., 228; Bonnefous, n. dj., 19; Gogouel, Histoire, 440; Chastenet, n. dj., IV, 18. Svi ti autori iznose različite brojke što se tiče broja poslanika SFIO-a; najbolje objašnjenje kretanja broja poslanika u toku devete legislature daju: Ligou, n. dj., 230 (samo za SFIO) i Gogouel-Dupeux, n. dj., 79.

³³⁵ Louis, n. dj., 288.

³³⁶ Vrlo je uputno — sa stanovišta političke sociologije — pogledati kakav odnos postoji između najjačih federacija SFIO-a i departmana u kojima prevladava stanovništvo zaposleno u industriji; vidi: Gogouel, Géographie . . . , karte na str. 132 i 133 i zaključak autora na str. 131. Isto tako, radi ocjene odnosa socijalne strukture pojedinih departmana i broja palih glasova za SFIO po departmanima, vidi isto djelo, karte br. 26 i 27 i karte br. 58 i 59.

politički evoluirala da bi radikalizam postao desna snaga i glavni neprijatelj SFIO-a; naprotiv, desnica je još jaka, radikalizam je još uvijek lijeva snaga, jedina snaga koja je politički suparnik SFIO-a, ali i jedina partija s kojom SFIO može surađivati na izborima radi zajedničke borbe protiv desnice. Pitanje suradnje SFIO-a i radikala u drugom glasanju je osnovni, a gotovo i jedini problem izborne taktike SFIO-a. Vidjeli smo³³⁶ da je kongres u Chalonu zauzeo stav koji, iako ne znači izričitu zabranu te suradnje, ipak u principu (koji dopušta izuzetak) znači njeno napuštanje. Ne samo da su sami izbori 1906. pobudili živu diskusiju u partiji što se toga tiče, nego su još više to učinili municipalni izbori 1908. Ti izbori, koji su u uvjetima Treće republike jasan indikator kretanja javnog mnijenja, pokazali su »kriзу republikanske discipline«³³⁷; naime, na tim izborima nije došlo do sporazumijevanja SFIO-a s radikalima u drugom glasanju (ta je suradnja uvelike onemogućena Clemenceauovom reakcionarnom politikom), što je koristilo najviše desnici i dovelo do njenih izbornih uspjeha. Što se tiče samog SFIO-a, on nije mogao biti zadovoljan svojim uspjehom, koji se sastojao u osvajanju 197 općinskih vijeća³³⁸ od njih 35.912, koliko ih je tada birano. Te rezultate, a posebno izbornu taktiku (koja je, radi opozicije radikalima, išla — mada rijetko — čak i do suradnje s desnicom),³³⁹ mnogi su ocijenili kao »užasnu bruku«. ³³⁹ Što se tiče izbornih uspjeha, nije bilo bolje ni 1909. prilikom izbora jedne trećine senatora. Pridizanje desnice, nakon trijumfa ljevice prilikom izbora 1906, alarmiralo je i radikale i SFIO; u okviru SFIO-a pojačani su zahtjevi za »republikanskom disciplinom«, tj. zahtjevi za povezivanjem s radikalima i radikal-socijalistima u drugom glasanju. Na kongresu u Saint-Etienneu u travnju 1909. »tvrda struja« ipak je uspjela da partija ostane na rezoluciji iz 1905. godine. I za izbore 1910. SFIO je s mnogo pažnje izradio izborni proglas »Manifest radnicima Francuske«; taj se proglas, po svom sadržaju, ne razlikuje mnogo od onoga iz 1906; ne razlikuje se pogotovo u onom dijelu koji sadrži neposredne zahtjeve, gdje je novounesen samo zahtjev za ukidanje »izdataka za militarizam« (dakle je tu indirektno sadržan zahtjev za »novom armijom«); i ovaj proglas u pogledu vanjske politike traži »politiku mira i mirnog rješavanja sporova«.³⁴⁰

Na izborima za desetu legislaturu godine 1910. SFIO je zabilježio novi porast u odnosu na devetu legislaturu. Iako su ovi izbori u usporedbi s prethodnima označili izvjesno skretanje udesno, ipak je SFIO dobio 1,106.047 glasova u prvom glasanju,³⁴¹ dakle u odnosu na broj glasova dobiven na prethodnim izborima 228.000 glasova više; mjereno brojem poslaničkih mjesta, SFIO je zabilježio porast od 20 novih poslaničkih mjesta, tj. on u novoj legislaturi ima

³³⁶ U poglavlju »Problem klase; suradnja klasa...« 195.

³³⁷ Ligou, n. dj., 231.

³³⁸ Louis, n. dj., 290; Bonnefous, n. dj., I, 95 iznosi službene statistike ministarstva unutrašnjih poslova, prema kojima je SFIO osvojio 164 općine.

³³⁹ Ligou, n. dj., 229.

³⁴⁰ Louis, n. dj., 291; Ligou, n. dj., 230.

³⁴¹ A. Philip, n. dj., 35 iznosi da je SFIO dobio »17% od ukupnog« broja palih glasova. Bonnefous, n. dj., I, 186; prema tim podacima činilo bi se da je broj palih glasova oko 7,990.000, od ukupno oko 11,5 milijuna građana s aktivnim pravom glasa.

74 poslanika,³⁴² deseta legislatura ima ukupno 591 poslanika. Sve u svemu, ti su izbori pokazali jačanje političkog utjecaja SFIO-a. To su isto potvrdili i municipalni izbori 1912, prilikom kojih je SFIO osvojio većinu u 295 općinskih vijeća (od 36.000 općina, koliko ih je birano),³⁴³ iako u cjelini i ti izbori pokazuju da je SFIO u napredovanju u gradu, dok »Osvajanje seoskih sredina je jedva načeto«.³⁴⁴ Sve to bilo je dobar indikator za veliku i ozbiljnu pripremu izborne kampanje 1914, koja će dovesti ne samo do izbornih uspjeha nego i do velikog povećanja članstva.³⁴⁵

Svjetska je situacija učinila da je osnovno pitanje izbora za jedanaestu legislaturu u travnju 1914. postalo mir, odnosno borba protiv militarizma i njegovih satelita nacionalizma i šovinizma. Službena politika, oličena u osobi predsjednika Republike Poincaré-a, pobudila je nezadovoljstvo radikal-socijalista,³⁴⁶ koji sada pod vodstvom Caillauxa³⁴⁷ oštro napadaju vladinu politiku tražeći francusko-njemačko približavanje. Ovakav stav u vanjskoj politici učinio je da su izbori 1914. protekli u znaku suradnje SFIO-a i radikal-socijalista,³⁴⁸ iako se u toku 1913. takva perspektiva činila nemogućom zbog nepomirljivih suprotnosti na planu izbornog zakona. Ova promjena izborne taktike SFIO-a rezultat je Amienskog kongresa u siječnju 1914; taj je kongres izbornu taktiku koju partija zastupa od 1905. (istina, uz stalno i oštro protivljenje znatnog dijela snaga u partiji) izmijenio usvojivši novu rezoluciju o tom pitanju. Iako i nova rezolucija ostaje na principu »partija opozicije protiv svih građanskih stranaka«, tj. i ova rezolucija ne prihvaća »blok ljevice« — jer sve buržoaske stranke

³⁴² Bonnefous, n. dj., I, 185; Louis, n. dj., 289; Ligou, n. dj., 230.

U toku ove legislature SFIO je izgubio 7 mjesta: 2 smrt, 5 zbog isključenja iz partije ili zato što su je sami napustili; Ligou, n. dj., 231.

O kretanju broja članova parlamentarne grupe SFIO-a u toku legislature: Gogouel-Dupeux, n. dj., 81.

Gogouel, Histoire, 448 tvrdi da: »Bez sumnje socijalisti su osvojili dvadesetak mjesta, ali za tri četvrtine njih to je bilo zahvaljujući odustajanju konzervativnih kandidata i katoličkih kandidata, koji su u drugom glasanju prenijeli svoje glasove na socijalističkog kandidata, jer je on sklon proporcionalnosti, a desnica je u tom momentu smatrala da izborna reforma mora pretegnuti svaki drugi razlog. Napredak socijalista dakle nema sasvim čisto političko značenje.« Upravo takav izborni sistem koji je prisiljavao na izborne koalicije, koje su mnogi članovi SFIO-a komentirali kao »užasne bruke«, bio je jedan od velikih razloga zbog kojih je SFIO napadao postojeći izborni sistem i tražio njegovo zamjenjivanje većim izbornim jedinicama i proporcionalnim sistemom.

³⁴³ Louis, n. dj., 290; Bonnefous, n. dj., I, 305 iznosi službene statistike prema kojima je SFIO osvojio 260 općina.

³⁴⁴ Ligou, n. dj., 231.

³⁴⁵ Interesantno je pogledati u kakvom odnosu stoji kretanje članstva i kretanje plaćanja partijske članarine s vremenom održavanja parlamentarnih izbora: Duverger: Les partis politiques, 139, grafikon i komentar na str. 138; pred izbore 1906. i 1914. raste i članstvo i plaćanje članarine, a pred izbore 1910. porast članstva ne prati i porast uplate članarine.

³⁴⁶ Radikal-socijalisti su se konstituirali kao čvrsta i disciplinirana partija tek na kongresu u Pauu u listopadu 1913; vidi: Bonnefous, n. dj., I, 361.

³⁴⁷ Caillaux je od lijevo umjerenog poslanika iz poslaničke grupe »Alliance républicaine démocratique« evoluirao ulijevo i na kongresu radikal-socijalista u Pauu 1913. izabran je za predsjednika Izvršnog odbora te partije.

³⁴⁸ Chastenet, n. dj., IV, 169; Bonnefous, n. dj., I, 404; Gogouel, Histoire, 459; Ligou, n. dj., 231.

ugrožavaju stvar socijalizma, i sve su one, manje ili više, suučesnice u marokanskoj avanturi, ipak, budući da je osnovna opasnost nacionalizam i militarizam što ga inkarnira zakon o trogodišnjem vojnom roku, SFIO će »cijelom svojom snagom pridonijeti onome što može izložiti neuspjehu militarističku reakciju« te će — tamo gdje je nemoguće da sam pobjedi — »slobodno pomoći kandidatima drugih partija ovisno od siline i jačine s kojom su vodili borbu protiv tri godine, protiv rata, protiv šovinizma, protiv ratne i klerikalne koalicije«³⁴⁹; takvo određenje uvjeta suradnje u drugom glasanju značilo je označivanje gotovo jedino i isključivo radikal-socijalista (ne spominjući im ime izričito) kao partnera pri izborima. Osim toga, taj je stav sadržao ne samo odredbu izborne taktike nego i izbornog programa: sistematska suradnja³⁵⁰ s jednom lijevom buržoaskom partijom radi očuvanja onoga što je preduvjet borbe za socijalizam — radi očuvanja mira. Takav je stav već godinama zastupao »tribun mira« Jaurès; odluka Amienskog kongresa — u tom pravcu pribavila mu je ne samo konačnu satisfakciju nego i oštre napade i kampanju »velike štampe«.

Na izborima 1914, ni jedna partija nije zabilježila uspjehe SFIO-a; on je dobio 1,398.000 glasova u prvom glasanju, dakle 292.000 glasova više nego godine 1910;³⁵¹ u Skupštini SFIO sad ima 102 poslanika od 602, koliko ih ima jedanaesta legislatura. Tako je SFIO, zabilježivši povećanje od 28 poslanika, postao druga po snazi parlamentarna grupa, izjednačena s radikalskom grupom, a od kojih je jača samo grupa radikal-socijalista.³⁵² Gledajući izbornu »geografiju«, primjećujemo da je SFIO u nekim departmanima postao prvorazredni politički faktor dobivši veliki postotak glasačkog tijela. Među takve departmane spadaju: Haute-Vienne gdje je za SFIO glasalo preko 35% upisanih birača; u departmanu Allier³⁵³ preko 30%, a u departmanima Nord, Ardennes, Nièvre,³⁵³ Var, Bouches-du-Rhône, Cher³⁵³ preko 25%; u Pas-de-Calais, Isère, Gard, Paris-Ville SFIO je dobio preko 20% upisanih birača; i u još 8 departmana SFIO je osvojio 15—20% glasačkog tijela. Svakako je vrlo interesantno usporediti te rezultate sa socijalnom strukturom departmana koji su tako brojno glasali za SFIO: od navedenih departmana samo u Nord i Ardennes aktivno stanovništvo zaposleno u industriji i transportu čini do 50% ukupnog aktivnog stanovništva, i u departmanu Bouches-du-Rhône preko 40% aktivnog stanovništva radi u industriji i transportu; u svim drugim navedenim departmanima prevladava stanovništvo aktivno u poljoprivredi.³⁵⁴ Komparacija s izbornom geografijom s početka Treće republike pokazuje da su departmani nekadašnje ekstremne ljevice isti oni koji su 1914. departmani nove ekstremne ljevice, SFIO; izuzetak su samo tri sjeverna departmana Nord, Ardennes i Pas-de-Calais, nekada departmani desnice koje je ekonomska transformacija politički transformirala i okre-

³⁴⁹ Ligou, n. dj., 231; Louis, n. dj., 307.

³⁵⁰ Radi osiguranja ovakve taktike federacijama se nije ostavila sloboda odlučivanja o suradnji u drugom glasanju, nego one tu odluku donose pod kontrolom partijske egzekutive.

³⁵¹ Bonnefous, n. dj., I, 405; Gogouel, Histoire, 459; Louis, n. dj., 289; Ligou, n. dj., 231; Chastenot, n. dj., IV, 169.

³⁵² Gogouel-Dupeux, Sociologie, 81; Bonnefous, n. dj., I, 405.

³⁵³ Nekadašnji blankistički departman.

³⁵⁴ Gogouel, Géographie, 64, 132 i 133.

nula ljevici.³⁵⁵ I pored toga izuzetka, gdje je očita veza između socijalno-ekonomske strukture i političke orijentacije, najbolji poznavalac izborne geografije i izborne sociologije u Francuskoj Gogouel smatra da ne postoji striktna korelacija između socijalne strukture i političke orijentacije, nego da je to mnogo kompleksniji problem.³⁵⁶

Izbori 1914. otvarali su perspektive za SFIO; partija je ocijenila da vrijeme i mir rade za nju, a da desnica spas od socijalizma traži u ratu. Rezultate izbora 1914. Jaurès je prokomentirao: »Nema vlade, nema parlamenta koji ne bi bio prisiljen voditi računa o socijalizmu.«³⁵⁷

bc) *Snaga SFIO-a mjerena njegovom štampom*

Poseban faktor u jačanju SFIO-a, odnosno u rasprostiranju njegove ideologije, jesu njegova glasila; ta nam štampa služi ne samo za upoznavanje doktrine i idejnih stavova i struja unutar partije, ne samo za upoznavanje stavova SFIO o pojedinim pitanjima u političkom životu nego je to poseban indikator snage partije i snage njena političkog utjecaja. Broj i tiraž tih publikacija zavisio je od potražnje, od onih koji su htjeli da na tim vrelima temelje svoje političke stavove i informacije; tamo i tad gdje i kad je partija jaka — tamo i tad se prodaje i traži njena štampa.

Što se tiče štampe SFIO-a (a »njegovom štampom« smatra se sva ona koja zauzima stavove koji su isti ili slični stavovima koje partija zauzima kao cjelina, odnosno neka od struja unutar partije), njena je osnovna i zajednička karakteristika da je to »štampa mnijenja«, a ne samo »štampa informacija«. Posljedica toga je: sveukupni tiraž socijalističke štampe procjenjuje se s jedan milijun tjedno.^{358 359} Taj tiraž, naročito u komparaciji sa četiri »pariska mastodona«, može se činiti vrlo malen; naime, ta četiri lista: *Le Petit Parisien*, *Le Petit Journal*, *Le Matin* i *Le Journal* skupa imaju dnevni tiraž od 4,200.000 primjerala.³⁶⁰ Pa ipak, ovakva komparacija bila bi sasvim kriva; jer, tiraž štampe mišljenja daleko je ispod tiraža štampe informacija; od kolike je to važnosti, najbolje pokazuje činjenica da »mastodoni« vrlo vješto kriju svoju političku boju, odnosno vrlo su oprezni u zauzimanju političkih stavova.³⁶¹ Listovi političkog mnijenja, među kojima su najvažniji: *Le Temps*, *L'Echo de Paris*, *Le Figaro*, *L'Humanité*, *L'Homme libre*, *La Bataille socialiste*, *La Démocratie*, i još četrdesetak drugih koji izlaze u Parizu, imaju mnogo manji tiraž. U tom svjetlu snaga socijalističke štampe prilično je značajna.

³⁵⁵ Isto, 64; Ligou, n. dj., 232.

³⁵⁶ Gogouel, *Géographie*, 131.

³⁵⁷ Ligou, n. dj., 232.

³⁵⁸ Louis, n. dj., 292.

³⁵⁹ Taj broj stoji u numeričkoj korelaciji s glasovima koje SFIO dobiva na parlamentarnim izborima.

³⁶⁰ Chastenot, n. dj., IV, 139.

³⁶¹ Što nikako ne znači da ih nemaju; direktori tih listova su moćnici s kojima dobre odnose održavaju »vladajući«; Briand i Poincaré velikim dijelom svoje uspjehe i popularnost duguju tim moćnicima, dok im Caillaux može zahvaliti na kompromitaciji koju su mu aranžirali. Ipak »mastodoni« su oprezni, oni se rafiniranim nitima vežu za određene stavove, jer su poučeni gorkim iskustvom »*Le Petit Journal*« i njegovom visokom cijenom kojom je platio svoj otvoreni antidrajfusizam. O tome vidi Chastenot, n. dj., IV, 139.

Što se tiče same socijalističke štampe, ona je vrlo raznolika; raznolika ne samo po idejnom nivou i informativnosti nego i po idejnim pa katkada i političkim stavovima. Naime, sve »boje« unutar SFIO-a imaju i »svoja glasila«.

Službeno glasilo partije je tjednik *Le Socialiste*.³⁶² Tu su objavljivani izvještaji sa sjednica CAP, CN i kongresa, zatim članci koji iznose »službenu« doktrinu SFIO-a. Ali mnogo čitaniji i uopće najvažniji list SFIO-a bio je dnevnik *Humanité*; list koji je postao simbol Jaurès-a, jer je on ne samo izražavao stavove koji su bili i Jaurès-ovi nego je Jaurès taj list osnovao i bio njegov direktor do smrti. Jaurès-ov položaj u partiji, parlamentu i uopće političkom životu učinili su taj list jednim od najdubljih i najoštrijih kritičara političkog života u »radikalnoj republici«. Prvi broj *Humanité*a izašao je u travnju 1904. i prodano je 130.000 primjeraka. List je osnovan pomoću sredstava prikupljenih prodajom akcija. Kasnije list postaje vlasništvo partije, a njegov se tiraž ustaljuje na 80.000 primjeraka, od čega je 30.000 primjeraka prodavano na širem području Pariza.³⁶³ SFIO je imao još tri »svoja« dnevnika, koji imaju važnost glasila za širu provinciju: *Droit du Peuple* (izlazi u Grenobleu), *Populaire du Centre* (osnovan 1911. u Limoges-u, direktor Paul Faure) i *Midi Socialiste* (izlazi od 1908. u Toulouse-u). Pored toga postojala su i glasila pojedinih federacija.³⁶⁴

Izvor za upoznavanje idejnih struja unutar SFIO-a su četiri socijalistička časopisa koji održavaju različite tendencije u SFIO-u. »Reformisti« su imali »*Revue socialiste*«, kojom je upravljao Benoit Malon, zatim Rouanet, a kasnije A. Thomas. Gedisti su svoje poglede iznosili u »*Socialisme*«; sindikalistička struja unutar SFIO ima svoj »*Mouvement socialiste*«,³⁶⁵ a ekstremno lijeva »revolucionarna« struja Hervé-ov »*Guerre sociale*«.

Među piscima i novinarima suradnicima socijalističkih listova isteču se: Jean Jaurès, Jules Guesde, Lafargue, A. Thomas, M. Sembat, Cachin, P. Louis, Bracke, Compère-Morel, Renaudel, J. Longuet i drugi. Ti pisci surađuju i u nesocijalističkim listovima, tako da oni i tim putem populariziraju socijalističke ideje i stavove SFIO-a.

Pošto smo izložili snagu SFIO-a mjerenu s različitih aspekata, i to tako da smo je uvijek pokušali odmjeriti u socijalnom i političkom totalitetu, pokušat ćemo razmotriti kako i u što je SFIO koristio tu svoju snagu.

c) SFIO u Burbonskoj palači³⁶⁶

Već sam ovaj naslov pokazuje na kome ćemo polju razmotriti aktivnost SFIO-a. Život u parlamentu i kroz parlament čine mi se temeljima političke egzistencije SFIO-a: pravni i politički centralizam, demokratičnost državno-

³⁶² Ranije list POF-a, gedista.

³⁶³ Ligou, n. dj., 165 i 184.

³⁶⁴ Opširnije o tome u: Louis, n. dj., 291.

³⁶⁵ Njegov direktor je Hubert Lagardelle, budući višijevski ministar: vidi: Ligou, n. dj., 185.

³⁶⁶ Louis, n. dj., 313 ima sličan naslov: »Socijalizam u Burbonskoj palati«; ja preferiram usvojeni naslov, ne samo zato što su u Skupštini bili i nezavisni soci-

pravnih instituta (koji ovaj parlamentarizam približavaju skupštinskom sistemu)³⁶⁷ Treće republike — s jedne strane, te snage i stav sindikalizma (koji je SFIO »zatvorio« u parlament) — s druge strane, učinili su parlament srcem političkog krvotoka SFIO-a. Ideologija SFIO-a i njegova snaga stoji u uzročno-posljedičnoj vezi s njegovim akcijama u Burbonskoj palači.

Vidjeli smo u kakvim uvjetima Jaurèsova PSF u studenom 1904. napušta Délégation des Gauches, odnosno podršku vladi Combesa. Taj događaj simbolizira početak³⁶⁸ opozicionog socijalizma, koji je jedan od osnovnih principa na kojima je ujedinjen francuski socijalizam, odnosno nastao SFIO; taktika opozicije, koja znači primjenu ideje klasne borbe na parlamentarni život, ostaje, u principu, važeća kroz čitav period do 1914-te. Tako se, u osnovi, život SFIO-a podudara s njegovom doktrinom, odnosno sama ta doktrina budući, u osnovi, prakticistička i realna sa svoje je strane pridonijela da ne bude dezavuirana praksom.

Taktika opozicije došla je, već za vrijeme Sarrienove vlade,^{369 370} do punog izražaja. SFIO je naročito aktivan i jednodušan u napadu na vladinu unutrašnju politiku, odnosno u napadu na ministra unutrašnjih poslova Clemenceaua; »rušilac vlada«, najzad i sam na vlasti, pokazao je koliko su daleko i različiti radikalizam, demokracija, socijalni progres s početka Treće republike od ovih s početka XX stoljeća. U ožujku 1906. nakon katastrofe u rudnicima ugljena Courrières (Pas-de-Calais) u području Lens dolazi do štrajkova. Usprkos Clemenceauova govora koji je održao u Lensu 17. ožujka, u kome je štrajkaše pozvao na strpljenje, ali i zaprijetio upotrebom trupa³⁷¹, štrajk se širi na čitavo područje departmena Pas-de-Calais i Nord i u njemu sudjeluje oko 70.000 rad-

jalisti nego i zato što naslov koji sam usvojio naglašava socijalizam partije kao cjeline, a ostavlja po strani struje unutar socijalizma i disidentske stavove koji su se manifestirali i u Skupštini.

³⁶⁷ Prélot, *Institutions politiques*, 184; Duverger, *Institutions politiques*, 453. Prvi protesti protiv takvog parlamentarizma i zahtjevi za čvršćom i stabilnijom egzekutivom pojavili su se već za vrijeme prvog svjetskog rata; među prvima je Léon Blum, koji najprije u člancima u »Revue de Paris«, a zatim potkraj 1918. u knjizi »Lettre sur la réforme gouvernementale« zahtijeva, u osnovi, engleski tip parlamentarne egzekutive; vidi L. Blum, *La réforme gouvernementale*, Paris 1936. 28. Opširnije o tome: J. Giscard et L. Sfez, *Problèmes de la réforme de l'Etat en France depuis 1934*, Paris 1965,

³⁶⁸ Također kraj perioda koji je počeo u lipnju 1899. s vladom Waldeck-Rousseaua.

³⁶⁹ Vlada Sarriena od 14. ožujka do 19. listopada 1906; pri formiranju te vlade taktika opozicije SFIO-a nije primijenjena potpuno: od 49 poslanika-socijalista (od kojih je 1902. godine 37 izabrano kao kandidati PSF, a 12 kao kandidati PSDF) 22 (među njima je i Jaurès) su se suzdržali pri izglasavanju povjerenja novoj vladi, dok su ostali glasali protiv vlade.

³⁷⁰ Inače skupštinski život u toku 1905, a nakon stvaranja SFIO-a, protekao je, uglavnom, u rasprama oko zakona o odvajanju crkve i države (u čemu se SFIO slaže sa skupštinskom većinom) i u diskusijama izazvanim zategnutom međunarodnom situacijom, u prvom redu zbog sukoba s Njemačkom oko Maroka. Konferencija u Algecirasu (od siječnja do travnja 1906) dovest će do smirenja na tom planu, a primjena Zakona o odvajanju države i crkve na unutrašnjem planu, tako da će osnovni problem francuske politike i skupštinskog života u 1906. godini postati socijalna politika u vezi s radničkim zahtjevima.

³⁷¹ Tarle, n. dj., II, 330. Clemenceauov govor u: Bonnefous, n. dj., I, 13.

nika. Usprkos vladinim obećanjima i upotrebi trupa (oko 20.000 vojnika) preko 35.000 radnika odlučilo je da ostanu uporni u štrajku. Sukobi štrajkaša i vojske nisu prestali da daju povoda ostrim napadima socijalista (posebno Jaurès na stranicama »Humanité«) na vladinu politiku, a već 17. travnja 1906. izbija u Parizu na poziv sindikata, štrajk poštara. Vlada je — u okviru svog shvaćanja sindikalnog prava državnih službenika³⁷², primjenila najdrastičniju mjeru — otpustila je preko 300 štrajkaša. Štrajkovi su zahvatili i druge krajeve: Fressenville, područje Vimen, Toulon i drugdje, tako da štrajkaški pokret poprima dotada neviđene razmjere i ostrinu.³⁷³ U takvoj atmosferi CGT poziva radnike da Prvi maj dočekaju generalnim štrajkom, koji treba da zahtjevu za osamsatni radni dan da snagu moćnog i jednodušnog zahtjeva radničke klase. To je učinilo da Prvi maj 1906. bude dočekan s dotada neviđenom uzbuđenom buržoazija ga je dočekala napuštanjem Pariza ili povećanjem zaliha hrane, a vlada dovođenjem 45.000 vojnika u prijestolnicu i zatvaranjem generalnog sekretara CGT Griffuelhesa, koga je optužila za pripremu zavjere.³⁷⁴

U takvoj atmosferi održavaju se (6. i 20. svibnja) parlamentarni izbori. Kada se najzad nakon mjesec i pol dana ferija (od 15. travnja) Skupština sastala, već je prilikom njena konstituiranja bilo sasvim jasno da će SFIO skupštinsku tribinu upotrijebiti za proteste koje je dotada preko štampe upućivao vladi. Prilika za to pružila se kad se vlada predstavila novoj Skupštini tražeći od nje povjerenje; Sarrienovu deklaraciju Jaurès je popratio najoštrijim napadima — u prvom redu na ministra unutrašnjih poslova i njegovu razračunavanje oružjem sa štrajkašima. Nakon još Vaillantovih riječi, Clemenceau se pokušao braniti, što je dalo povoda čuvenom duelu Jaurès-Clemenceau koji je trajao za vrijeme dvije sjednice (sjednice 18. i 19. lipnja 1906). Jaurèsova duboka i poštena argumentacija, urešena njegovim govorničkim genijem, ponukala je mnoge poslanike da od skupštine zatraže da se tom govoru dade ona izuzetna čast koja se daje samo izuzetnim govorima iza kojih stoji i skupštinska većina, a koja se sastoji u štampanju i afiširanju. Iako je Skupština sa 274 protiv 126 glasova to odbila, ipak je to bio veliki poraz za Clemenceaua, što najbolje potvrđuje činjenica da se, prilikom glasanja o Jaurèsovu govoru, 5 ministara — od njih ukupno 11 — nije usudilo glasati protiv afiširanja, nego se suzdržalo. Takav njihov stav nije značilo ništa drugo nego to da nisu solidarni s ministrom unutrašnjih poslova. Iako se ova diskusija završila izglasavanjem povjerenja vladi takvom većinom da je pored poslanika SFIO-a još samo njih tridesetak glasalo protiv vlade,³⁷⁵ ipak je debata vladu upozorila ne samo na ozbiljnost s kojom ubuduće mora odmjeravati poteze u unutrašnjoj politici nego i na opasnost koju za nju predstavlja kompaktna grupa SFIO-a; opasnost nije u njenoj brojnosti u Skupštini, nego u dubini njene argumentacije koja je u

³⁷² Vlada je zakon od 1884. tumačila ovako: iako taj zakon sindikalna prava ne daje državnim službenicima, ipak ne treba ništa poduzimati protiv postojećih sindikata državnih službenika, ali poduzeti sve da se spriječi stvaranje novih sindikata državnih službenika; s druge strane, vlada je taj zakon tumačila tako da sindikalno organiziranje državnih službenika ni u kom slučaju ne uključuje i pravo na štrajk.

³⁷³ Chastenot, n. dj., IV, 16.

³⁷⁴ Dolléans, n. dj., 134 i 142; Tarle, n. dj., II, 327; Gogouel, Histoire, 444.

³⁷⁵ Povjerenje vladi izglasano je sa 400 protiv 88 i 88 suzdržanih. Bonnefous, n. dj., I, 24; Gogouel, Histoire, 442.

stanju povući za sobom znatan dio skupštine. Isto tako bilo je jasno da je prošlo vrijeme razjedinjenosti socijalizma i njegove slabosti i da će on svoje jedinstvo koristiti vrlo ofenzivno. To je pokazala i navedena diskusija kada je Jaurès, napadajući Clémenceauovu politiku, napao i čitav buržoaski ekonomski poredak a Skupštinu optužio za inertnost u socijalno-ekonomskoj problematici. On je individualno vlasništvo okarakterizirao kao anakronični monopolizam i Skupštini predložio, čak kao pitanje koje treba da prethodi izglasavanju povjerenja vladi (što bi značilo da ono predstavlja za vladu skupštinski nalog), ukidanje privatnog vlasništva i njegovo zamjenjivanje kolektivnim, koje bi se ostvarilo nacionalizacijom. Iako je Jaurèsov prijedlog dobio kao podršku samo glasove 52 poslanika SFIO-a i protivljenje 488 poslanika ipak je takav prijedlog bio dovoljna indikacija u što i kakvom oštrinom će biti korišteno ostvareno jedinstvo. Već slijedeća debata (sjednica 11. srpnja) je potvrdila; naime, Skupštini je bio podnesen prijedlog zakona o amnestiji. SFIO je taj zakon htio iskoristiti tako da se u njega unese odredba koja bi poštare-štrajkaše otpuštene 11. travnja vratila na posao. I ta je mjera trebala da znači posredno napuštanje i osudu Clémenceauovih metoda. On je to dobro shvatio i opet se zametnuo boj u kome Sembat napada i Barthoua, ministra pošta, kao suučesnika u Clémenceauovim potezima i metodama. Prijedlog SFIO-a skupština je odbacila sa 349 protiv 127, ali je mnoge začudio ishod glasanja koji je pokazao da je za prijedlog SFIO-a, koji je vlada okvalificirala kao onaj koji nema nikakve veze sa zakonom o amnestiji, ipak dobio još gotovo 80 glasova. Sve je to upozoravalo »tigra« da, ako želi kormilo vlasti — a njegova želja za tim konačno se činila sasvim mogućom s obzirom na »radikalSKU skupštinu« — mora napustiti ili ublažiti svoje metode. Mnogi nisu mogli objasniti odakle umjerenost njegova govora koji je održao 14. listopada u Draguignanu, neposredno prije izbora za predsjednika vlade. Bit toga govora bila je u ovome: »Sasvim je jasno da se umjetnost vladanja sastoji u mjeri reforme i zadržavanja postojećeg, i da duh opreza nije ništa manje škodljiv od duha avanture... Krivo ili pravo, prema neposrednim rezultatima će biti ocijenjen političar, mada njegov neuspjeh može imati mnogobrojna opravdanja, mada je njegov uspjeh, čak nužno, u znatnom dijelu učinjen neuspjesima njegovih prethodnika. Na misliocima je da meditiraju. Javno mnijenje pod pritiskom svakodnevnih brutalnih činjenica nema vremena da filozofira.«³⁷⁶ Taj »govor dotada nepoznatog« Clémenceaua trebao je da znači spremnost na umjerenost i socijalne reforme, čak spremnost na socijalnu transformaciju. Ali radikalizam je bio daleko od transformacije XX stoljeća. Nakon što su ispunili bit svoje doktrine: politička demokracija i antiklerikalizam, pri čemu su imali podršku socijalista, radikali su stupili u fazu političke inertnosti i izivljenosti svoje vizije političkog fenomena, a to ih je nužno stavilo pred opoziciju socijalizma; radnički zahtjevi, problem štrajka za državne službenike i uopće potreba socijalnih reformi — sve je to pokazalo ograničenost radikalSKe veze sa socijalistima. To će se naročito pokazati u toku burnog perioda u kome vlast drži Clémenceau. Svoju želju (a i nuždu) da ne ignorira snagu proletarijata, socijalizam i potrebu socijalnih reformi Clémenceau je istakao, odnosno indirektno pokazao, u deklaraciji koju je parlamentu podnio prilikom izlasavanja povjerenja njegovu kabinetu. Tu

³⁷⁶ Bonnefous, n. dj., I, 34.

želju Clemenceau je pokazao i time da je ne samo u svoju vladu uključio dva nezavisna socijalista nego i formirao novo ministarstvo Ministarstvo za rad i higijenu. U samoj vladinoj deklaraciji, kao mjere koje želi provesti na socijalnom planu, on je spomenuo: zakon o radničkim penzijama, smanjenje i ograničenje radnog vremena na deset sati, zakon o kolektivnom ugovoru o radu, proširenje zakona o pravu sindikalnog udruživanja, zakon o nacionalizaciji, putem otkupa, Zapadnih željeznica, zakon koji službenicima »osigurava slobodu profesionalnog udruživanja i štiti ih od samovolje«, itd.³⁷⁷ Ali ni ovako obećavajući program nije zaveo poslanike SFIO-a, oni su glasali protiv vlade.³⁷⁸ Naprotiv, socijalni zahtjevi proletarijata i vladine mjere kao odgovor na njih izazivali su žučne napade poslanika SFIO-a na vladu. Štrajk u Grenobleu potkraj rujna 1906, koji je poprimio karakter pobune, ponovo je doveo do angažiranja vojske; lock-out u tvornicama obuće u Fougèresu, koji traje od studenog 1906. do siječnja 1907; štrajk radnika u pariskim elektranama u ožujku 1907, koji je dva dana ostavio prijestolnicu u mraku i koji je prisilio vladu da štrajkaše zamijeni vojnicima inženjerije; štrajk dokera u Nantesu u ožujku 1907, u toku koga je ponovno došlo do sukoba vojske i štrajkaša; isto i još gore odvija se štrajk u Raon-l'Etape u srpnju 1907;³⁷⁹ ovome treba dodati neredе koje je izazvalo nepoštivanje zakona o nedjeljnom odmoru, kome se protive poslodavci, a protiv kojih vlada oklijeva da poduzme mjere; zatim, neredе koje je izazvalo otpuštanje učitelja, poštara i drugih službenika koji su se usprkos vladinoj zabrani ne samo sindikalno organizirali nego i priključili CGT, — svi ti događaji burom odjekuju u Skupštini, čija je tribina gotovo okupirana od poslanika SFIO-a. Ta bura postaje maksimalna 6. travnja 1907, kad je Clemenceau kao odgovor poslanicima SFIO-a diktatorski odgovorio: »Ni jedna vlada neće nikada prihvatiti da se uposljeni u javnim službama izjednače s radnicima u privatnim poduzećima.«³⁸⁰ Zahtjevima proletarijata uskoro su se pridružili neredi seljaštva — vinogradari juga svojim su mitinzima i protestima prisilili vladu da i protiv njih upotrijebi vojsku. Ali ovaj put i na tom planu se za vladu desilo nešto nepredviđeno: vojska je otkazala poslušnost a načelnici i službenici departmana u pobuni su se pridružili buntovnicima. Ti događaji bez presedana davali su sliku anarhiji.³⁸¹ Svi su oni praćeni najoštrijim napadima poslanika SFIO-a u Skupštini; dueli Jaurès-Clemenceau postali su toliko svakodnevnici da su izgubili čar prizora dva silna protivnika u koštacu. SFIO za čitavo to vrijeme ostaje u najpotpunijem smislu partija opozicije i klasnog neprijatelja; svojom prisutnošću u Skupštini ona postaje skupštinski porte-parole CGT, usprkos tome što intimno mnogi poslanici, pa i čitave federacije SFIO-a, osuđuju anarhističku taktiku CGT i žrtve u koje baca proletarijat. I pored toga poslanici SFIO-a brane stvar proletarijata, a vladine mjere kvalificiraju kao ilegalne; posebno sjednice od 11. ožujka i 14. svibnja ispunjene su uzvicima »ilegalnosti« poslanika SFIO-a.³⁸² Oni posebno napadaju Clemenceaua

³⁷⁷ Kabinet Clemenceaua od 25. listopada 1906. do 24. srpnja 1909. Clemenceau-ova vladina deklaracija: Bonnefous, n. dj., I, 37.

³⁷⁸ Clemenceauovoj vladi dato je povjerenje s 376 protiv 94 glasa.

³⁷⁹ Zévaès, n. dj., 263; Dolléans, n. dj., 142.

³⁸⁰ Chastenet, n. dj., IV, 34; Gogouel, Histoire, 443.

³⁸¹ Dolléans, n. dj., 143; Chastenet, n. dj., IV, 37.

³⁸² Chastenet, n. dj., IV, 35; Bonnefous, n. dj., I, 57 i 61.

i Brianda,³⁸³ kojima — naročito Jaurès — prizivlju njihovu političku prošlost koju su kao ministri izdali; za vrijeme duge debate o pravu državnih službenika na štrajk (traje od 7. do 14. svibnja 1907) Jaurès je citirao Briandove riječi koje je upućivao radnicima u vrijeme dok je bio najgrlatiji zastupnik generalnog štrajka kao političkog sredstva: »Ako šef naredi vojnicima da pucaju, ako pucnjava otpočne, to možda neće biti u označenom pravcu.«³⁸⁴ Jaurès je završio okrenuvši se Briandu, nekadašnjem najbližem suradniku, čijem je političkom usponu i sam pridonio ne znajući za nepoštenje koje se krije iza te vješte političnosti, i (misleći na vladine mjere protiv štrajkaša) rekao: »Ne tako, ili ne vi!«; a na to je Sembat nadovezao: »Što hoćete da misle ljudi koji su bačeni u zatvor zato što su slijedili njegove (Briandove, Š. K.) instrukcije i ostvarili njegove teorije?«³⁸⁴ Dakako, cilj je tih napada srušiti vladu. Zévaès zaključuje: »Tri godine legislature (1906—1909)³⁸⁵ potpuno su ili gotovo potpuno apsorbirane silnim svađama između radikalske većine i socijalističke grupe i prepirkama s tribine između Clemenceaua i Jaurèsa.«³⁸⁶ Clemenceauova individualistička demokracija, podignuta na idejama XVIII stoljeća, nije mogla odoljeti Jaurèsovim koncepcijama demokracije, izgrađenim na stvarnosti koja se u politici tek radala; ta nova realnost gurnula je radikalizam udesno i učinila da se sve češće oslanja na političku desnicu. Pa ipak, Clemenceau se nije usudio dići ruku na CGT iako je nju smatrao uzročnikom svojih najvećih »glavobolja«; iako otvoreno prijeti, on i nijansira: »ja sam protivnik, neprijatelj Konfederacije, kao udruženja koje propagira anarhiju i antipatriotizam. Ako se nju ocjenjuje po njenim šefovima koji preporučuju sabotazu, anarhiju, antimilitarizam, da, onda na nju!«,³⁸⁷ i tu »le premier des flics« pokazuje svoju taktiku — razdor — kojom pokušava uništiti snagu proletarijata.³⁸⁸ Ali SFIO svojim jedinstvom pogleda sa CGT drži vladu u granicama opreza. SFIO isto tako postaje najaktivniji zaštitnik interesa pobunjenih vinogradara. Aldy, poslanik SFIO-a iz Narbonne, svojom je interpelacijom otpočeo diskusiju o vladinoj politici i mjerama protiv vinogradara, koja je naročito argumentirana Jaurèsovim izlaganjem (sjednica 21. lipnja) učinila da vladina većina (za razliku od velike većine koju je dobila tri dana ranije) padne tako nisko da se činilo da će biti oborena. Sam je Clemenceau većinu koja je ostala uz njega nazvao »skučenom«;³⁸⁹ Jaurès je u toj diskusiji vladu čak optužio za saučesništvo u neredima.

Ništa manje SFIO nije bio »partija opozicije« kad se radilo o Clemenceauovoj vanjskoj politici. Prilikom za napad na vladu s tog razloga pružili su posebno događaji u Casablanki u rujnu 1907. Iako je odlazak Delcasséa 1905. iz Quai d'Orsaya trebao da znači napuštanje politike zaoštavanja odnosa s Njemačkom, posebno zbog Maroka, ipak su događaji nakon toga, posebno 1907, pokazali da je sve ostalo isto. Uzrok tome nije samo taj što je Delcassé za vrijeme svog

³⁸³ Napad socijalista na Brianda, interpelacije socijalističkih poslanika Blanca i Poulaina i odgovor, vidi: Bonnefous, n. dj., I, 61.

³⁸⁴ Bonnefous, n. dj., I, 63—65.

³⁸⁵ Drugim riječima — cijelo vrijeme Clemenceauove vlade.

³⁸⁶ Zévaès, n. dj., 265.

³⁸⁷ Bonnefous, n. dj., I, 65.

³⁸⁸ »... protiv jednih korupcijom, protiv drugih kažnjavanjem« — Dolléans, n. dj., 142.

³⁸⁹ Bonnefous, n. dj., I, 74.

dugogodišnjeg boravka u Quai d'Orsayu administraciju ministarstva vanjskih poslova popunio ljudima svojih pogleda (koji su zbog posebnog položaja administracije u Trećoj republici mogli provoditi svoje koncepcije čak i u slučaju suprotne želje vlade)³⁹⁰ nego i zato što se Clemenceauova koncepcija vanjskopolitičkih odnosa Republike nije, u bitnom, razlikovala od one koju je prakticirao Delcassé. Jaurès to jasno iznosi u *Humanité*; prilikom događaja u Casablanci on ga optužuje za politiku Delcasséa, usprkos činjenici da je Clemenceau bio politički neprijatelj Delcasséa. Jaurès krizu u Casablanci smatra toliko opasnom da traži hitan saziv Skupštine. Kad je konačno 12. i 13. studenoga došla na dnevni red vladina marokanska politika, poslanici SFIO-a, i opet posebno Jaurès, napadaju takvu politiku, a uz nju i svaku politiku kolonijalizma i imperijalizma. Usprkos upozorenju koje je Skupštini predočio Jaurès o tome kuda ta politika može odvesti, Clemenceau je Skupština izglasala povjerenje (tu je Clemenceau imao sve glasove desnice), a potkraj 1907. u Maroko su poslane nove trupe, iako je vlada izjavljivala da će ostati neutralna u sukobu koji je izbio među vladajućima u Maroku (a iza kog sukoba su stajale suprotstavljene kolonijalne sile).³⁹¹ Kako zaoštrenost odnosa s Njemačkom zbog Maroka nije prestala, nego naprotiv postajala alarmantnija, Jaurès je ponovo (odmah nakon novogodišnjih praznika) u siječnju pred Skupštinom pokrenuo pitanje Maroka. On napada vladu i traži čak evakuaciju francuskih trupa, izjavljujući da je marokanski narod postao svjestan svog jedinstva i dostojanstva, a (krivo) vjerujući u istinitost i dubinu nacionalnog revolta kod pobunjenog Mulej Hafida, Jaurès ga naziva »šampionom marokanske nezavisnosti«.³⁹² Žestina Jaurèsova izlaganja prisilila je šampiona marokanske avanture (jer je Jaurès njega optužio kao prouzročnika onoga što se događa u Maroku) da 24. siječnja 1908. izađe iz svoje trogodišnje parlamentarne šutnje u koju ga je bacio poraz iz 1905. Delcassé je, osjećajući opasnost koju bi mogla predstavljati Jaurèsova intervencija time da Skupštinu strahom od rata ne odvraća od kolonijalizma, izjavio: »Afrika s njenim golemim teritorijem i njenim ne gusto naseljenim stanovništvom čini najdragocjeniju rezervu za Evropu. Najveća pogibelj... (Delcassé je priznao! S. K.) je ona koja bi dolazila od nas samih, od naših oklijevanja, od naših prepirki koje se vani tako brzo otkrivaju«.³⁹³ Dakako da je izgled tog velikog kolonijalnog zaloga bio suviše privlačan za buržoasku Skupštinu a da bi prihvatila dalekovidne i pravedne pozive socijalizma i da ne bi vladi izglasala povjerenje. Ali SFIO ne sustaje; ponovo 18. i 20. veljače oni pokreću debatu o istom pitanju. A kad je vlada još zatražila kredit za marokanske operacije, onda SFIO dvostrukom žestinom poziva na odbijanje »kredita za ubijanje«. Iako bi izglasavanje povjerenja vladi moglo napore SFIO-a pred-

³⁹⁰ Uopće o položaju administracije u Trećoj republici duboki poznavalac njene strukture A. Siegfried veli: »Demokratska tradicija proizašla iz revolucije izražava se kroz izabrane skupštine, koje delegiraju svoje članove u vladu, pod uskom kontrolom interpelacija i ministarskih kriza. Ali napoleonovska administrativna tradicija ustajala je s istom snagom. Veza se ostvaruje putem ministarskih kabineta koji samo izuzetno stižu proniknuti elementarnu masu administracije.« A. Siegfried, *De la III à la IV République*, Paris 1956, 45.

³⁹¹ Sukob sultana Abd-el-Aziza s njegovim pobunjenim bratom Mulaj Hafidom, koji se također proglasio sultanom. Chastenet, n. dj., IV, 51.

³⁹² Bonnefous, n. dj., I, 116; Chastenet, n. dj., IV, 52.

³⁹³ Chastenet, n. dj., IV, 52.

staviti uzaludnim, ipak oni to nisu bili. Dubina i pravednost antiimperijalističke i antikolonijalne argumentacije koju SFIO prostire pred Skupštinu učinila je da sve ono u čemu je još tinjala iskra slobode i (makar buržoaske) demokracije osjeti reakcionarnost Clemenceauove vanjske politike i da se od nje distancira. Istovremeno sve ono u Skupštini što je reakcija, konzervativnost i kolonijalizam veže se za nekadašnjeg »idola demokracije«, Clemenceaua. To prestrojavanje snaga u Skupštini natjeralo je Clemenceaua da se sve češće oslanja na desnicu. 6. travnja 1908. on je, na opće čuđenje, odgovarajući Jaurèsu rekao: »Što se tiče progresista, ja ću sebi, *ne zato što bi njihov program bio daleko od našeg* (podvukao Š. K.), prisvojiti pravo da ih isključim iz republikanske partije.«³⁹⁴ Takva izjava bila je u apsolutnoj kontradiktornosti s radikalskom politikom iz Combesova vremena. Desnica i centar jednoglasno izglasavaju povjerenje Clemenceauu i rado prihvaćaju činjenicu da se³⁹⁵ »Clemenceau priklonio njihovim koncepcijama«.³⁹⁶ Lijevi radikali, radikal-socijalisti odvajaju se od nekadašnjeg šefa, te sve veći broj njih (koji varira od 30 do 80) s Berteauxom na čelu zauzimaju stavove koji ih povezuju sa SFIO-om u politici opozicije vladi. Clemenceau osjeća da sve više postaje zarobljenik desnice i da će držati vlast onoliko dugo koliko to ona bude željela. Zato on poduzima posljednji korak koji bi mu priklonio lijeve snage: podnosi zakonski prijedlog o progresivnom porezu na prihod. Ali socijalni nemiri 1908. i vladin stav u njima bili su preočiti da bi zaustavili proces koji je od nekadašnjeg idola pariskih predgrađa učinio crnu vranu. I 1908. ostaje isto tako označena vladinom reakcionarnom politikom kao 1907: u travnju 1908. petnaestodnevni lock-out u građevinskim poduzećima Pariza, a vlada, poštujući slobodu privatnog vlasništva, ostaje nijema na traženje mjera protiv poduzeća; u svibnju 1908. veliki štrajk u Draveilu i Vigneuxu, u kojima žandarmerija u obračunavanju sa štrajkašima ubija dvojicu; u znak protesta CGT zakazuje generalni štrajk u Parizu za 30. srpnja; taj štrajk je u Villeneuve-Saint-Georgesu doveo do barikada, čiji je rezultat četiri mrtva a pedesetak ranjenih. Nato je vlada optužila CGT i zatvorila njenih dvanaest vođa; to je opet dovelo do zakazivanja generalnog štrajka, itd. Sve ti događaji nalaze svoj odjek u Skupštini i njenim bučnim diskusijama, gdje često istupi poslanika SFIO-a liče pobuni u poslaničkim klupama. Među najbučnije sjednice spadaju one od 11. lipnja i 23. listopada 1908; iako je i to završilo izglasavanjem povjerenja vladi, ipak se naziru obrisi kompaktne skupštinske opozicije koju čine: SFIO, neki nezavisni socijalisti i Berteauxova grupa radikal-socijalista. I prilikom tih događaja Clemenceau posebno u govoru u Bandolu, 8. listopada 1908. optužuje CGT i prijeti njenim raspuštenjem,³⁹⁷ ali to se ne usuđuje učiniti bojeći se novih socijalnih nemira. 23. listopada 1908, za vrijeme skupštinske debate o tim socijalnim nemirima, posebno o ulozi CGT, Viviani ministar za rad otvoreno je iznio uzrok vladina opreza prema CGT: »Nema sumnje da, sa zakonom u ruci, vi (Skup-

³⁹⁴ Bonnefous, n. dj., I, 95.

³⁹⁵ Gogouel, Histoire, 445.

³⁹⁶ 1908. Lenjin je vladu Clemenceaua ocijenio: »Radikalno-socijalistička vlada Klemanso-Brijan nije bila manje nasilnička od junkersko-konzervativne Bilovljeve vlade.« Tarle, n. dj., II, 337.

³⁹⁷ Govor u Bandolu (predstavnik toga departmana u Senatu je Clemenceau); vidi: Bonnefous, n. dj., I, 108.

ština Š. K.) može deklarirati da će Konfederacija biti raspuštena«, ali u tom slučaju vlada bi se našla »pred nerazmrsivim teškoćama«. ³⁹⁸ U osnovi je vladin strah dijelila sva buržoaska klasa; taj strah je u dane Prvog maja postajao paničan. ³⁹⁹

I u pogledu vanjske politike 1908-a je nastavak 1907-me i stava SFIO u njoj. 1908. je već dala pune obrise blokova iz 1914; predsjednik Fallière je od svibnja do srpnja obišao više prijestolnica i posjetio više vladara. Među tim posjetima svakako je posebno mjesto onog posjeta koji je učinio Eduardu VII i Nikoli II. Već tada se drže zdravice trajnoj antanti, a Njemačka govori o zaokruženju, ali i o tome da se »... Njemačka nije nikada borila tako dobro kao kad se morala braniti sa svih strana«. ⁴⁰⁰ SFIO je sve Fallièreove posjete i zdravice dočekivao protestima, a u srpnju 1908. izdao je proglas kojim osuđuje takvu politiku. ⁴⁰¹ Protesti SFIO-a postaju naročito oštri kad se povodom događaja u Turskoj (mladoturska revolucija) i na Balkanu (aneksionistička kriza) evropski mir našao na rubu ponora i kad se činilo da se kriza iz Casablanke prenosi na širi, evropski plan. Čini se da su obadvije strane ocijenile da se još ne isplati narušavati mir, te u veljači 1909, nakon dugih sondiranja, dolazi u Berlinu do zaključenja francusko-njemačkog ugovora. Taj potez, koji bi mogao voditi evropskom smirenju, SFIO je dočekao s oduševljenjem koje je »Humanité« izrazio riječima: »Francusko-njemački sporazum vrijedi naročito kao znak popuštanja, kao prvo obećanje približavanja koje je apsolutan uvjet mira u Evropi... U tom svojstvu, on je za nas velika radost«. ⁴⁰²

Ali istovremeno s tim SFIO i dalje vodi krajnje žučnu kampanju protiv vladine unutrašnje politike. 12. siječnja 1909, povodom pretresa amnestije osuđenih štrajkaša iz Draveila i Vigneuxa, SFIO tako oštro napada da prisiljava vladu da — nasuprot ranije izraženom stavu — prihvati amnestiju, a tu svoju kapitulaciju pokušava prikriti fasadom energičnosti. SFIO nije ništa manje žustar ni 29. siječnja prilikom diskusije o incidentu koji je izazvalo kažnjavanje oficira što su prisustvovali misi. Tada je Pressensé u ime SFIO-a optužio vladu za izdaju onoga što je nekad bilo simbol radikalizma - antiklerikalizam. Pressensé je s Clemenceauom izmijenio oštre riječi, a Clemenceauove republike nazvao »uvredama razbješnjelog starca«. ⁴⁰³ Ništa manje žustra nije bila ni diskusija u ožujku 1909, povodom štrajka poštara i diskusije o pravu državnih službenika na štrajk. Iako su diskusija i glasanje pokazali da u tom pitanju vlada ima podršku cijele Skupštine osim SFIO-a (Skupština je sa 421 protiv 57 glasova potvrdila vladin stav koji državnim službenicima ne priznaje štrajk), ⁴⁰⁴ diskusija je pokazala i to da desnica počinje svoju podršku ucjenjivati oštrijim zahtjevima, odnosno oštrijim mjerama protiv štrajkaša. Desnica je Clemenceauu otvoreno spočitnula da smjenjuje »politiku ruke na srcu s onom šake na nosu«. ⁴⁰⁵

³⁹⁸ Bonnefous, n. dj., I, 109.

³⁹⁹ Gogouel piše da je tako bilo 1906, 1907. i 1908; vidi: Gogouel, Histoire, 444 i Dolléans, n. dj., 134.

⁴⁰⁰ Govor Viljema II od 29. svibnja 1908. prilikom manevara konjice; Chastenet, n. dj., IV, 54.

⁴⁰¹ Louis, n. dj., 315.

⁴⁰² Vidi: Chastenet, n. dj., IV, 60.

⁴⁰³ Bonnefous, n. dj., I, 124; Chastenet, n. dj., IV, 63.

⁴⁰⁴ SFIO ima 52 glasa. Bonnefous, n. dj., I, 125.

⁴⁰⁵ Bonnefous, n. dj., I, 127.

Upravo takva vladina politika uskoro je radnike –štrajkaše uvjerila u neiskrenost vladinih obećanja — i bila uzrok da poštari svoj štrajk produže sve do svibnja. SFIO ne prestaje svoju borbu u cilju rušenja Clemenceauova kabineta, koji se, prema Jaurèsovim riječima, činio vječnim.⁴⁰⁶ Taktika opozicije kulminira 13. svibnja 1909, kad usred zasjedanja poslanici SFIO-a pjevaju Internacionalu i tako postižu prekid debate.⁴⁰⁷ Štrajk mornara u Marseilleu, koji je paralizirao prekomorski saobraćaj, predmet je iscrpljujućih debata koje traju od 22. lipnja do 3. srpnja i u kojima SFIO ponovno razvija svoje stavove. Istovremeno s tim, pred Skupštinom je i zakon o penzijama za željezničare, kojim vlada želi pokazati da je ipak spremna činiti ustupke; to je bio povod da Clemenceau napusti i desnica; diskusija i glasanje o povjerenju (tzv. »skandalozno glasanje«) pokazali su da je vladina većina spala na 26 glasova; pad se nazirao. Diskusija koju je otvorio izvještaj parlamentarne komisije o stanju ratne mornarice bila je ispunjena optužbama protiv Clemenceaua zbog zanemarivanja tog bitnog elementa nacionalne obrane. Naime, loše stanje mornarice naročito je uznemirilo desnicu, koja je pripremljenost za rat smatrala bitnim preduvjetom za ispunjenje nacionalističkih, kolonijalnih i imperijalističkih planova. U ime tih snaga progovorio je 20. srpnja 1909. Delcassé kome se konačno pružila prilika da se osveti Clemenceauu, jednom od uzročnika »poniženja bez presedana«.⁴⁰⁸ U ovom brižljivo pripremljenom govoru Delcassé nije zaboravio ni to da citira Clemenceauove riječi koje je ovaj prije gotovo četvrt stoljeća uputio Jules Ferryju: »Odlazite! Mi vas više ne poznamo. Mi više ne želimo s vama diskutirati o velikim interesima domovine«.⁴⁰⁹ Zapravo, Delcassé je tražio demisiju, i to tako okrutnu kao što su bile one koje je Clemenceau tako nemilosrdno priređivao tolikim drugim. Ovaj put je desnica razumjela Delcasséov poziv i stala protiv vlade. Clemenceauu je nepovjerenje izglasano sa 212 protiv 196 glašova; protiv vlade glasala je ljevica (SFIO i radikal-socijalisti), desnica i dio centra. Tako je nakon 33 mjeseca palo jedno od najdužih ministarstva Treće republike. To je ministarstvo za radikalizam značilo pomicanje te nekada lijeve snage prema centru političkog polukruga. Za SFIO je period toga ministarstva bio period uporne i kompaktne opozicije, koju su samo izuzetno i samo rijetki poslanici SFIO-a znali narušiti apstinencijom.⁴¹⁰

Događaji, a i »bučne metode« Clemenceauove, prisilili su skupštinsku većinu da vlast povjeri onome koji će, ne mijenjajući bit stvari, izmijeniti metode. Za to nije nitko bio pogodniji od Brianda, ministara za kulturu u Clemenceauovoj vladi; Briand je bio, po svojim metodama, sušta suprotnost Clemenceauu; koliko je Clemenceau imao na sve strane neprijatelja, čak i među svojim političkim istomišljenicima, toliko je Briand imao prijatelja i među svojim političkim neprijateljima.⁴¹¹ Osim toga, Briand je bio pogodan i zato jer

⁴⁰⁶ Isto, I, 140.

⁴⁰⁷ Dolléans, n. dj., 158; Zévaès, n. dj., 265; Bonnefous, n. dj., I, 128.

⁴⁰⁸ Kako je u lipnju 1905. u »Tempsu« André Tardieu nazvao odlazak Delcasséa s položaja ministra vanjskih poslova pod pritiskom Tangerske krize, odnosno pod pritiskom Njemačke.

⁴⁰⁹ Bonnefous, n. dj., I, 136.

⁴¹⁰ Zbog toga je nekim poslanicima SFIO-a, pristalicama »bloka« — kao što su bili Breton, Brousse i Herpenheimer — bilo zapriječeno da će biti isključeni. Ligou, n. dj., 229; Louis, n. dj., 313.

⁴¹¹ Gogouel, Histoire, 447.

je sa svojom socijalističkom etiketom mogao poslužiti kao varka, a ipak je Skupštinu, sve njene buržoaske nijanse, uvjerio da je daleko od bilo kakve namjere da mijenja postojeći poredak. Za SFIO Briandov kabinet je značio poboljšanje u odnosu na Clemenceauov kabinet. Iako mnogi socijalisti nisu Briandu mogli nikako zaboraviti tvrdokornost kojom se držao uz Clemenceauov kabinet i nije htio da pod pritiskom SFIO-a popusti i demisionira te tako dovede u krizu Clemenceauovu vladu, ipak su mnogi Briandov dolazak na vlast prihvatili kao poboljšanje i nisu htjeli svojim glasanjem nepovjerenja tu vladu — eventualno — dovesti u pitanje. Tako je već izglasavanje povjerenja Briandu razdvojilo SFIO i označilo kraj perioda u kojem je SFIO gotovo apsolutnom jednodušnošću primjenjivao, gotovo apsolutno, taktiku »partija opozicije«. Briand je u vladinoj deklaraciji najavio »politiku reformi i progressa«; u tom cilju on je obećao zakon o penzijama za radnike i seljake, progresivno oporezivanje prihoda, izbornu reformu u smislu proporcionalnog predstavnštva te pravo državnih službenika na sindikalno organiziranje, ali koje ne bi uključivalo i pravo na štrajk. U vanjskoj politici Briand je najavio »politiku mira«, ali tako shvaćenu da »ćemo mi čvrsto ostati vjerni savezu i prijateljstvima koje je vlada Republike ugovorila«, dakle nastavak vanjske politike Clemenceaua.⁴¹² Ta je deklaracija bila isto toliko dvolična i neodređena koliko i Briandov »socijalizam«; a da bi otklonio i posljednju sumnju koju je još ponetko mogao vezati na njegovu socijalističku prošlost, Briand je prilikom debate o vladinoj deklaraciji (sjednica 27. srpnja 1909) izjavio: »U meni je rođen drugi čovjek, čovjek koji se želi prilagoditi svojoj funkciji.«⁴¹³ To mu je donijelo povjerenje izglasano većinom 306 protiv 46 glasova; među glasovima »protiv« nalazi se i 18 (od 54, koliko SFIO ima poslanika) glasova SFIO-a (sa Guesdeom); većina poslanika SFIO-a slijedila je Jaurèsu i suzdržala se pri glasanju. Ali nije trebalo dugo čekati da bi svim poslanicima SFIO-a postao jasan politički profil Briandove vlade. U listopadu 1909. Skupština je počela pretres reforme izbornog zakona. Za SFIO reforma u pravcu proporcionalnog predstavnštva bila je jedno od bitnih pitanja u koje je SFIO uložio sve svoje snage. Poslanik SFIO-a Varenne bio je i izvjestilac skupštinske komisije o tom pitanju. Varenne je, u ime komisije, Skupštini podnio izvještaj koji je sadržao prijedlog da se usvoji proporcionalnost. Sembat i Jaurès su mnogostranom argumentacijom uvjeravali Skupštinu o potrebi usvajanja te reforme, a Sembat je pri tome predložio i pravo glasa za žene. Jedini poslanik SFIO-a koji se izjasnio protiv proporcionalnosti i koji se tako pridružio radikalima i radikal-socijalistima bio je Breton.⁴¹⁴ Upravo takvo angažiranje poslanika SFIO-a — i opet u prvom redu Jaurèsu — učinilo je da je Skupština sa 379 protiv 142 glasa prihvatila proporcionalno predstavnštvo. I tada, kad se činilo da je sve gotovo, iznenada je intervenirao Briand. Proporcionalno predstavnštvo postalo je tako važno političko pitanje da nije mogao proći ni jedan politički istup a da se ne zauzme stav o tom pitanju. Tako je i Briand u svom govoru u Perigueuxu (10. listopada 1909), istakavši nedostatke glasanja po arondismanima, naglasio potrebu izborne reforme.⁴¹⁵ Znajući taj stav, nitko u Skupštini nije očekivao da

⁴¹² Briandovu deklaraciju vidi: Bonnefous, n. dj., I, 141.

⁴¹³ Isto, I, 143.

⁴¹⁴ Breton će kasnije biti isključen iz SFIO-a.

⁴¹⁵ Briandov govor u Perigueuxu u: Bonnefous, n. dj., I, 145.

će, petnaest dana kasnije, čuti ove Briandove riječi: »Ako se vlada ne odlučuje na izbornu reformu u ovom času, to je zato što ona nije zrela ni u zemlji ni u samoj republikanskoj većini«; a onda je posegnuo za ucjenom: »Ako vi pređete preko vladinih savjeta, ona se više neće osjećati dovoljno ovlaštenom da zadrži odgovornost vlasti.⁴¹⁶ Briand je igrao na kartu proporcionalnog predstavništva tako dugo dok mu se činilo da ga Skupština neće usvojiti; a kad je vidio da bi usvajanjem reforme navukao bijes radikala, onda se odlučio na navedeni istup, kojim je radikalima pokazao da samo njemu duguju odbijanje već usvojenog proporcionalnog predstavništva. Naime, nakon tog Briandova istupa stav Skupštine prema tom zakonskom prijedlogu potpuno se izmijenio. Skupština je sa 291 protiv 225 odbacila već usvojeni (sa 379 protiv 142) princip proporcionalnosti. Poslanici SFIO-a svoj su bijes izražavali žučnim protestima, koje je sve kondenzirao u svom govoru Sembat. Time je zadugo odgođena diskusija o tom pitanju, a SFIO preko »Humanitéa« i Jaurèsova pera ne umanjuje svoje zahtjeve za proporcionalnošću. Briand je uskoro i svojom Marokanskom politikom pokazao kako shvaća najavljenju »politiku mira«; on potkraj studenoga 1909. dolazi pred Skupštinu sa zahtjevom kredita za okupacione trupe u Maroku. Protivljenje SFIO-a i Jaurèsov govor u kome traži evakuaciju Maroka ličili su na prilično usamljenom pjev—buržoaska Skupština je sa 433 protiv 67 glasova odobrila vladinu kolonijalnu politiku.⁴¹⁷ Početak 1910. u Skupštini je obilježen borbom za zaštitu laičkog školstva. Poslanici SFIO-a zajedno s radikal-socijalistima okomljuju se na vladu zbog njena dvoličnog stava i nepoduzimanja mjera da se spriječi pokušaj crkve da ponovno zadobije utjecaj nad školstvom. Poslanici SFIO-a Bouveri, Ducourage, Allard i Jaurès (on u govoru koji traje za vrijeme dvije seanse) naglašavaju koliko je socijalni progres neodvojiv od laičkog školstva. Ali ta je diskusija uskoro izgubila važnost prvorazrednog pitanja kad se Skupština ponovo našla pred zakonom o penzijama za radnike i seljake. Prvi zakonski nacrt o tome pitanju bio je Skupštini podnesen već 1891. Skupština to pitanje pretresa 1901, 1905. i 1906. To je pitanje bilo dio izbornih programa na više izbora, prije nego što je konačno Skupština u veljači 1906. usvojila jedan tekst tog zakona. Od tada do studenog 1909. taj je zakon paraliziran u Senatu. Konačno, tada se Senat uputio u izradu svog protuprijedloga, koga je usvojio nakon dugih diskusija u veljači 1910. Kako se uskoro očekivalo otvaranje debate pred Skupštinom o tome pitanju, to su sve političke snage poradile na definiranju svoga stava. Unutar SFIO-a ne postoji jedinstvo o tom pitanju. Ne samo na kongresu partije u Nimesu u veljači 1910. nego i na stranicama »Humanitéa« vodi se kontroverzna diskusija između Jaurès, Guesdea i Brackea; to će se nejedinstvo prenijeti i u Skupštinu kad ova u ožujku 1910. počinje diskusiju o tom pitanju. U skupštinskoj debati najoštrij i gotovo jedini napad koji je i u potpunosti odbacivao nacrt u pretresu bio je Guesdeov; u svom govoru on je ponovio svoju argumentaciju koja je već bila poznata, a na kojoj je i CGT temeljila svoj stav. Svi ostali govornici — poslanici SFIO-a, slijedeći Jaurèsov stav, iznijeli su svoje rezerve na ovako formuliran zakon; istakli da ga smatraju ograničenim i samo prvom stepenicom — i da ga, samo kao takvog, usvajaju. Rezultat toga stava SFIO-a bio je da je taj zakon usvojen

⁴¹⁶ Bonnefous, n. dj., I, 152; Chastenet, n. dj., IV, 71.

⁴¹⁷ Bonnefous, n. dj., I, 159.

sa 531 protiv 3 glasa; među ta tri usamljena glasa našao se i Guesdeov. Do kraja svog mandata ova je legislatura još pretresla likvidaciju kongregacija, problem vojne sudbenosti, zakon koji bi trebao osigurati tajnost i slobodu glasanja. U svim tim pitanjima poslanici SFIO-a (uvijek, posebno Jaurès) onemogućavaju da vlada pod pritiskom desnice skrene udesno. Inače period Briandove vlade (od srpnja 1909. do svibnja 1910.) karakterizira relativan socijalni mir; naime, ekonomska kriza 1907. je prošla, a s njom je i revolucionarni sindikalizam izgubio svoj movens; u vezi s tim je i kriza koja je nastupila u CGT, a koju nosi sukob između »revolucionara« i »reformista«. ⁴¹⁸

Novoizabrana Skupština, iako je zabilježila izvjesno jačanje SFIO-a, ipak je bila skretanje udesno. ⁴¹⁹ Briand se predstavio Skupštini tražeći povjerenje i ignorirajući partijsku strukturu; čak je i otvoreno u vladinoj deklaraciji rekao: »Ono (opće pravo glasa Š. K.) zahtijeva da pravda i sloboda ne budu nečija apanaža u Republici, da u svim okolnostima one budu osigurane svima, jednake za sve. Ono neće da one postanu, prema političkim fluktuacijama, dar ili odmazda partija«. ⁴²⁰ Briandova taktika razbijanja partija tu je potpuno definirana. ⁴²¹ Briandovu deklaraciju slijedilo je 20 interpelacija, od kojih je 6 iz redova SFIO-a; sve su one govorile o neprijateljstvu te partije prema politici koju predstavlja Briand i o spremnosti partije da se protiv novoga kabineta ukroti u opoziciju. Glasanje o povjerenju pokazalo je da se među 121 glas »protiv« (Briandu je povjerenje izglasano sa 404 : 121) nalaze sva 74 glasa SFIO-a. ⁴²² Ali velika većina, kojom se Skupština izjasnila za Briandovu vladu, uskoro je pokazala — usvajanjem novog skupštinskog poslanika koji posebno mijenja odredbe o skupštinskim komisijama — da se s Briandom ne slaže u pogledu partije i proporcionalnog predstavnštva. Novi poslovnik značio je da je Skupština proporcionalno predstavnštvo, i to po partijskom kriteriju, stavila u bazu svoje strukture; to je bio događaj od prvorazredne važnosti za izmjenu skupštinskog mehanizma Treće republike. ⁴²³ Dakako da se SFIO najviše zala-

⁴¹⁸ Dolléans, n. dj., 151.

⁴¹⁹ Gogouel, Histoire, 448 i dalje.

⁴²⁰ Bonnefous, n. dj., I, 189; Gogouel, Histoire, 447; istu taktiku prema sindikatima: Dolléans, n. dj., 151.

⁴²¹ Briand pokušava, time što ostaje jedan od rijetkih poslanika izvan bilo kakve političke formacije (čak i izvan bilo koje parlamentarne grupe) koje se formiraju po partijskom ključu, taj svoj stav prema partijama predstaviti kao dosljednost principima individualističke demokracije. U svom govoru na banketu Radikal-socijalističke partije 30. studenoga 1913. Caillaux je — ne imenujući Brianda — za takve političare rekao da su »uspavljivači koji ne pripadaju ni jednoj partiji, jer ih žele sve podjarmiti.« Taj će govor Caillaux »skupo platiti«, mada je Briand nekoliko dana nakon spomenutog Caillauxova govora osnovao »Fédération des Gauches« i time napustio svoj antipartijski stav. Bonnefous, n. dj., I, 374.

⁴²² Bonnefous, n. dj., I, 194; Chastenot, n. dj., IV, 74.

⁴²³ Prema novom skupštinskom poslovniku stalne skupštinske komisije formiraju se tako da u njima budu — po principu proporcionalnosti — zastupljene sve skupštinske grupe; posljedica toga je formiranje čvrstih grupa (ranije skupštinske grupe nemaju nikakva udjela u izgradnji skupštinskog mehanizma; grupe su bile samo neslužbene skupine, a jedan te isti poslanik mogao je biti član jedne ili više grupa): od 597 poslanika izabranih 1910. samo njih 7 (među njima i Briand) nisu se uključili ni u jednu od 9 formiranih grupa. Ta izmjena u poslovniku, koja je naglasila ulogu partija u skupštinskom mehanizmu (to će imati za posljedicu konstituiranja

gao za tu mjeru jer on je bio jedina čvrsto konstituirana partija u Skupštini i jer je ovim putem dobio pristup u sve skupštinske komisije. Ali prvi ozbiljan problem koji je poslanike SFIO-a u novoj Skupštini podigao i protiv novog Briandova kabineta bio je generalni štrajk željezničara u listopadu 1910. Nezadovoljstvo željezničara počelo je već u svibnju 1910; ali tek u listopadu štrajk je dobio svu silinu jer su se radnici uvjerali da sva Briandova obećanja nisu bila drugo nego zavlačenje. Tada su se raniji sitni incidenti pretvorili u bučne zahtjeve praćene velikim sabotажama. Vlada je bila prisiljena ne samo da pristupi militarizaciji željezničara nego i da nadzor nad željeznicama povjeri trupama. Skupština, tada na ferijama, sazvana je na izvanredno zasjedanje; tribina u Skupštini zaposjednuta je poslanicima SFIO-a, koji, prizivajući Briandovu političku prošlost, optužuju ga za indirektno saučesništvo u onome što danas radnici samo sprovode, a zatim Briandove protumjere kvalificiraju kao ilegalne; njihova argumentacija bila je toliko fundirana da je prisilila i Brianda da to prizna: »... ako, da bi obranila egzistenciju nacije, vlada ne bi našla, u zakonu, načina kako da ostane gospodar svojih granica, ako ona ne bi u tom naporu mogla raspolagati sa svojim željeznicama, dakle tim bitnim instrumentom nacionalne obrane, dabome, ona bi morala pribjeći ilegalnosti, ona bi i pribjegli«. ⁴²⁴ Na riječ »ilegalnost« dotadašnji aplauz, kojim je većina pratila Briandov govor, ustuknuo je pred nijemom konsternacijom, koju je zatim smijenila takva graja da više skupštinski zapisnik nije mogao slijediti rečeno; zaglušujuću buku parali su povici poput: »demisija«, »diktator«, »ne govorite više«, »dosta, dolje diktator«, itd., ⁴²⁵ koji nisu dolazili samo od poslanika SFIO-a (što su, dakako, bili najbučniji) nego i od onih koji su ranije bili uz Brianda; i za njih je riječ »ilegalnost«, koju su oni stavljali kao atribut revolucionarnosti i socijalizmu, preteška da bi je prihvatili kao metodu vladanja. Među onima koji su najviše negodovali bili su (pored SFIO-a) radikal-socijalisti. Iako je Guesdeov prijedlog da se ministarstvo optuži Skupština odbacila sa 503 protiv 74 (glasovi SFIO-a) glasa i Briandu ponovo izglasala povjerenje, on je ipak dva dana kasnije podnio ostavku. Ta je ostavka svakako bila više politički manevar, jer s obzirom na većinu koju je imao u Skupštini, Fallière nije mogao drugačije nego ponovo Briandu ponuditi mandat za sastav vlade. Novi Briandov kabinet bio je označen odlučnijim vezanjem za radikal-socijaliste; to je od Brianda odalečilo desnicu a da mu ipak nije pribavilo odlučniju podršku ljevice; to je put kojim ide pad Briandove većine. I novi kabinet nije manje trpio protivljenje poslanika SFIO-a; oni, posebno Aubriot i Jaurès, optužuju vladu, odnosno Brianda, da »igru da duplira, uprlja i rastroji sukcesivno sve partije ove Skupštine«. ⁴²⁶ Te su riječi bile toliko očite da su, pored drugih napora SFIO-a, uvelike doprinijele da u roku od deset dana vladina većina padne od 146 na 87 glasova. Ta je većina još više pala nakon Briandovih zakonskih prijed-

nje ranijih političkih grupa u političke partije) bila je također mjera koja je pojačala ulogu same Skupštine u kontroli egzekutive, dakle time oslabila samostalnost vlade a francuski parlamentarizam još više povukla prema skupštinskom sistemu. O tome: Gogouel, Histoire, 470—475; Bonnefous, n. dj., I, 196.

⁴²⁴ Bonnefous, n. dj., I, 205. O socijalnim nemirima koji su prethodili toj debati: Dolléans, n. dj., 178; Louis, n. dj., 314; Tarle, n. dj., II, 336; Gogouel, Histoire, 449.

⁴²⁵ Zévaès, n. dj., 268; Bonnefous, n. dj., I, 205.

⁴²⁶ Bonnefous, n. dj., I, 211.

loga kojim je trebalo onemogućiti štrajkove poput onoga od listopada; osim toga, kampanja poslanika SFIO-a i radikal-socijalista postala je naročito oštra nakon Briandova odbijanja da izvrši pritisak na željezničke kompanije da ponovo uposle otpuštene štrajkaše. Do glasanja koje je i formalno pokazalo vladinu minimalnu većinu dovela je diskusija o vladinoj mlako vođenoj akciji protiv kongregacija; vladina većina sad se sastojala od 16 glasova. Takva većina bila je jasan znak da se uz nju ne može dugo vladati i Briand je, ne čekajući i formalno izglasavanje nepovjerenja, podnio ostavku. Tako je »monstrum gipkosti« ustupio mjesto vladi Monisa; s tom vladom počinje period ministarske nestabilnosti.⁴²⁷

Monisova vlada je ne samo svojim sastavom nego i simboličnim posjetom koji je učinila Combesu obećavala vraćanje na Combesovu politiku; ne samo zbog toga nego i zbog obećanja da će kod željezničkih kompanija poraditi da ponovo uposle otpuštene štrajkaše — SFIO je odlučio da se ovaj put prilikom izglasavanja povjerenja vladi suzdrži od glasanja.⁴²⁸ Ali svoju relativnu naklonost vladi Monisa SFIO nije uvijek izražavao samo apstinencijom: već desetak dana nakon preuzimanja vlasti Monis se (21. ožujka 1911) pojavljuje pred Skupštinom predlažući uvođenje novog državnog podsekretarijata za pravosuđe. Prilikom te debate desnica vrlo bučno napada vladu, na što su poslanici SFIO-a isto tako bučno vladu uzeli u obranu. A kad je bilo postavljeno pitanje povjerenja, od 73 poslanika SFIO-a njih 47 (dakle više od pola) glasali su za vladu. Kabinet Monisa je sklonost SFIO-a naročito opravdavao svojim stavovima u unutrašnjoj politici, odnosno svojom željom da na tom planu izvrši nužne reforme. Ali on je u tim nastojanjima toliko onemogućen držanjem skupštinske većine da je Monis (sjednica 14. travnja 1911) — prilikom debate o ponovnom upošljavanju željezničara-štrajkaša — htijući pokazati svoju nemogućnost, sa skupštinske tribine uzviknuo: »Dajte mi oružje!«⁴²⁹ na te riječi u poslaničkim klupama SFIO-a prolomio se frenetičan aplauz. Svojim stavom vlada Monisa nije razočarala SFIO ni prilikom krize u Champagnei u travnju 1911,⁴³⁰ ni povodom primjene zakona o radničkim penzijama, a ni u pogledu stava prema izbornoj reformi. Iako unutar SFIO-a u pogledu stava prema vladi Monisa ima izvjesnih razlika, ipak SFIO kao cjelina smatra da vladu treba podržati: zato iako Guesde i Brizon na sjednicama u travnju 1911. napadaju stav vlade i zakon o penzijama, Jaurès je na strani vlade i brani zakon; isto tako u pogledu proporcionalnog predstavnštva govori Grossiera, Vaillanta i Jaurès (u lipnju 1911) podržali su stav vlade i doprinijeli da Skupština sa 341 protiv 223 glasa ponovo prihvati princip proporcionalnog predstavnštva. Ali upravo je vladino inzistiranje na usvajanju tog zakona radikale, protivnike proporcionalnosti, potaklo na kampanju protiv vlade. Ali uskoro su, na planu vanjske politike, i socijalisti napustili vladu: Monis je ne samo nastavio vanjsku politiku prethodnih vlada nego je doveo do još većeg vojnog angažiranja u Maroku.

⁴²⁷ Barrès je u Skupštini 17. siječnja 1910. Brianda nazvao »monstrum gipkosti«; monstrum krutosti nije pogriješio — suprotnosti se međusobno dobro raspoznaju.

⁴²⁸ Vlada Monisa od 2. ožujka do 23. lipnja 1911; Chastenot, n. dj., IV, 78; Bonnefous, n. dj., I, 219.

⁴²⁹ Gogouel, Histoire, 451; Bonnefous, n. dj., I, 225.

⁴³⁰ O toj krizi, koju je izazvalo proširenje naziva »vino Champagne« na vino sa šireg vinogradarskog područja, vidi: Bonnefous, n. dj., I, 225.

Takvom politikom on je prekoračio odredbe akta iz Algesirasa, koji Francusku ovlašćuje samo »da pomogne sultanu u organizaciji policije«,⁴³¹ a to je bilo formalni povod Španjolskoj da i ona proširi svoje posjede u Maroku, a Njemačkoj da svoje dezinteresiranje u Maroku uvjetuje traženjem teritorijalne kompenzacije. Sve je to pitanju Maroka dalo punu aktualnost povezanu sa zaoštrenošću međunarodne situacije. Ovo je našlo odjeka u skupštinskim debatama; nakon 24. ožujka Jaurès ponovo 14. lipnja interpelira vladu, od koje zahtijeva da se suzdrži od svakog akta koji može ugroziti mir, a taj smatra osiguranim samo onda ako i Francuska i Španjolska evakuiraju Maroko.⁴³² Međutim, pitanje Maroka i zaoštrenost međunarodne situacije skupštinsku su većinu interesirali na sasvim drugi način: pokrenuto je pitanje organizacije vrhovne komande za slučaj rata. Ta je diskusija najprije počela u Senatu, a zatim je prenesena u Skupštinu, gdje je poprimila važnost prvorazrednog i hitnog pitanja. SFIO ne samo u skupštini nego i na stranicama Humanitéa napada ratnohuškašku uzburanu i traži smirenje, odnosno poboljšavanje odnosa između Njemačke i Francuske, a ne brigu o jačanju ratnog komandiranja. Ovakva Monisova vanjska politika učinila je da i SFIO čini dio većine koja je vladi izglasala nepovjerenje. Tako je pala jedna od onih vlada za vrijeme kojih je SFIO svoju taktiku »partija opozicije« provodio i putem apstinencije koju katkada zna narušiti i glasanjem za vladu.

Način na koji je oboren kabinet Monisa opredijelio je Fallièrea da mandat za sastav vlade povjeri Caillauxu. Novi kabinet najavio je politiku »socijalne evolucije« koju će pokušati ostvariti putem: poboljšanja zakona o radničkim penzijama, zatim zakonom o porezu na prihod, revizijom ugovora o koncesijama sa željezničkim kompanijama koje će također biti prisiljene da uposle otpuštene štrajkaše i da im priznaju štrajkaška prava; zatim je vlada izrazila volju da brani laičko školstvo te da se potruži na nastavljanju procedure radi usvajanja zakona o reformi izbornog sistema koji bi trebao da svim političkim snagama donese proporcionalan refleks u Skupštini; u pogledu vanjske politike deklaracija je pokazala da vlada namjerava ostati na pozicijama svoje prethodnice. Ovo posljednje bilo je dovoljno da, prilikom glasanja o povjerenju novom kabinetu, SFIO glasa protiv. Uskoro se pokazalo da se SFIO ne slaže s vladom ni u pogledu onih stavova koji su se u vladinoj deklaraciji činili prihvatljivi za SFIO: to je naročito pokazala diskusija o izbornom zakonu i o zapošljavanju željezničara-štrajkaša.⁴³³ Ipak je glavni problem Caillauxove vlade bio problem Maroka, odnosno sukob s Njemačkom povodom Maroka. Tek što je preuzeo funkcije, Caillaux je morao zauzeti stav koji mu je naturila Njemačka Agadirskom krizom.⁴³⁴ Ta kriza, posebno krstarica Panther u agadirskoj luci, pokazala je da i Njemačka ugovor, koji je sklopila s Francuskom u veljači 1909, smatra »listom papira«. Prvi Caillauxov odgovor na Agadirsku krizu bio je reorganizacija vrhovne komande, u pravcu veće ratne gotovosti (dakle onako kako je to

⁴³¹ Zévaès, n. dj., 272.

⁴³² Bonnefous, n. dj., II, 254 i dalje.

⁴³³ Skupštinsku debatu o tome vidi: Bonnefous, n. dj., II, 247 i 252.

⁴³⁴ Vlada Caillauxa od 27. lipnja 1911. do 10. siječnja 1912. »Panther« u agadirskoj luci 1. srpnja 1911. O Agadirskoj krizi: Zévaès, n. dj., 273; Bonnefous, n. dj., I, 256; Chastenet, n. dj., IV, 84.

Senat tražio od Monisa); zatim, ocijenivši vojnu i diplomatsku situaciju,⁴³⁵ Cail-
laux se odlučio, i pored pritiska raspaljenih nacionalističkih strasti s obadrije
strane Rajne, na pregovore. Pregovori su vođeni u veoma zategnutoj međuna-
rodnoj atmosferi, koja je postajala »zagušljiva« stjecajem i drugih međuna-
rodnih »činjenica«: u srpnju 1911. Italija je objavila rat Turskoj zbog Tripolisa;
u listopadu 1911. Bugarska i Srbija počele su pripreme za obračun s Turskom,
što je uznemirilo Beč; Sun-Jat-Sen započinje svoju akciju u dalekoj Kini; nje-
mačko-engleski odnosi zaoštavaju se zbog mogućnosti da se i »pomeranski
grenadir« ustoliči na sjevernoafričkim obalama Atlantika; francusko-engleski
odnosi zahlađuju zbog neizvjesnosti koju donosi francusko-njemačko pregova-
ranje. Francusko-njemački pregovori završavaju 11. listopada zaključenjem
ugovora o Maroku i 4. studenog zaključenjem ugovora kojim Republika daje
Reichu, kao kompenzaciju, dio svoga kolonijalnog carstva u Kongu. Ovim pos-
ljednjim ugovorom konačno se završava francuska kupnja dezinteresiranja
evropskih kolonijalnih pirata za Maroko.⁴³⁶ Ugovor o ustupanju dijela impe-
rijalnog teritorija Republike trebala je, prema odredbama Ustava, ratificirati
Skupština; to je bio povod otvaranja žučnih i dugotrajnih diskusija. U tim
diskusijama nemalo mjesto zauzimaju poslanici SFIO-a; svi oni izražavaju
radost zbog toga bar polovičnog poteza koji vodi k smirenju, ali također oni
izražavaju rezerve na kolonijalizam i dogovaranja o podjeli tuđih teritorija.
Vaillant je izrazio svoje neprijateljstvo prema kolonijalizmu i tražio interna-
cionalizaciju Maroka; Sembat je (u toku debate od 16. prosinca 1911) ugovor
prihvatio kao mjeru koja vodi popuštanju između ovih dviju sila; Jaurès je
u svom dugom govoru (sjednica od 19. prosinca) zauzeo isti stav kao i Vaillant
te povrh toga optužio francusku vladu da je ona prva pogazila odredbe akta
iz Algesiras pa time »pridonijela generalizaciji kršenja zadane riječi«.⁴³⁷ Ja-
urès-ov govor bio je prekidan zaglušujućom bukom, tako da je on morao pre-
kinuti i nastavio je slijedeći dan, ponovo uz proteste nacionalista i šovinista,
koji »Herr Jaurès« žele zbuniti svojom drekom; Jaurès je njima i njihovoj
štampi odgovorio optužbom da šire i pothranjuju fatalizam o neminovnosti
germansko-galskog obračuna. Koliko god je SFIO u principu odbacio ovaj kolo-
nijalistički ugovor, on ga je ipak prihvatio i usprotivio se napadima naciona-
lista u Skupštini koji ugovor odbacuje samo zato što ga smatraju ustupkom
Njemačkoj. Za SFIO ugovor je sredstvo za uklanjanje najgoreg — rača. Na
kraju je Skupština ugovor ratificirala sa 393 protiv 36 glasova desnice. Za SFIO
diskusija o tom ugovoru bila je slika toga dokle su otišli nacionalizam i šovi-
nizam, i upozorenje da rat postaje eminentno pitanje tadašnje politike i uloge
SFIO-a u parlamentu. Napor SFIO-a da se teži smirenju francusko-njemačkih

⁴³⁵ Ocjenu koju je Joffre dao o spremnosti Francuske za rat vidi: Chastenet, n. dj., IV, 90. O diplomatskim kanalima s Engleskom i Rusijom i o stavovima tih zemalja: Zévaès, n. dj., 274; Bonnefous, n. dj., I, 257; Chastenet, n. dj., IV, 90; Dol-léans, n. dj., 189.

⁴³⁶ Kupnju Maroka — kao francuske »interesne sfere« — Republika je počela već 1900. tajnim ugovorom s Italijom, kojoj je u zamjenu za to »prepušteno interesiranje« za Tripolis; 1904. Francuska je to isto dobila i od Engleske, kojoj je kao cijenu za tu »žrtvu« »preputila penetraciju« u Egipat; iste godine Francuska je »kupila« španjolsko »dezinteresiranje« za »francuski« dio Maroka, priznavši Španjolskoj »interesnu sferu« u sjevernom Maroku.

⁴³⁷ Chastenet, n. dj., IV, 94; Bonnefous, n. dj., I, 266.

odnosa dobio je podršku CGT, koja je u dogovoru s njemačkim sindikatima organizirala manifestacije protesta protiv rata.⁴³⁸ Caillaux je želio, ne napuštajući francuski kolonijalizam, da odnose s Njemačkom izvuče iz napetosti, odnosno — on je u pogledu francusko-njemačkih odnosa najavio »novu eru«. Ali taj njegov napor uskoro je onemogućen: način na koji su vođeni pregovori s Njemačkom od srpnja do studenoga 1911. (iza leđa i bez znanja ministra vanjskih poslova pregovara se neslužbenim kanalima)⁴³⁹ dali su povoda njegovim političkim neprijateljima (u prvom redu Clemenceauu) da ga prisile na demisiju.⁴⁴⁰ Mandat za sastav vlade dobio je bivši progresist, senator Poincaré.

Poincaré je ne samo vladinom deklaracijom, koja šutke prelazi preko socijalnih reformi i koja je sva u znaku nacionalnog jedinstva radi nacionalne obrane, nego i preuzimanjem vođenja ministarstva vanjskih poslova⁴⁴¹ pokazao gdje će biti težište njegove politike. Iako je SFIO poznao politički profil nove vlade — što je naročito pokazao govor Mistrala, poslanika SFIO-a iz Isèrea, koji je u ime partije optužio radikale da ulaskom u suradnju s Poincaréovom vladom napuštaju obranu demokratskih reformi⁴⁴² — ipak je samo 4 poslanika SFIO-a glasalo protiv vlade, a svi ostali uzdržali su se od glasanja.⁴⁴³ Uzrok takvog stava SFIO-a vjerojatno je očekivanje da će ova — desno orijentirana — vlada ispuniti onaj zahtjev desnice koji je bio i zahtjev SFIO-a, usvajanje proporcionalnog predstavnštva. Zaista, uskoro su se ta očekivanja pokazala opravdanima: vlada je nakon 6 mjeseci mirovanja pitanje izborne reforme i proporcionalnosti ponovo učinila glavnim predmetom skupštinskog života. SFIO je, ponovo, s najpotpunijim angažiranjem ušao u tu debatu, koja će trajati pola godine. Za čitavo to vrijeme Jaurès, Sembat, Buisson, Groussier i drugi poslanici SFIO-a neprestanim smjenjivanjem na tribini otklanjaju sve makinacije upravljene na izigravanje usvojenog principa proporcionalnosti. Oni podnose i niz prijedloga, od kojih je svakako najvažniji i najoriginalniji onaj Jaurèsov o interdepartmanskom povezivanju lista iste partije, što bi trebalo još više naglasiti političku cjelovitost zemlje i ulogu partije kao izbornog faktora. Uloga SFIO-a u toj debati je tolika da su i ovaj put njegovi poslanici Buisson i Groussier predsjednik i izvjestilac skupštinske komisije koja se bavi tim pitanjem. Kad i Poincaré — kao nekada Briand — želi zbog pritiska radikala proporcionalno predstavnštvo svesti na hibridni kompromis, tada poslanici SFIO-a njega, u rečenoj komisiji, prisiljavaju da odustane od takve namjere, a Jaurès u skupštinskoj debati radikalima poručuje da ako »200 biranih republikanaca mogu ukinuti realnu većinu, onda je Parlament, onda je režim u

⁴³⁸ O stavu CGT u tim zbivanjima: Dolléans, n. dj., 184—189.

⁴³⁹ Tajnu da je Caillaux pregovore vodio neslužbenim kanalima i bez znanja ministra vanjskih poslova Clemenceauu je odao sam Caillauxov ministar vanjskih poslova senator Selves (Selves pripada desnici u Senatu).

⁴⁴⁰ O burnoj sjednici senatske komisije, u kojoj je Clemenceau izmanevrirao da ministar vanjskih poslova dezavuirao šefa kabineta, vidi: Bonnefous, n. dj., I, 270; Gogouel, Histoire, 453.

⁴⁴¹ Od 1905, tj. nakon vlade Rouviera, ni jedan predsjednik kabineta nije vodio Quai d'Orsay.

⁴⁴² Bonnefous, n. dj., I, 276.

⁴⁴³ Vladi Poincaréa povjerenje je izglasano sa 440 protiv 6 glasova; 121 poslanik suzdržao se od glasanja. Vlada Poincaréa od 14. siječnja 1912. do 10. siječnja 1913.

opasnosti, a članovi većine ne bi više bili drugo nego buntovnici.«⁴⁴⁴ Kad je konačno Skupština 10. srpnja 1912. usvojila zakon sa 339 glasova protiv 217, uz proteste radikala i njihove usklike »demisija«, svima je bilo jasno da je u toj dugoj raspravi SFIO podnio najveći teret i njime pridonio pobjedi proporcionalista.⁴⁴⁵

Ipak, bit Poincaréove vlade je njena vanjskopolitička aktivnost. Iako je ugovor s Njemačkom podnio Senatu na potvrdu, Poincaré je to učinio samo zato što se bojao da bi drugačiji postupak stavio nespremnu zemlju u težu situaciju. Svoj stav prema tome ugovoru on je sasvim jasno izrazio u govoru pred Senatom 5. veljače 1912: »Ugovor od 4. studenoga ne implicira, ni u kom stupnju, mogućnosti bilo kakve izmjene u orijentaciji naše vanjske politike. Naš savez s Rusijom, naša srdačna antanta s Engleskom nepovredljivi su članovi našeg vanjskog programa...«⁴⁴⁶ Ti Poincaréovi stavovi izazvali su 18 interpelacija o kojima je u Skupštini diskusija počela 1. ožujka 1912. i trajala sve do 22. ožujka. U toj dugoj debati SFIO je vrlo aktivan. Posebno je Jaurès u svom govoru, koji traje dva dana, upozorio na opasnost takvog vanjskopolitičkog kursa; istakao je da je on posljedica poteza prethodnih vlada i da zato smatra neophodnim da se šefovi prethodnih vlada opravdavaju za takve poteze; što se tiče ugovora od 4. studenoga, koji je zaključila prethodna vlada, Jaurès je istakao da je to samo mali dio onoga što je ona trebala napraviti i zato posebno od nje traži dublja objašnjenja. Osjetivši dublje namjere Jaurésova istupa i opasnost koju bi ne samo za opstanak vlade nego i za sam vanjskopolitički kurs mogla predstavljati diskusija kojoj je dat karakter ispričavanja za počinjene greške i u kojoj bi mačeve ukrstile osobe koje su u mnogim pitanjima politički neprijatelji, Poincaré je, da bi Jaurésa preduhitrio, uzeo riječ prije Jaurésova nastavka slijedećeg dana: »Takva bi diskusija podjarila nesporazume među ljudima koji su se, postupcima malo različitim, ali sa zajedničkim idealom, trudili da dobro ispune svoju dužnost dobrih Francuza... Vlada se solidizira s kabinetima koji su joj prethodili.«⁴⁴⁷ Taj poziv na šutnju spasio je Poincaréa jedne od najopasnijih zamki koju mu je SFIO postavio u toku njegove političke karijere. Poincaréov istup ipak nije velikog Jaurésa stavio pred nesavladivu prepreku. On je produžio i pojačao optužbe takve politike, a posebno je još jednom naglasio odgovornost prethodne vlade, koju je ocijenio kao diskvalificiranu ukoliko ne da objašnjenja (dakle, taktika ovoga istupa je jasna). Taj i njemu slični napadi SFIO-a ipak nisu spriječili Poincaréa (koji se sve više oslanja na nacionalističku, šovinističku i klerikalnu desnicu) da nastavi ispredanje svoje politike kolonijalizma i vojnog jačanja. On Maroku nameće protektorat⁴⁴⁸, što je dovelo do pobune u Maroku, a Francusku prisiljava da protektoratom upravlja militaristički. Kad je ugovor o protektoratu došao pred Skupštinu radi ratifikacije, poslanici SFIO-a — i opet posebno Jaurès — upozoravaju Skupštinu na opasnost koju taj ugovor tovari na leđa

⁴⁴⁴ Bonnefous, n. dj., I, 298.

⁴⁴⁵ 18. ožujka 1913. Senat će sa 161 protiv 128 glasova odbaciti taj zakon.

⁴⁴⁶ Bonnefous, n. dj., I, 281.

⁴⁴⁷ Isto, I, 284.

⁴⁴⁸ Ugovor o protektoratu od 30. ožujka 1912.

Pobune koje je taj ugovor izazvao u Maroku i »pacifikacija« Maroka trajat će sve do svibnja 1914; vidi: Chastenot, n. dj., IV, 103.

Francuskoj te pozivaju Skupštinu da ga odbaci; dakako, Skupština ima suviše buržoaske uši da bi čula te pozive protiv kolonijalizma: ona je sa 443 glasa protiv 85 (gotovo sve samo glasovi SFIO-a) potvrdila ugovor o protektoratu.⁴⁴⁹ Isto tako Skupština i pored protesta SFIO-a odobrava Poincaréov program vojnog jačanja. Poincaré potvrdi svojih stavova nastoji osigurati vještim političkim manevrima: unutrašnjom politikom — načelno — zadovoljava buržoaziju; vanjskom politikom — radi ono što zadovoljava kolonijalističke, imperijalističke, nacionalističke i šovinističke krugove; proletarijat čija je snaga suviše realna a da bi je i jedan Poincaré mogao ignorirati — pokušava mrvicama privoliti na ublažavanje oštine njegovih zahtjeva: Poincaré predlaže, a Skupština usvaja poboljšanje zakona o radničkim penzijama putem smanjenja starosne dobi za penziju sa 65 na 60 godina i putem povećanja udjela države u stvaranju penzijskog fonda. Ipak te Poincareove mjere nisu zavarale proleterijat. U lipnju 1912. izbija generalni štrajk mornara trgovačke mornarice u Havreu, koji traje sve do kolovoza 1912; otpor militarizmu toliko jača do on zahvaća i učitelje; upravo antimilitarizam kod onih koji odgajaju mlade generacije za Poincaréa je najveća opasnost, zato se on okomljuje na sindikate učitelja,⁴⁵⁰ koje optužuje za antipatriotizam.⁴⁵¹ Kako je antimilitarizam poprimio forme neodazivanja vojnoj obavezi i dezerterstva i kako su takve pojave učestale,⁴⁵² to je i Skupštinu alarmiralo te i ona o tom pitanju debatira u studenom 1912; u toku te debate čuli su se i takvi prijedlozi koji za borbu protiv tih pojava predlažu čak i oduzimanje izvjesnih građanskih prava. SFIO brani antimilitarizam ukazujući da kod mnogih govornika u Skupštini »patriotizam« nije ništa drugo nego nacionalizam; SFIO upozorava Skupštinu da ne usvoji nikakve mjere, pogotovo ne onu o oduzimanju građanskih prava, protiv antimilitarizma, jer bi te mjere mogle biti povod ozbiljnim socijalnim nemirima; Jaurèsov govor, povodom toga, zračio je toliko realnu argumentaciju da se Skupština uzdržala bilo kakvog poteza i ostala jednostavno pri konstataciji činjenice antimilitarističkog raspoloženja. Pa ipak Poincaré nastavlja svoju vanjsku politiku, politiku antante, odnosno politiku što tješnjeg vezanja uz Rusiju. Ne samo da Izvoljski postaje gotovo svakodnevni gost Poincaréa u Quai d'Orsayu nego Poincaré u srpnju 1912. odlazi u posjet Nikoli II; on tamo inzistira na tome da Rusija što prije izgradi strateške željeznice u pravcu njemačkih granica. Istovremeno Poincaré potiče pregovore između francuskog i engleskog generalštaba (koji će završiti u studenom 1912. sporazumom o vojnoj suradnji) te isto tako poduzima inicijativu čiji je rezultat, u studenom 1912, obnova ugovora o Triple-Alliance. Svi ti potezi naišli su na napade SFIO-a; Poincaréov put u Rusiju on označava kao

⁴⁴⁹ Bonnefous, n. dj., I, 307.

⁴⁵⁰ Sindikati učitelja ubrajaju se među one sindikate koje vlada (nastavljajući Clemenceauovu interpretaciju zakona od 1884) smatra ilegalnima i koje ona samo tolerira, dakako tako dugo koliko joj se to »sviđa«. Kongres sindikata učitelja od kolovoza 1912. odlučio je da se osnuje fond »Sou du Soldat«, koji bi služio za potporu članova sindikata koji su u vojsci. Vlada je — ocijenivši da se u osnovi te inicijative nalazi CGT i antimilitarizam (koji vlada naziva »antipatriotizam«) — naredila raspuštanje toga sindikata.

⁴⁵¹ Poincaré to posebno ističe u svom govoru u Nantesu 27. listopada 1912, taj govor: Bonnefous, n. dj., I, 313.

⁴⁵² U 1912. je onih koji se nisu odazvali vojnom pozivu bilo 7500, a onih koji su dezertirali 3000. Bonnefous, n. dj., I, 315 — skupštinski pretres toga problema.

put povezivanja Republike s najcrnjom reakcijom i kao put nastavljanja politike »zaokruženja«. U vrijeme balkanske krize, kad se rat činio vrlo prisutnim, Jaurès ne samo na kongresu Internationale u Baselu u novembru 1912., ne samo na stranicama Humanitéa, ne samo na čuvenom skupu u Pré-Saint-Gervaisu, 17. studenog 1912, gdje govore Mac Donald, Scheidemann, Parnestorfer i Jaurès kao predstavnici proletarijata zemalja koje buržoazija želi baciti u rat, i čemu oni suprotstavljaju međunarodnu solidarnost proletarijata, nego isto tako SFIO-i u prvom redu »tribun mira« — u Skupštini diže protest, napada Poincaréa, optužuje ga za pripremanje rata. Zato, kada Poincaré u siječnju 1913. postavlja svoju kandidaturu na položaj predsjednika Republike, SFIO u smislu taktike »partija opozicije nasuprot svim buržoaskim partijama« suprotstavlja mu svog kandidata Vaillanta.⁴⁵³ Poincaré je ipak izabran, ali glasovima desnice: »To je jedan od prvih slučajeva da je predsjednik Republike izabran s priznatom, službenom podrškom svih konzervativnih, nacionalističkih i katoličkih poslanika.«⁴⁵⁴ Tome izboru protivile su se sve iole lijeve snage Skupštine, a Clemenceau i Caillaux ne mogu smiriti bijes što je i usprkos njihovoj živoj kampanji Poincaré zaposjeo najvišu magistraturu. Poincaréov izbor nacionalisti su dočekali zvucima Marche lorraine, a socijalisti usklikima »Poincaré la guerre.«⁴⁵⁵ Mandat za sastav nove vlade dobio je onaj koji se s toliko obiljetanja skupštinskih kuloara, živo zalagao za izbor Poincaréa — Briand, potpredsjednik u Poincaréovu kabinetu.⁴⁵⁶ Taj izbor značio je ne samo da će se nastaviti ostvarivanje Poincaréova političkog plana nego i to da novi predsjednik Republike neće biti gurnut u sjenu, u neaktivnost u kojoj su, s malim izuzecima, drijemali dotadašnji predsjednici Republike; Izvoljskom je to bilo sasvim jasno.⁴⁵⁷

SFIO je Briandovu vladu dočekao Rozierovim i Jaurèsovim interpelacijama, a zatim glasanjem protiv nje.⁴⁵⁸ Briand je odmah i konkretnim mjerama pokazao da nastavlja Poincaréovu politiku: Senatu je podnio zakon o proporcionalnom predstavništvu, a skupštini zakon kojim se vojni rok produžuje na tri godine.⁴⁵⁹ Borbu protiv toga drugog zakona SFIO je pridodao svojim akci-

⁴⁵³ U drugom glasanju 870 palih glasova ovako je raspoređeno: Poincaré 483, Pams 196, Vaillant 69. Bonnefous, n. dj., I, 321; Gogouel, Histoire, 455; Chastenet, n. dj., IV, 115.

⁴⁵⁴ Gogouel, Histoire, 455.

⁴⁵⁵ Zévaès, n. dj., 277; Tarle, n. dj., II, 338.

⁴⁵⁶ Chastenet, n. dj., IV, 115.

⁴⁵⁷ Već 30. siječnja 1913, dakle neposredno nakon izbora, Izvoljski izvještava cara: »U svojstvu predsjednika Republike gosp. Poincaré se neće zadovoljiti, kao gosp. Fallière, čisto pasivnom i, ako se može reći, dekorativnom ulogom; ... Gosp. Poincaré je izrazio želju da me često vidi i molio me da se obraćam direktno njemu ...«; vidljivo je da Poincaré ne želi u toj bitnoj vezi posredstvo vlade, odnosno ministara vanjskih poslova, koji se često mijenjaju i koji nisu uvijek »po volji« predsjedniku Republike. Zévaès, n. dj., 278.

⁴⁵⁸ Briandovoj vladi povjerenje je izglašano sa 324 protiv 77 glasova; od glasova »protiv« 72 su glasovi SFIO-a. Bonnefous, n. dj., I, 324. Kabinet Brianda od 24. siječnja do 18. ožujka 1913.

⁴⁵⁹ 1905. u Francuskoj je vojni rok skraćen na dvije godine; isto toliko traje vojna obaveza u Njemačkoj, ali otkada je Njemačka zakonom od siječnja 1913. svoje vojne efektivne povećala od 750.000 ljudi na oko 870.000, u Francuskoj je nastalo uz-

jama protiv rata: 1. ožujka 1913. on je zajedno s ostalim socijalističkim partijama objavio manifest protiv rata;⁴⁶⁰ u istom cilju 40 poslanika SFIO-a prisustvuje interparlamentarnoj manifestaciji u Bernu. Istovremeno, čitanje zakonskog prijedloga o trogodišnjem roku poslanici SFIO-a u Skupštini 6. ožujka 1913. dočekuju silnom bukom. Vaillant tom zakonu uzvikuje »To je zločinački put«, a Jaurès »To je ludost«, »To je zločin protiv Republike i protiv Francuske«, a iz klupa SFIO-a čuju se uzvici: »Dolje reakcija«, »Banditi!«, »Nitkovi!«, itd., što sve prisiljava predsjednika Skupštine da zaprijeti prekidom.⁴⁶¹ SFIO ipak osjeća da je njegova parlamentarna snaga nedovoljna da se bori protiv toga zakona i većine koja je uz njega te, opazivši da su radikal-socijalisti još jedina skupštinska grupa koja napada taj zakon, SFIO odlučuje da nastoji povezati svoju akciju s onom socijal-radikalna, s kojima je inače tada bio u neprijateljstvu zbog izbornog zakona. Uskoro je Senat oborio Briandov kabinet, jer su radikalni, neprijatelji proporcionalnosti, imali većinu u Senatu, a Briand je, pred Senatom za izglasavanje toga zakona vezao povjerenje vladi. Poincaré je smatrao da bi odustanak od zakona o trogodišnjem vojnom roku bio zločin,⁴⁶² pa je — da bi osigurao nastojanje da se usvoji taj zakon — mandat povjerio svom političkom istomišljeniku Barthouu, ministru pravde u Briandovoj vladi, vladi koja je bila jednodušna u nužnosti usvajanja »tri godine«. To je bila i bit koja je izvirila iz Barthouove vladine deklaracije kad se predstavio Skupštini radi povjerenja. Barthou, bivši progresist kao i Poincaré, sastavio je vladu koja je bila još više udesno od prethodne; SFIO je glasao protiv te vlade, koja je i inače u Skupštini (iako joj je, zahvaljujući golemoj apstinenciji, izglasano povjerenje) primljena vrlo hladno.⁴⁶³ Za vrijeme Barthouove vlade skupštinski je život zaokupljen zakonom o tri godine i još uvijek izbornim zakonom. SFIO se zakonu o produženju vojnog roka najprije oštro protivi u skupštinskoj komisiji za armiju, gdje vještom opstrukcijom nastoji otegnuti proceduru. U toku tih pretresa u komisiji, vlada, smatrajući to hitnim i uvjereni da će taj zakon biti usvojen, donosi odluku kojom se vojnici čiji je dvogodišnji rok istekao ipak zadržavaju u armiji; time je vlada prejudicirala odluku Skupštine. To je dovelo do diskusije u Skupštini o opravdanosti vladine mjere. Iako SFIO vladu napada i optužuje zbog te mjere te poziva Skupštinu da se vladina odluka opozove, ipak Skupština 15. svibnja 1913. sa 322 protiv 155 glasova SFIO i radikal-socijalista odobrava vladin potez.⁴⁶⁴ To je glasanje, time što je predstavljalo indirektno usvajanje samog zakona, uznemirilo ne samo SFIO nego i one na koje se taj zakon najdirektnije odnosio — vojsku. Ona je na vijest o potvrdi vladine mjere odgovorila pobunom: najprije u Belfortu, a zatim Macônu, Rodezu i drugdje, što je vladu prisililo da radi zaustavljanja vala pobuna

nemirenje, jer su francuski vojni efektivni iznosili svega oko 480.000 ljudi. Zato je Joffre u sporazumu s Poincaréom nastojao postići produženje vojnog roka, što bi francuske efektivne povisilo na 700.000 ljudi. O tome opširnije: Chastenet, n. dj., IV, 115; Bonnefous, n. dj., I, 336.

⁴⁶⁰ Ligou, n. dj., 225; Louis, n. dj., 306.

⁴⁶¹ Bonnefous, n. dj., I, 337.

⁴⁶² Chastenet, n. dj., IV, 118.

⁴⁶³ Vladi Barthoua povjerenje je izglasano sa 225 protiv 162 i 166 suzdržanih glasova.

⁴⁶⁴ Bonnefous, n. dj., I, 341.

poduzme najenergičnije mjere. Ona je provela i istragu te je, ustanovivši da pobune imaju i politički karakter i da je, prema vladinoj istrazi, u to umiješana CGT, protiv Konfederacije digla optužbu. SFIO koristi skupštinsku tribinu za obranu Konfederacije, a 4. srpnja 1913. Jaurès vladu interpelira i napada da se ona tim manevrom želi riješiti CGT. Barthou odgovara da se CGT svojom aktivnošću lišila legalnosti te da je vlada odlučila potražiti sredstva za njeno gonjenje i raspuštanje. I pored protesta SFIO-a Skupština je sa 424 glasa protiv 72 glasa SFIO-a ukorila učesnike rečenih manifestacija u vojsci, ali je isto tako Skupština odmah sa 333 glasa protiv 158 osudila i vladu, odnosno njene mjere koje je poduzela protiv tih manifestacija.⁴⁶⁵ Svi ti događaji nisu prekinuli proceduru u Skupštini obzirom na zakon o trogodišnjem vojnom roku. Thomas i Jaurès su neumorni napadači, a 17. srpnja 1913. Jaurès podnosi Skupštini i svoj protuprijedlog koji znači pokušaj oživotvorenja osnovnih principa »nove armije«. Iako je Skupština Jaurèsov prijedlog odbacila sa 496 protiv 77 glasova (gotovo samo SFIO), ipak napor SFIO-a nije bio sasvim uzaludan. To je pokazalo usvajanje zakona o tri godine: 19. srpnja Skupština ga je usvojila sa 358 glasova protiv 204 glasa, što je mnoge u Skupštini začudilo jer se smatralo da vitalni nacionalni interesi nalažu njegovo usvajanje.⁴⁶⁶ Tu je diskusiju uskoro slijedila ponovo diskusija o izmjeni izbornog sistema; naime Senat je odbacio zakon koji je Skupština usvojila i koji je predviđao proporcionalni izborni sistem. Istovremeno s tim odbijanjem Senat je izradio svoj protuprijedlog. SFIO opet nosi bit diskusije o tom pitanju; Grossier (poslanik SFIO-a, predsjednik skupštinske Komisije za opće pravo glasa), uviđajući da se otpor Senata neće moći skršiti nepopustljivošću, podnosi Skupštini novi prijedlog koji znači odbacivanje Senatova nacрта, ali i nekih odredaba ranijeg nacрта Skupštine; dakle, Grossier nastoji naći kompromis koji ipak ne bi bio na štetu biti proporcionalnog sistema. Tada pred Skupštinu dolazi Barthou sa zahtjevom, da mu se, radi osiguranja sredstava za provođenje zakona o trogodišnjem vojnom roku, odobri zajam. U toku diskusije o tome Jaurès je od Skupštine tražio odbijanje zajma, a zatim je vladu uputio da bi bilo bolje da izlaz iz međunarodnih teškoća traži u izravnavanju putem međunarodne arbitraže, a ne putem gomilanja vojske u kasarnama. Zatim je Jaurès rekao da bi vlada trebala financijska sredstva za vojsku tražiti u porezu na prihod i kapital,⁴⁶⁷ tj. da teret za to padne na leđa buržoazije umjesto što ih traži u zajmu, teret čega će ipak pasti, s obzirom na postojeći porezni sistem, na široke narodne slojeve.⁴⁶⁸ Već u toku ove diskusije očitovala se jedna nova činjenica u skupštinskom životu: zbijanje redova skupštinske ljevice; kao odgovor na jačanje desnice, koja drži položaj predsjednika Republike, predsjednika vlade i predsjednika Skupštine,⁴⁶⁹ ljevica — tome je naročito pridonosio zakon o trogodišnjem vojnom roku — je ocijenila da, ako želi zadržati državni brod od daljeg plovljenja udesno, mora međusobne razmirice izgladiti ili zaboraviti

⁴⁶⁵ Isto, I, 343.

⁴⁶⁶ Zévaès, n. dj., 270; Bonnefous, n. dj., I, 349 navodi da su od 72 poslanika SFIO-a njih 69 glasali protiv zakona.

⁴⁶⁷ I zakon o porezu na prihod Skupština je usvojila već 1909, ali je Senat uporno odbijao da ga i on prihvati.

⁴⁶⁸ Jaurèsov govor: Bonnefous, n. dj., I, 362; Chastenet, n. dj., IV, 123.

⁴⁶⁹ Gogouel, Histoire, 457.

i formirati blok koji će se suprotstaviti desnici. Prvi rezultat toga okupljanja ljevice, u prvom redu SFIO-a i radikal-socijalista, jest pad Barthouva kabineta.⁴⁷⁰ Sastav većine koja je oborila kabinet prisilio je Poincaréa da, nakon neuspjelih manevara i u drugačijem pravcu,⁴⁷¹ mandat povjeri jednom radikal-socijalistu; ali ga je Poincaré dao onom radikal-socijalistu koji je — iako radikal-socijalist — Poincaréa zadovoljavao u onome što je za njega toga časa bitno, koji je garantirao da neće dovesti u pitanje već usvojeni zakon o trogodišnjem vojnom roku. Bio je to Doumergue, čovjek koji je, iako radikal-socijalista, ipak glasao za zakon o tri godine. Pad Barthoua i formiranje Doumergueova kabineta bilo je za SFIO veliko olakšanje. Nova vlada bila je vlada skupštinske ljevice. Činilo se da se vraća vrijeme Monisova kabineta, čak i više od toga. Jaurès je u debati prilikom izglasavanja povjerenja novom kabinetu rekao da novi kabinet SFIO zadovoljava u pogledu finansijskog programa, posebno u pogledu stava prema zakonu o progresivnom porezu, ali da SFIO nije zadovoljan s vladinom izraženom voljom da zadrži na snazi zakon o tri godine. Taj se stav SFIO-a prilikom glasanja o povjerenju manifestirao u apstinenciji. To je bio dovoljan znak da oživljava »bloc combiste«; uskoro se to u Skupštini jasnije pokazalo, a to je za neprijatelje ljevice bio znak za uzbunu i poziv na akciju. Desni centar je pod vodstvom Brianda, Barthoua i Dupuya formirao Fédération des Gauches, čiji je osnovni cilj borba protiv sprege SFIO-radikal-socijalisti i protiv vlade ljevice. Prvi ozbiljan rezultat te formacije bila je afera Caillaux. Caillaux je bio ministar za financije u Doumergueovoj vladi i zapravo prvi čovjek i duša te vlade. Caillaux je predsjednik izvršnog odbora Radikal-socijalističke partije; on je pristalica bloka ljevice, tj. SFIO-radikal-socialist; njemu i njegovoj volji da Senat prisili svim sredstvima na konačno usvajanje zakona o progresivnom porezu na prihod, Doumergueova vlada najviše duguje naklonost SFIO-a, od koga ovisi vladina većina. To je, pored drugih manjih razloga, bilo dovoljno da Caillaux postane meta intriga kojima je cilj sve to srušiti obaranjem potpornog stupa.⁴⁷² Spletka je iskočila onda kada je (nakon Jaurèsove interpelacije od 5. ožujka 1914, koja je vladi na dosta jasan način stavila do znanja da SFIO svoju podršku uvjetuje borbom za zakon o progresivnom porezu) Caillaux istupio pred Senatom s upornim zahtjevom da se i tu usvoji progresivni porez.⁴⁷³ Budući da nije bila dovoljno snažna u Parlamentu, desnica je odlučila upotrijebiti vanparlamentarno sredstvo — skandal, političko diskreditiranje. Politički karakter afere, iza koje su Barthou i Briand, za SFIO je sasvim jasan; to je nakon dvadeset dana trajanja te afere, koja je zaokupila ne samo sav skupštinski rad nego i čitavu političku aktivnost zemlje — Sembat u govoru u Skupštini 2. travnja 1914. izrazio riječima da je afera Caillaux borba protiv onoga koji »je htio da bogata buržoazija plati porez na prihod«.⁴⁷⁴ Uskoro se Skupština raspustila (4. travnja 1914) radi skupštinskih izbora. Tako je period ove vlade uglavnom, pored afere Caillaux, protekao u

⁴⁷⁰ Vlada Barthoua: od 21. ožujka do 3. prosinca 1913.

⁴⁷¹ Poincaré je prije konzultirao Ribota i Dupuya, koji su, ocijenivši nenaklonost Skupštine, otklonili ponudu.

⁴⁷² O aferi Caillaux: Bonnefous, n. dj., I, 389—404; Gogouel, Histoire, 458; Chastenot, n. dj., IV, 168.

⁴⁷³ Tek 4. srpnja 1914. Senat će ga prihvatiti.

⁴⁷⁴ Bonnefous, n. dj., I, 400.

pripremama za predstojeće izbore, koji su dobili izuzetno značenje. Za to vrijeme Skupština se nije bavila vanjskom politikom,⁴⁷⁵ iako je vlada uznemirena vijestima, naročito onom koju je primila od belgijskog kralja nakon njegova posjeta Berlinu.⁴⁷⁶ Kad je nakon dvomjesečnog prekida skupštinski život počeo konstituiranjem novoizabrane, jedanaeste legislature, prvi problem koji je trebalo riješiti bila je kriza vlade. Naime, još prije saziva nove Skupštine Doumergue je predsjedniku Republike podnio ostavku. Uzroci toga poteza za mnoge su bili sasvim nerazumljivi, to više što su izbori bili trijumf ljevice i Doumergue je s punom sigurnošću mogao računati da će i od nove skupštine dobiti povjerenje. Doumergue ni pred Skupštinom, prilikom razmatranja njegove demisije, nije objasnio uzroke svog poteza. Danas je gotovo sigurno da je to on učinio pod presijom vijesti koje su dolazile sa svih strana i koje su činile gotovo sigurnim izbijanje rata. Doumergue nije želio podnijeti taj teret ili, kako drugi objašnjavaju u osnovi isti taj razlog, nije vjerovao da će moći u tako teškim okolnostima surađivati sa Skupštinom koja je (prema njegovu mišljenju) otišla suviše ulijevo;⁴⁷⁷ na jedan ili drugi način — izgled rata naveo ga je na taj potez. Ta je ostavka Poincaréa dovela u vrlo težak položaj — izbori su u Skupštinu uputili 238 kompaktnih glasova SFIO-a i radikal-socijalista,⁴⁷⁸ koji su protiv zakona o trogodišnjoj vojnoj obavezi, a Poincaré je želio na svaki način održati taj zakon, čak usprkos toj gotovo apsolutnoj većini. Nakon dugih konzultacija i više odbijanja, najzad je Ribot prihvatio mandat. Kad se ovaj kabinet, čiji je šef pripadao desnom centru i koji u svom sastavu nije imao ni jednog radikal-socijalista, pojavio pred Skupštinom, ona je tu vladu shvatila kao izazov, kao Poincaréov manevar, te je svoj protest izrazila bijesnom bukom, koja je bila frenetična u klupama ljevice.⁴⁷⁹ Ribot je pokušao dobiti povjerenje i braniti zakon o trogodišnjem roku nejasno se izražavajući o opasnosti. Na njegove riječi »znajući ono što znam« poslanici SFIO-a Aubriot, Mangeri, naročito, Sembat tražili su objašnjenje. »Svi argumenti u redu, ali taj ne! Ne — panika!«⁴⁸⁰ — viknuo je Sembat. Naime, SFIO je optuživao desnicu da baukom rata opravdava pripreme za rat (ona je to i radila) i vladinu inertnost u materiji socijalnog zakonodavstva. Ribotu je povjerenje odbijeno sa 306 protiv 262 glasa.⁴⁸¹ Poincaré je mandat povjerio Vivianiju, nezavisnom socijalistu, koji se ranije izražavao i glasao protiv zakona o produženju vojnog roka, ali koji je

⁴⁷⁵ Chastenet, n. dj., IV, 124.

⁴⁷⁶ Belgijski kralj Albert je — u studenom 1913 — za vrijeme svog posjeta Viljemu II, začuđen i zaplašen izjavama svoga domaćina o nužnosti i neizbježnosti obračuna s Francuskom. Belgijski kralj je začuđen to više što je Viljema II do tada smatrao zastupnikom mira i glavnom kočnicom ratničkim ambicijama šefa njemačkog generalštaba — Moltkea. Belgijski kralj obavijestio je francusku vladu o onome što je zapazio u Berlinu. O tome je francusku vladu obavijestio i francuski ambasador u Berlinu Jules Cambon; tu njegovu obavijest vidi: Zévaès, n. dj., 275 i 276. Istinitost tih vijesti naročito su pothranjivali incidenti na francusko-njemačkoj granici koji su tada postajali sve češći; o ovome: Bonnefous, n. dj., I, 378 i dalje.

⁴⁷⁷ Chastenet, n. dj., IV, 169; Bonnefous, n. dj., II, 2.

⁴⁷⁸ Pored 238 glasova SFIO-a i radikal-socijalista, koji su načelno protiv zakona o trogodišnjoj vojnoj obavezi, broju neprijatelja toga zakona treba dodati još oko 60 poslanika koji su tražili izmjenu usvojenog zakona. Bonnefous, n. dj., I, 406.

⁴⁷⁹ Chastenet, n. dj., IV, 170.

⁴⁸⁰ Bonnefous, n. dj., II, 6.

⁴⁸¹ Ribot se predstavio sa svojim kabinetom 12. lipnja 1914.

sada, od Poincaréa saznavši vijesti koje su izbijanje rata činile vrlo mogućim, pristao da taj zakon pred Skupštniom brani nešto umjerenijim tonom od Ribotova. Iako je ovaj kabinet po svom sastavu bio mnogo više ulijevo od onoga koji je ponudio Ribot, ipak se deklaracija ove vlade tako malo razlikovala od one koju je Skupština čula prije četiri dana da je to dalo povoda poslaniku SFIO-a Navarreu da Vivianija prekine upadicom: »To je cijeli Ribot, manje odvažnost.«⁴⁸² Istu primjedbu na nedostatke jasnoće i iskrenosti stavio je u ime SFIO-a Jaurès u svojoj interpelaciji; pored toga, Jaurès je istakao da vlada izlaz iz financijskih teškoća (koje je stvorilo produženje vojnog roka i drugi izdaci za vojsku) može naći samo u porezu na prihod; a da bi ona uspjela u svom naporu da konačno prisili Senat da usvoji taj zakon, potrebna joj je vatrena i vjerna većina; »Tu žestoku i vjernu većinu vi nećete dobiti ako naša socijalistička partija nije u njoj. A ona u njoj neće biti ako nastavite braniti taj trogodišnji zakon, koji nije drugo nego organizacija inercije.«⁴⁸³ Jer, za Jaurèsa nagomilati vojsku u kasarne nije drugo nego inercija. Vivianiju je povjerenje izglasano sa 362 protiv 139 glasova od ukupno 501 glasa; među tih 139 glasova »protiv« preko 100 su glasovi SFIO-a; svi poslanici SFIO-a glasali su protiv vlade.

Uskoro je Viviani zatražio odobrenje zajma potrebnog za pokriće troškova koje je iziskivala organizacija Nacionalne obrane i akcije u Maroku. To je ponovo pokrenulo dugu diskusiju u kojoj SFIO ponovo iznosi, svoje stavove o protivljenju naoružanju, ratu i kolonijalizmu, i na kraju glasa protiv odobrenja tih izdataka. U to vrijeme konačno je Senat, u srpnju 1914, prihvatio budžet za 1914. i kao njegov dio — vjerojatno i on pod presijom izgleda rata — perez na prihod. Istog je dana vlada zatražila od Skupštine odobrenje za Poincaréov put u Rusiju.

Od svog izbora Poincaré je radio na učvršćivanju Antante; u tom cilju on je odmah nakon ulaska u Elyzejsku palaču imenovao Delcasséa za ambasadora u Rusiji; u svibnju 1913. posjetio je London, a u travnju 1914. George V uzvraća posjet; istovremeno Poincaré nastoji sa Španjolskom izgladiti sukob zbog Maroka, te je u ožujku 1913. Skupština ratificirala ugovor sa Španjolskom; u svibnju 1913. Alfons XIII posjećuje Pariz, a u rujnu iste godine Poincaré uzvraća posjet. Posjet Rusiji i skandinavskim zemljama, planiran za srpanj 1914, bio je karika u Poincaréovu vanjskopolićkom lancu jaćanja Francuske međunarodne pozicije. Čim se vlada pojavila pred Skupštinom (7. srpnja 1914) sa zahtjevom kredita za taj put, poslanici SFIO-a digli su žučne proteste. Jaurès je održao govor protiv politike Nikole II i vezivanja Francuske za tu politiku; Vaillant je mnogo smisla sabio u svojoj rećenici »Caru Nikoli II mi dugu-jemo zakon o tri godine«.⁴⁸⁴ Skupština je sa 428 glasova protiv 106 (od toga 102 glasa SFIO-a) odobrila kredit za taj put. To je bio i kraj — 15. srpnja 1914, prvog zasjedanja jedanaeste legislature; to je i kraj njena rada u uvjetima mira; ona će biti sazvana na izvanredno zasjedanje 4. kolovoza, tj. u vrijeme rata i radi izglasavnja ratnih kredita.

Jaurès uspijeva da kongres SFIO-a u Parizu u srpnju 1914. usvoji, usprkos protivljenju gedista, rezoluciju o generalnom štrajku u slućaju rata; 29. srpnja

⁴⁸² Bonnefous, n. di., II, 11.

⁴⁸³ Isto, II, 11.

⁴⁸⁴ Isto, II, 16.

u Bruxellesu zasjeda Međunarodni socijalistički biro, kojem s francuske strane prisustvuju Jaurès, Guesde i Vaillant. Na tom sastanku predstavnici francuske i njemačke snocijalističke partije obvezuju se da će kod svojih vlada intervenirati u prilog održanja mira; 30. srpnja Jaurès to i čini posjećuje predsjednika vlade i Federacija Seine SFIO-a zakazuje za 2. kolovoza sastanak svojih članova u sali Wagrama, gdje bi ta velika federacija odlučila o mjerama koje će poduzeti protiv izbijanja rata. 31. srpnja Jaurès je ubijen. Federacija Seine neće moći održati sastanak jer ga onemogućuje naredba o općoj mobilizaciji od 1. kolovoza, koju je Poincaré popratio Apelom francuskoj naciji, čija je bit: »U ovom času nema partija. Postoji vječna Francuska, mirna i odlučna Francuska.«⁴⁸⁵

Sazvana skupština — nakon što je stojeći saslušala riječi predsjednika Skupštine Deschanela, kojima se oprostio od Jaurèsa — saslušala je Poincarévu dugu poruku koja je sadržavala i ovaj pasus: »Nju (Francusku — Š. K.) herojski će braniti svi njeni sinovi, čije sveto jedinstvo pred neprijateljem, neće ništa razbiti . . .«⁴⁸⁶ Nastavljena sjednica, na kojoj su bez diskusije odobreni svi vladini zahtjevi, svi ratni krediti, pokazala je da su sve partije već počele provoditi u dijelo Poincaréovo sveto jedinstvo.

Union sacrée će za SFIO biti purgatorij iz koga će izaći dvije grane: SFIO i KPF, od kojih će svaka pretendirati da je ona nastavljač onoga najboljeg što je bilo u »partiji ujedinjenog socijalizma«; samo, često svaka od tih grana pod onim »najbolje« podrazumijeva nešto drugo.

⁴⁸⁵ Isto, II, 25.

⁴⁸⁶ Isto, II, 30.

Kratice

CAP	— Commission Administrative Permanente, Stalna upravna komisija
CGT	— Confédération Général du Travail, Generalna konfederacija rada
CN	— Conseil National, Nacionalni savjet
CRC	— Comité Révolutionnaire Central, Revolucionarni centralni komitet (blankisti)
FTS	— Fédération des Travailleurs Socialistes, Federacija socijalističkih radnika (posibilisti)
SFIO	— Séction Française de l'Internationale Ouvrière, Francuska sekcija radničke internacionale
POF	— Parti Ouvrier Français, Francuska radnička partija
PSDF	— Parti Socialiste de France, Socijalistička partija Francuske
PSF	— Parti Socialiste Français, Francuska socijalistička partija
PSOR	— Parti Socialiste Ouvrier Révolutionnaire, Socijalistička radnička revolucionarna partija (alemanisti)
PSR	— Parti Socialiste Révolutionnaire, Socijalistička revolucionarna partija (blankisti)

Résumé

Depuis 1905—1914 SFIO représente le prolétariat français en parlement. Son rôle hors du parlement, et même parmi la classe du prolétariat, est très limité par l'attitude des syndicats et à part par l'attitude de la CGT, la plus nombreuse organisation du prolétariat français, qui a fermé fonction de SFIO seulement en parlement.

En ce période SFIO est successivement en progrès. Elle en est surtout comme une force parlementaire. Quoique jusqu'à 1910 l'unique partie politique au sens moderne et la plus forte en ce qui concerne de son organisation, SFIO n'est pas une partie nombreuse. On peut même dire qu'en considération du nombre du prolétariat français elle compte parmi les plus faibles parties de la II Internationale.

Au point de vue idéologique, SFIO s'occupe, en ce moment, premièrement des problèmes politiques actuels. Quant à l'avenir socialiste elle prend l'attitude réaliste, c'est à dire l'attitude très proche à la réalité contemporaine.

Vus les problèmes politique de la I guerre mondiale SFIO est une de ces parties de l'Internationale lesquelles se trouvent, en tant de questions, du côté gauche. N'importe qu'elle réalise ses idées politiques au plan national uniquement au moyen du parlement, comme partie d'Internationale, SFIO accentue la nécessité d'une activité des socialistes hors du parlement, dirigée à la protection de la paix.

Dans la scène politique et parlementaire de France de cette époque, SFIO est très engagée et ses attitudes en nombreuses questions politiques résistent même aujourd'hui à la critique. Symbole du socialisme français de ce période et chef idéologique et politique incontestable de SFIO est Jaurès. Ses conceptions sont généralement les conceptions officielles de SFIO. En ce période (notamment après 1909) SFIO est réformiste mais son réformisme n'exclut pas la révolution, quoique en conditions politiques de ce temps-là et particulièrement à cause de la conduite de CGT s'interpolante entre les masses politiques et de SFIO, elle ne trouve pas de possibilités à réaliser ce moyen politique.

Dans la vie parlementaire en période de 1906 à 1909, SFIO s'occupe de plus souvent des questions de la politique interne par regard au prolétariat français exigent les réformes socialistes. Depuis 1910 son activité est concentrée directement ou indirectement à la politique externe, et aux problèmes internationaux — et tout cela pour maintenir la paix, laquelle elle considère comme une des valeurs fondamentales et supposition pour la lutte pour l'édification du socialisme.

Mais l'août de 1914 a montré que SFIO n'a pas réussi à faire l'idée de la paix et de l'internationalisme »la force matérielle«, la propriété des masses et l'unique force propre à arrêter le mal vers lequel se précipité le monde poussé par l'impérialisme.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

1

ZAGREB

1971

UREDNIČKI ODBOR

Ljubo BOBAN, Ljubiša DOKLESTIĆ, Ivan KAMPUŠ, Hrvoje MATKOVIĆ,
Gordana VLAJČIĆ

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

IVAN KAMPUŠ

Za sadržaj priloga odgovara autor